

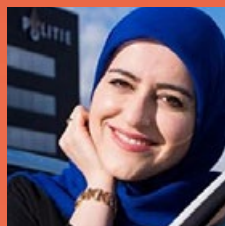
deKanttekening

DECEMBER 2020 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

MAGAZINE

**VVD: dring het
internationaal
recht terug.
Gevaarlijk idee,
vinden juristen**

**Van pandemie tot Floyd en Paty:
het jaar 2020 verteld door prominenten**

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

December 2020
Jaargang 3 - nr. 37

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

EINDREDACTEUR
Arnout Maat

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Chris Aalberts, Tayfun Balcik, José Boon, Vera Boonman, Jaime Donata, Thomas von der Dunk, Jaswina Elahi, Dave Ensberg-Kleijkers, Hoda Hamdaoui, Anne-Rose Hermer, Fitria Jelyta, Ewout Klei, Leon Korteweg, Kiza Magendane, Shantie Singh, Süheyla Yalcin

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij. Moedig. Inclusief.

De uitgave van dit blad wordt mede mogelijk gemaakt door:

Psychiatrie Praktijk Kondaksi
Derman Projects B.V.
BK Zorg B.V.
Beka Constructiebedrijf B.V.

Van pandemie tot Floyd en Paty: het jaar 2020 in elf verhalen

● SAMENLEVING

6

Dring het inter- nationaal recht terug, zegt de VVD. Gevaarlijk, vinden juristen

10

● SAMENLEVING

● SAMENLEVING

- 6 Van pandemie tot Floyd en Paty: het jaar 2020 in elf verhalen
- 10 Dring het internationaal recht terug, zegt de VVD. Gevaarlijk, vinden juristen
- 12 Wat de zaak-Gargard betekent voor de strijd tegen online racisme
- 14 Racisme in de media: wat is de verantwoordelijkheid van de journalist?
- 16 De petitie tegen het beledigen van de profeet Mohammed: dit vindt ons panel

- 18 Duurzaamheid: vooral een privilege voor witte hoogopgeleiden?
- 20 Rotterdam zat tot over zijn oren in de slavernij

● WERELD

- 22 Splits Turkije de NAVO?
- 26 Waarom inheems in Colombia zich laten inspireren door Black Lives Matter

22

Splijt Turkije de NAVO?

● WERELD

28

‘Je mag gekwetst zijn als de profeet wordt beledigd, maar overzie je emoties’

● INTERVIEW

Kathleen Ferrier mist diversiteit op de CDA-lijst: ‘Er zijn een miljoen christenmigranten’

● INTERVIEW

32

● INTERVIEW

- 28 ‘Je mag gekwetst zijn als de profeet wordt beledigd, maar overzie je emoties’
- 32 Kathleen Ferrier mist diversiteit op de CDA-lijst: ‘Er zijn een miljoen christenmigranten’

● KUNST & CULTUUR

- 34 Race om meer kleur op tv: ‘De tijd van Dik Trom en Swiebertje is voorbij’
- 36 Healthy foodies en halal eters opgelet: kant-en-klaar komt jullie kant op

● OPINIE

- 38 Tayfun Balcik - Wat Kauthar overkomt, overkomt bijna alle niet-witte Nederlanders
- 39 Thomas von der Dunk – Onderwijsvrijheid impliceert onverdraagzaamheid
- 40 Fitria Jelyta – Kauthar is verdorie mijn Kamala Harris
- 41 Leon Korteweg – Dit ben ik, en ik ben atheïst
- 42 Shantie Singh - Bestrijd huiselijk geweld bij de bron: giftige mannelijkheid
- 43 Kiza Magendane - Een jihad tegen angst en verdeling
- 44 Jaswina Elahi - Het systematisch kwetsen van moslims is geen vrijheid van meningsuiting
- 45 Dave Ensberg-Kleijkers - Het BIJ1-programma is de moderne versie van het Communistisch Manifest
- 46 Süheyla Yalcin - Wij ‘diasporakinderen’ moeten ons eigen fotoarchief vastleggen

In het kort.

‘Mohammed-cartoons zijn een schop omlaag’

Mohammed-cartoons kwetsen een groep die toch al in de hoek zit waar de klappen vallen. Dat betogen wetenschappers Pieter Coppens (Islamstudies) en Johan Roeland (Media, Religie & Populaire Cultuur), werkzaam aan de Vrije Universiteit van Amsterdam.

De wetenschappers zijn het faliekant oneens met ChristenUnie-leider Gert-Jan Segers, die vindt dat moslims moeten leren incasseren. Het christelijk geloof wordt al decennialang bespot, aldus Segers, maar christenen hebben geleerd hier goed mee om te gaan. Coppens en Roeland vinden Segers' analyse ontoereikend: moslims in Nederland worden gemarginaliseerd, zeggen ze in *de Volkskrant*.

‘Het opzettelijk beledigen van de religieuze gevoelens van een in veel opzichten gemargina-

BEELD: UNSPLASH

liseerde minderheid van kleur die geen noemenswaardige politieke of institutionele representatie kent, is wezenlijk anders dan wanneer dat gebeurt in een setting waar die religieuze groep de politieke macht heeft en religie zelf als instrument van onderdrukking gebruikt.’ Coppens en Roeland hekelen ‘de seculiere elite in Parijs’, die besloot om de Mohammed-cartoons van op overheidsgebouwen te projecte-

ren. Hiermee werden moslims in de banlieus en de voormalige Franse koloniën diep gekwetst, terwijl die het volgens de twee al zo moeilijk hebben.

‘Vrijheid van meningsuiting geeft ruimte om te kwetsen - maar een samenleving die het bewust kwetsen van minderheden tot kunst heeft verheven en de handelingsmogelijkheden van minderheden beperkt tot ‘incasseren’, moet zich ernstig achter de oren krabben en zich afvragen hoe menselijk ze nog is’, besluiten de auteurs. ‘Als het devies van medegelovigen als Segers (...) enkel ‘incasseren’ is, moet men zich afvragen wat nog de waarde van die andere grote waarde is, die diep in het dna van veel religieuze tradities zit: de waarde van compassie.’ •

Turks-Oostenrijkse moslims redden leven politiemans bij aanslag Wenen

RECEP TAYYIP GÜLTEKIN (LINKS) EN MIKAIL ÖZEN (RECHTS) IN HET TURKSE CONSULAAT IN WENEN (BEELD: TRT)

Een politieagent en een vrouw wisten de aanslag in Wenen te overleven dankzij het ingrijpen van twee Turks-Oostenrijkse vrienden, melden verschillende media.

Recip Tayyip Gültekin (21) en Mikail Özen (25) wilden, voordat de Oostenrijkse hoofdstad inging, nog een laatste kop koffie drinken. Toen hoorden ze plotseling gewerschoten, vertelt Gültekin. Ze renden naar de plek waar het geluid vandaan kwam en zagen dat een vrouw werd neergeschoten. Ze brachten haar in veiligheid

en namen haar mee naar een nabijgelegen restaurant. ‘Nadat ik het restaurant had verlaten, ontmoette ik een van de aanvallers. Hij richtte zijn pistool op mij. Ik wierp me op de grond en probeerde aan hem te ontsnappen. Het wapen was waarschijnlijk een geweer’, zegt Gültekin. De ontsnappingspoging lukte. Vervolgens reden de jongens naar het politiebureau om de situatie te

melden. Onderweg stuitten ze op een politieagent die gewond was geraakt.

De rest van de agenten zat midden in een vuurgevecht met de aanvallers, die nog in de buurt was. De twee pakte de agent op en droegen hem naar een ambulance.

Gültekin: ‘Wij Turkse moslims veroordelen terrorisme. We zijn trots op Oostenrijk, we zijn trots op Wenen’, aldus Gültekin. ‘Ongeacht wat er gebeurt, we staan altijd klaar om te helpen.’

In de Turkse pers en op social media worden de twee nu als helden vereerd. De Oostenrijkse minister van Binnenlandse Zaken bedankte ze voor hun inzet, meldt de Duitse afdeling van het Turkse staatsmedium *TRT*. Ook de Turkse ambassadeur in Wenen zette de twee in het zonnetje (foto) in het Turkse consulaat. Een eerste onderzoek door de Oostenrijkse autoriteiten leidde tot de conclusie dat vermoedelijk IS achter de aanslag zit. Er vielen vier doden en zeventien gewonden. •

AHMED ABOUTALEB, 2012 (BEELD: HOLLANDSE HOOGTE / PETER HILZ)

Aboutaleb niet geraakt door cartoons

De Rotterdamse burgemeester Ahmed Aboutaleb neem geen aanstoot aan Mohammed-cartoons, vertelt hij aan *RTV Rijnmond*.

Ik vind het heel naar dat mensen het idee hebben dat een tekening, een verzameling potloodstrepen, dat dat heiligschennis is’, zegt hij. ‘Ik ben zelf moslim en ik zie in geen enkele tekening de profet. Ik weet niet hoe de profet eruit ziet.’

In Rotterdam moest een docent onderduiken, omdat in zijn klaslokaal een cartoon hing van een jihadist. Mede hierom hebben de Rotterdamse onderwijsinstellingen een brief geschreven, waarin ze hun handelwijze uitleggen. Aboutaleb staat helemaal achter deze brief. •

BEELD: GROEN LINKS

‘Ik ben geen lid van Moslimbroederschap’

Kauthar Bouchallikht, nummer negen op de concept-kandidatenlijst van GroenLinks, lag de afgelopen weken onder vuur. De reden: een vermeende link met de Moslimbroederschap.

Bouchallikht is tot 1 december vicevoorzitter van de Federation of European Muslim Youth and Student Organizations (FEMYSO). Onderzoeksjournalist Carel Brendel beweerde dat deze organisatie gelieerd is aan de Moslimbroederschap. Het viel hem op dat deze functie van Bouchallikht niet vermeld stond op haar kandidaatstelling, maar dat hij deze op haar website moest vinden.

GroenLinks: ‘Haar bestuursfunctie bij FEMYSO was bekend bij de kandidatencommissie van GroenLinks en staat ook gewoon op haar cv en website. Het gaat hier niet om de jongerenorganisatie van de moslim-

broederschap zoals wordt beweerd, maar een koepelorganisatie van allerlei verschillende nationale studenten/jongeren moslimorganisaties in Europa, die subsidie ontvangt van de EU en gesprekspartner is van de Europese Commissie.’

‘Voor eens en voor altijd: Ik ben geen lid van de moslimbroederschap’, laat Bouchallikht weten. ‘Ik sta voor vrijheid en democratie en tegen uitsluiting en onderdrukking. En ik sta helemaal achter het programma van GroenLinks. Net als alle andere kandidaten op onze lijst. Zullen we het dan nu hebben over hoe we Nederland samen eerlijker, socialer en groener gaan maken?’ ●

Deze kinderen van Turkse migranten legden de basis voor het Pfizer-vaccin

BEELD: BIONTECH

Het Turks-Duitse echtpaar Ugur Sahin en Özlem Türeci is in één klap wereldberoemd geworden. De twee staan aan de leiding van BioNTech, het bedrijf dat samen met farmaceut Pfizer het vaccin heeft ontwikkeld dat voor 90 procent effectief lijkt in het voorkomen van een coronabesmetting.

Ugur (55) is een zoon van Turkse gastarbeiders. ‘Ondanks zijn prestaties is hij nooit veranderd van ongelooflijk nederig en persoonlijk’, aldus Matthias Kromayer, een investeerder in BioNTech.

Türeci (53) is de dochter van een Turkse arts die naar Duitsland emigreerde. Zij zei in een media-interview dat beiden zelfs

op de dag van hun huwelijk tijd maakten voor laboratoriumwerk. BioNTech wil immuunsysteem tegen kanker ontwikkelen. Vorig jaar bedroeg de beurswaarde van het bedrijf nog 4 miljard, na de aankondiging van het coronavaccin is dat inmiddels gestegen naar 18 miljard. Sahin en Türeci staan daardoor samen in de top 100 van rijkste Duitsers. ●

Shantie Singh nieuwe columnist

Shantie Singh is schrijver, theatermaker en bestuurskundige. Voor *de Kanttekening* zal zij een maandelijkse column schrijven.

Ze werd geboren in Almelo, groeide op in Alphen aan den Rijn en studeerde in Rotterdam. Daar werkt Singh voor de gemeente als bestuurskundige, waar ze zich inzet voor vrouwenrechten, het recht van meisjes en vrouwen op zelfbeschikking, keuzevrijheid, gelijkwaardigheid en een veilig thuis. Haar debuutroman *Vervoering* (2015, De Geus) is gebaseerd op haar eigen familiegeschiedenis, met ouders uit Suriname en grootouders uit India. Haar tweede roman *De Kier* kwam recentelijk uit. Daarin krijgt de Hindoestaanse Uma, rijzende ster in het ambtenarenapparaat, de opdracht om tot thuis weggestopte, ‘verborgen’ vrouwen door te dringen. ●

Van een pandemie tot Floyd en Paty:

Geen jaar in de recente geschiedenis zal door de voortwoekerende coronapandemie zo erg de boeken ingaan als 'rampjaar'. Ondertussen sluimerden de culturele spanningen als nooit te voren na de moorden op George Floyd en Samuel Paty, zowel in Nederland als elders op de wereld. Hoeveel schade is er in 2020 aangericht? En welke lessen kunnen we trekken voor in 2021? We vroegen het aan elf bekende en minder bekende Nederlanders, met elk een eigen verhaal.

● FITRIA JELYTA & EWOUT KLEI

Abbie Chalgoum, docent en acteur (Beeld: Jean Pierre Jans)

'Het jaar 2020 begon nog zo goed. We speelden mijn promo-theatervoorstelling *Ik blijf bij je* in het Muziekgebouw aan het IJ, waarin we de kijker meenamen in mijn hoofd en de totale waanzin lieten beleven dat depressie heet. Men had na afloop de behoefte om met elkaar in gesprek te gaan. Er werd naar elkaar geluisterd en dat is precies wat we wilden bereiken? Maar toen... Toen kwam COVID-19.'

'Het voelde alsof we in een sciencefiction waren beland. Niemand die wist hoe we het virus konden verslaan of enigszins konden temmen. Hoe zouden we dit in hemelsnaam overleven? In de tussentijd mochten we elkaar weer ontmoeten, maar wel op 1,5 meter. We mochten weer een pilsje drinken op het terras, maar wel op 1,5 meter. We mochten niks en toch weer heel veel.

'En als je dacht dat 2020 niet erger

'Als je dacht dat 2020 niet erger zou kunnen, kwam daar een door Allah verlaten randdebiel'

zou kunnen, kwam daar een door Allah verlaten randdebiel. Deze zelfbenoemde moslim onthoofde op klaarlichte dag de geschiedenisleraar Samuel Paty, om een spotprent. Het was afschuwelijk. Het debat was ook afschuwelijk. Enerzijds: 'Jullie moeten afstand nemen!' Populisten smulden van deze aanslag, want ze konden de haat jegens moslims verder aanwoekeren. Anderzijds: Er werden handtekeningen verzameld tegen het beledigen van de profeet Mohammed. De timing was afschuwelijk. Iedereen schreeuwt, maar niemand luistert.

'We eindigen in mineur, terwijl we zo goed waren begonnen. Het jaar 2020 heeft voor meer verdeeldheid gezorgd dan dat het ons lief is geweest. Ik kan niet wachten op 2021.' ●

Sylvana Simons, lijsttrekker BJJ

'Tussen hoop en vrees. Als een uitdrukking ooit tot leven kwam was het wel in het afgelopen jaar. De meeste mensen zullen zeggen dat dat door corona komt. Velen van ons kregen daar persoonlijk mee te maken. We vreesden voor onze dierbaren omdat ze kwetsbaar zijn vanwege gezondheid of hoge leeftijd. We vreesden voor onze baan, het dak boven ons hoofd. Voor onze toekomst.

'Persoonlijk scheid ik de pandemie van de reactie op de pandemie. En dan vooral die uit Den Haag. Wankelend en zwabberend beleid, met focus op miljarden aan financiële hulp voor sectoren die bestaan bij de gratie van vernietiging - luchtvaart, nertsenfokkerijen, vuurwerk-ondernemers - en een schamel applaus voor de zorgmedewerkers, die met te weinig bescherming op overvolle IC's voor onze COVID-patiënten zorgden.

'Het is niet COVID maar het zijn Mark Rutte en co die verantwoor-

delijk zijn voor de vele zzp'ers, artiesten en kunstenaars die het nakijken hebben en met niets thuis zitten. Het is niet COVID maar Rutte die mensen met onzekere contracten en lage lonen tot grootste slachtoffer maakt. Het is niet COVID maar Rutte die onze kinderen naar school blijft sturen, wetende dat gebouwen slecht geventileerd zijn en in de gangen en kantines onmogelijk afstand kan

'Tijdens corona werden de armen nóg armer en de rijken nóg rijker'

worden gehouden. En het was al lang voor COVID dat de kloof tussen arm en rijk toenam en nu haast niet meer te dichten lijkt. Tijdens de coronapandemie werden de armen nóg armer en de rijken nóg rijker.

'Maar ik heb hoop. De hoop dat we na COVID sterker en solidair zullen zijn. De hoop op een wereld die werkt voor iedereen, op basis van gelijkwaardigheid, rechtvaardigheid en solidariteit. De hoop op een samenleving waarin iedereen meetelt. En de hoop dat we op 17 maart 2021 kiezen voor verandering.' ●

het jaar 2020 in elf verhalen

Reyis Kurt, arts

‘Op zondagavond 22 maart hebben we met onze artsen online vergaderd om de patiëntenzorg tijdens de lockdown te organiseren. Hoe moesten we de stroom patiënten opvangen? Hoe konden we mensen overtuigen om zo min mogelijk naar de praktijk te komen? De volgende dag werden we verrast. De telefoon viel nagenoeg stil. Dat ging de volgende dagen ook zo door. De patiënten die belden stelden hun vraag heel verontschuldigend. De angst in de stem was goed hoorbaar.

‘De eerste maandag, tegen de middag, belde een vrouw. Haar man was al ruim een week ziek en herstelde maar niet. In deze situatie zouden we met FFP2-mondkapjes de visite moeten afleggen. We bel-

den een organisatie van wie we die hadden kunnen krijgen, maar helaas: het zou niet lukken. Ik deed de visite met een gewoon mondkapje, mijn gele jack en handschoenen. De man was erg ziek. Bij het beluisteren van de longen schrok ik. Dubbelzijdige longontsteking. De noodkreten van ziekenhuizen galmden in mijn oren. Met de echtgenote besprak ik dat ik medicijnen zou voorschrijven en dat ik de patiënt thuis wilde behandelen. Onderweg naar de praktijk bedacht ik me. Hoe groot de druk

‘De noodkreten van ziekenhuizen galmden in mijn oren’

op de zorg ook is, deze patiënt zal het thuis niet kunnen redden. Ik belde de internist. Na een kort collegiaal overleg was de patiënt welkom in het ziekenhuis.

‘Na de opname is hij overgeplaatst naar de IC. Een week later is de patiënt aan de beademing overleden. 2020 was voor mij op maandag 23 maart begonnen.’ ●

Ibtissam Abaaziz, onderzoeker en medcoprichter Stichting Meld Islamofobic (Beeld: Podcast Baaaz)

‘Door corona en de ‘intelligente’ lockdown leek ons leven even *on hold* te staan. Hierdoor ben ik meer stil gaan staan bij hoe we ons leven inrichten en werken. Waar ik me vooral bewust van geworden ben, is hoe we doorgeplaatst zijn als ‘productiesamenleving’. Daarmee bedoel ik dat de waarde van burgers en in hoeverre ze maatschappelijk nuttig zijn vooral afhangt van hun economisch nut. Het thuiswerken liet op verschillende manieren zien hoe problematisch deze gedachtegang is en hoe sterk dit idee geïnternaliseerd is. Het jaar 2020 heeft me vooral geleerd om dit idee van

‘productief’ moeten zijn los te laten, de situatie te accepteren zoals die is en vooral te genieten van de kleine dingen.

‘Ook ben ik nog meer tot het besef gekomen hoe belangrijk *face-to-face*-ontmoetingen en bijeenkomsten zijn. Vele bijeenkomsten zijn afgelast, uitgesteld of uiteindelijk doorgegaan in een online-versie. Wat ik enorm miste, waren juist de spontane gesprekken en nagesprekken die je voert met mensen op bijeenkomsten. Mijn ervaring is dat juist tijdens de informele momenten vaak nieuwe ideeën en samenwerkingen ontstaan en dat je elkaar weer inspireert.

‘Mijn hoogtepunt van afgelopen jaar is de publicatie van ons zwartboek over het ‘boerkaverbod’ en de impact daarvan. We hebben niet alleen alle landelijke kranten gehaald, maar stonden ook op *NOS Teletext* en we hebben internationale media bereikt zoals *Euronews*. Ook hebben we het voor elkaar gekregen dat de politiek in beweging kwam en het ‘boerkaverbod’ weer onderwerp van discussie is. Achter de schermen zijn we nog bezig met meer politieke impact. Met deze energie luiden wij het nieuwe jaar in.’ ●

Lody van de Kamp, rabbi en publicist

‘2020 is het jaar dat beheerst wordt door een virus waarvan wij twaalf maanden geleden de naam nog nooit hadden gehoord. 2020 is het

jaar waarin termen als discriminatie, racisme, islamofobie en antisemitisme dominante thema’s waren op alle opiniepagina’s. Het virus bracht velen om ons heen tot wanhoop. De termen die te maken hebben met achterstelling en uitsluiting leidden voor velen weer tot vertwijfeling en moedeloosheid.

‘Maakte de combinatie van beiden dit jaar tot een rampjaar? Wanhoop en moedeloosheid zijn als pijn lijden. De pijngrens ligt voor ieder mens anders. De verdraagzaamheid ten opzichte van ellende is voor iedereen anders. En is ook sterk afhankelijk van persoonlijke omstandigheden. Ook ik ben meerdere weken dit jaar behoorlijk

‘2020, het jaar waar in discriminatie, racisme, islamofobie en antisemitisme dominante thema’s waren’

ziek geweest. Zoals meerderen binnen mijn familie. Maar G’ddank is er in mijn naaste omgeving geen IC-opname in beeld geweest.

‘Ook ik moest het doen zonder theaterbezoek, de sportschool of buitenshuis een lekker hapje eten. Maar ik hoefde mijn bedrijfje van de een op de ander dag niet te sluiten, zoals de kapper of de kroegbaas op de hoek. Achter zijn laptop tikte Lody van de Kamp dit jaar, ongediscrimineerd, gewoon door. Ik hoefde nergens te solliciteren, op zoek gaan naar een stageplek of een woningvereniging aan te schrijven om een dak boven mijn hoofd te krijgen met een naam als Karima of Achmed. Voor mij was 2020 geen rampjaar. Behalve dat ik moet blijven beseffen dat het voor anderen wel zeker wordt ervaren als een jaar vol met rampspoed.’ ●

Lammert Kamphuis, filosoof

‘Ik vermoedde altijd dat crises ons dichter bij elkaar zouden brengen. Niets bleek minder waar’

‘In *Vloeken: Een cultuurbepaalde reactie op woede, irritatie en frustratie* van taalkundige Piet van Sterkenburg kunnen we genieten van een uitgebreide lijst Nederlandse scheld- en vloekwoorden. Bij de ‘c’ komen we ‘Crisis nog aan toe!’ tegen. Met ‘crisis’ kunnen we dus enerzijds schelden en anderzijds

een gevaarlijke situatie of periode van neergang beschrijven. Aan het eind van Het Jaar van de Crises lijkt het me hoog tijd eens stil te staan bij de oorsprong van dit woord. ‘Het komt van het Griekse werkwoord *‘krinomai’*, wat zoveel betekent als ‘onderscheiden’ of ‘beslissen’. Crises zijn beslissende scharniermomenten, periodes waarin we ontdekken wie en wat ons leven de moeite waard maken. Het zou mooi zijn als we in de toekomst terugkijken op 2020 als het jaar waarin ons de ogen werden geopend.

‘In workshops en lezingen vraag ik deelnemers de afgelopen maanden regelmatig wat ze hebben geleerd tijdens de lockdowns. Er volgen prachtige antwoorden: dat ze genoeg hebben aan zichzelf, dat ze hun leven niet meer zo willen laten opslokken door hun werk, hoe zielloos een stad is zonder horeca, dat niet alles maakbaar blijkt te zijn, hoe onmisbaar aanraking is... Er zijn dingen die we door alle crises heen scherper zijn gaan zien dit jaar.

‘Helaas ben ik zelf ook een illusie armer: ik vermoedde altijd dat crises ons als samenleving dichter bij elkaar zouden brengen. Niets bleek minder waar. Laten we ‘crisis nog aan toe!’ na dit jaar proberen wat meer begrip voor andersdenkenden op te brengen, juist in tijden van crisis.’ ●

Saida Derrazi, medeoprichter moslimvrouwenorganisatie S.P.E.A.K.

‘Aan het begin van dit jaar zagen we door het coronavirus hoe Nederlands-Chinese burgers onder het mom van humor gediscrimineerd werden met een carnavalslied. En dat in een tijd waar men denkt te geloven in sociale rechtvaardigheid, gelijkheid, vrede en fatsoen. Opmerkelijk aan de lockdown en corona was dat de politiek en media het ruim acht maanden heeft volgehouden om berichtgeving te verspreiden zonder daarbij islamofobie te verkondigen. Moskeeën hadden vanaf het begin van de lockdown gelijk hun deuren gesloten. Moslims brachten maaltijden rond aan de zwakkeren in de samenleving. Dus ja, er was ook niet veel opzienbarend nieuws. ‘Wekenlang waren mensen racisme en discriminatie zat. Geen festivals,

‘Wekenlang waren mensen racisme en discriminatie zat. Geen festivals, maar demonstraties’

maar demonstraties tegen politiegeweld in de Verenigde Staten. Black Lives Matter, toch ook in Nederland. De vernietiging van kamp Moria gaf een wereldwijde shock: 12.000 mensen, kinderen en ouders dakloos in een vluchtelingenkamp door een brand. Van de 12.000 mensen mogen er uit empathie en solidariteit - heel spectaculair - honderd Nederlandse grond betreden.

‘Vrijheid van meningsuiting is ook dit jaar weer ter discussie gesteld. De gruwelijke moord op de Franse geschiedenisleraar Samuel Paty was het einde van de stilte rondom moslims dankzij corona. Wel of niet *Charlie Hebdo* bespreken in de klas? Ondertussen laat het reformatorisch onderwijs anno 2020 ouders nog steeds een ‘identiteitsverklaring’ ondertekenen om homoseksualiteit af te wijzen. Hoe dan?’ ●

Arthur van Amerongen, schrijver en columnist (Beeld: Mieke Meesen)

‘Ik had ooit kennis aan een meisje dat doodsbang was voor kernraketten. Het verpeste haar hele leven en ze lag bij wijze van spreken de godganse dag onder haar ledikant te bibberen van angst. Het

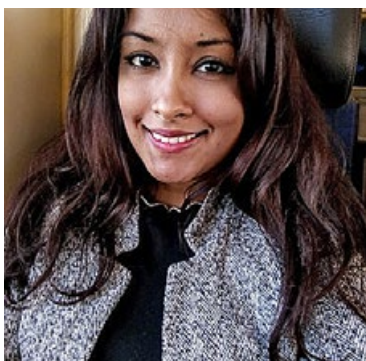
liefst was ze in een atoomvrije bunker gaan wonen, omringd door duizenden bliken kapucijners en tomatenpuree, een ton wonderstampot van Maggi en een flink brok hasjesj. Enfin, we zijn toen op 23 oktober 1983 gaan demonstreren op het Malieveld in Den Haag en ik ben na een woeste vrijage - ze was door het dolle heen die dag en daarom zo krols als een kat - het contact met haar verloren. Als ze nog leeft, heeft ze de afgelopen vier jaar ongetwijfeld opnieuw onder haar bed liggen bibberen, dit keer doodsbang voor de Grote Boze Trump. En wat zal ze dan euforisch zijn geweest toen ze hoorde dat Joe Biden in Washington ging neerdalen, als een ietwat demente messias.

‘Twitter en Facebook werden over-

‘Flikker die televisie het raam uit’

spoeld door hysterische berichten van bewoners in Vinex-wijken die het vertrek van Trump nog mooier vonden dat hun huwelijksdag en de geboorte van hun eerste kind. Ik heb nooit geweten dat een Amerikaanse president zoveel invloed

kon uitoefenen op het dagelijks leven in Leidsche Rijn, Ypenburg, Carnisselande en Wateringse Veld. ‘Ik woon al negen jaar in de Algarve en ik heb nog nooit maar dan ook nooit een boertje of een visser of een middenstander iets over Trump horen zeggen. Maar wij hebben dan ook geen Jinek, Twan, M of Charles Groenhuisen - *We Shall Overcome* zingend, zichzelf begeleidend op de ukulele - die de toch al zo afgestompte bankbintjes dag in dag uit voorhouden dat Trump de duivel is en Biden de nieuwe Jezus. Flikker die televisie het raam uit, beperk internet tot porno - bij voorkeur Mia Khalifa - en ga eens wat vaker wandelen in het bos. Met andere woorden: *get a life*. Dan wordt 2021 vanzelf een *annus mirabilis*.’ ●

Shawintala Banwaric, activist voor moslims in India

‘Sinds Modi met zijn hindoe-nationalistische partij aan de macht is in India wordt het gevaar voor minderheden met een dag groter. Dit jaar heeft het hindoe-extre-

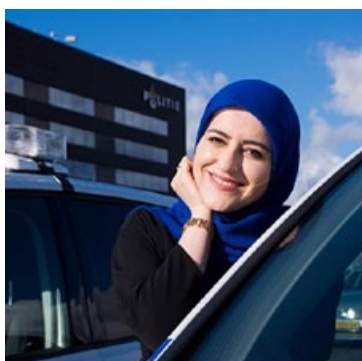
misme het toppunt bereikt, toen in februari in Delhi een anti-moslim pogrom plaatsvond waarbij meer dan vijftig Indiërs werden vermoord en meer dan vijfhonderd burgers gewond raakten. Ik kan mij nog herinneren hoe dit nieuws mij vanuit India naar Nederland bereikte. Dit brute geweld deed me denken aan de Kristallnacht; moskeeën en bezittingen van moslims werden verbrand. De hindoes die moslims in huis namen om ze te beschermen werden ook slachtoffer. Het is duidelijk dat de hindoe-extremisten uit zijn op een India zonder islam en moslims. ‘De haat tegen moslims in India hield hiermee niet op. Tijdens de coronapandemie werden moslim-pelgrims beschuldigd van het ver-

‘Dit jaar heeft het hindoe extremisme in India het toppunt bereikt’

spreiden van het coronavirus. Maar toen door hindoes ceremonies werden georganiseerd, waar soms honderden en soms zelfs duizenden pelgrims bijeen kwamen, was er geen ophef. En dan heb ik het nog niet gehad over de systematische onderdrukking van

en het geweld tegen de Daliths, de vredesactivisten die zonder pardon worden opgepakt, terwijl hindoe-nationalisten die schuldig zijn aan geweldsdelicten worden vrijgelaten.

‘Wanneer komt er een eind aan deze horror? Het feit dat tijdens de protesten tegen de moslims discriminerende burgerschapswet duizenden hindoes de straat op gingen uit solidariteit met moslims laat zien dat er wel degelijk een tegengeluid is. Ook op de Hindoe Universiteit in Banaras werd door hindoe professoren geprotesteerd tegen de burgerschapswet en spraken studenten zich uit tegen moslimhaat. Deze protesten door liberale hindoes geven mij nog een sprankje hoop.’ ●

Sarah Izat, adviseur Politie Rotterdam

‘Terugblikkend op het afgelopen jaar, kan ik zeggen dat het voor mij als adviseur van de eenheidsleiding politie eenheid Rotterdam een bijzonder leerzaam en spannend jaar is geweest. Een drietal situaties waarin ik heb geadviseerd blijven mij bij: de Black Lives Matter-demonstratie op de Erasmusbrug, de onrust in het Roel Langerak Park en het bijtincident op de Hilledijk. Als secretaris van de Commissie Gewelddaanwending beoordeel ik samen met andere collega’s het toegepaste geweld door politiedewerks. Het is ongemakkelijk om het optreden van je collega in sommige gevallen als onrechtmatig en niet professioneel te moeten beoordelen, maar het gebeurt wel. ‘Tijdens de BLM-demonstraties was ik samen met onze Staf Groot en Bijzonder Optreden achter de schermen bezig met het coördine-

ren van de demonstratie. Ons doel was om een toegankelijke, vriendelijke en verbindende politie te zijn. Het was fantastisch om te zien hoe de operationele collega’s hierop acteerden. Reageren vanuit macht en gezag is soms op zijn plaats, maar leidt in sommige gevallen tot een pijnlijke afgang. Als wij vanuit macht en gezag hadden gereageerd, liep de demonstratie voor beide partijen nadelig af. Continuïteit biedt veiligheid, maar leidt niet tot een verbindende relatie. Er moet ruimte zijn voor aanpassing en verandering. Maar dat gaat niet met gemak als je van nature statisch bent georganiseerd. Toch moeten we het lef hebben om die metamorfose in onszelf teweeg te brengen. ‘Ik heb geleerd dat rechtvaardigheid lef vergt. Zowel toegeven als verdedigen vergen lef. Toegeven als je fout hebt gehandeld, maar jezelf en je omgeving verdedigen als dat niet het geval is. En dat moeten we blijven doen als we willen groeien; dat laatste vergt lef. Lef hebben om kritisch te reflecteren op jezelf en je omgeving om vervolgens te handelen naar je nieuwe inzichten.’ ●

‘Ik heb geleerd dat rechtvaardigheid lef vergt’

Don Ceder, raadslid ChristenUnie Amsterdam en kandidaat Kamerlid (Beeld: Isaac Owusu)

‘De Afrikaanse tot slaaf gemaakte en daarna vrijgekochte theater-schrijver Publius Terentius Afer, die leefde in de tijd van de Romeinse Republiek, schreef het toneelstuk *Heauton Timorumenos*. In dit stuk komt de volgende quote langs: ‘*Modo liceat vivere, est spes*’. Zolang er leven is, is er hoop.

‘2020 is een roerig jaar geweest dat niemand had kunnen voorstellen. Een jaar van verdriet, verlies en waarin we hebben gezien dat de maakbare samenleving haar grenzen kent. Het is ook een jaar waarin landelijke maatschappelijk uitdagingen ook veel zichtbaarder zijn geworden. Denk bijvoorbeeld aan de toegenomen rijen voedselbanken en de ontstane sociale onrust vanwege

discriminatie en uitsluiting en de Black Lives Matter-protesten als gevolg daarvan.

‘Nu we aan het einde van het jaar zijn gekomen, is het goed om terug te blikken. En dan denk ik dat de woorden van Terentius 2020 goed omschrijven: ‘Zolang er leven is, is er hoop.’ 2020 heeft ons niet alleen laten zien hoe verwoestend een minuscuul virus kan werken, maar ook waar mensen toe in staat zijn als ze voor een gigantische uitdaging staan. Ik heb de afgelopen maanden zoveel mooie initiatieven en

‘Waar leven is, is hoop’

mensen die zich voor hun medemens hebben ingezet leren kennen. Zolang we nog in staat zijn om naar elkaar om te zien is er leven. En waar leven is, is hoop. ‘Ik hoop dan ook dat 2020 een vertrekpunt mag zijn waar we lessen uit mogen leren. En mogen bouwen aan een toekomst en een duurzamere, rechtvaardigere en weerbare samenleving. Voor iedereen.’ ●

Dring het internationaal recht terug, zegt de VVD. Gevaarlijk, vinden juristen

Nederlandse en Europese rechters oefenen hun macht op onredelijke wijze uit, stelt de VVD in haar conceptverkiezingsprogramma. De grootste regeringspartij doet voorstellen die gericht zijn op het beperken van de rol van de rechter en de doorwerking van het Europees recht. Binnen de partij klinkt gemor over deze ideeën, waaronder door oud-Kamerlid Arend Jan Boekestijn. Ook juristen trekken aan de bel: de VVD verzwakt hiermee de Nederlandse rechtsstaat, betogen zij.

● EWOUT KLEI

In Nederland is grondwettelijke toetsing van wetten aan de grondwet grondwettelijk verboden. Wel toetsen we wetten aan het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en aan VN-verdragen. De VVD wil deze toetsing beperken, omdat rechters volgens de partij steeds verregaandere uitspraken doen op basis van deze verdragen. Hierdoor krijgen rechters teveel macht en komt de trias politica in gevaar, meent de partij.

De Amsterdamse advocaat Sidney Smeets, D66-kandidaat voor de Tweede Kamerverkiezingen, is het daar volstrekt mee oneens. Hij vindt dat de VVD met haar voorstellen de

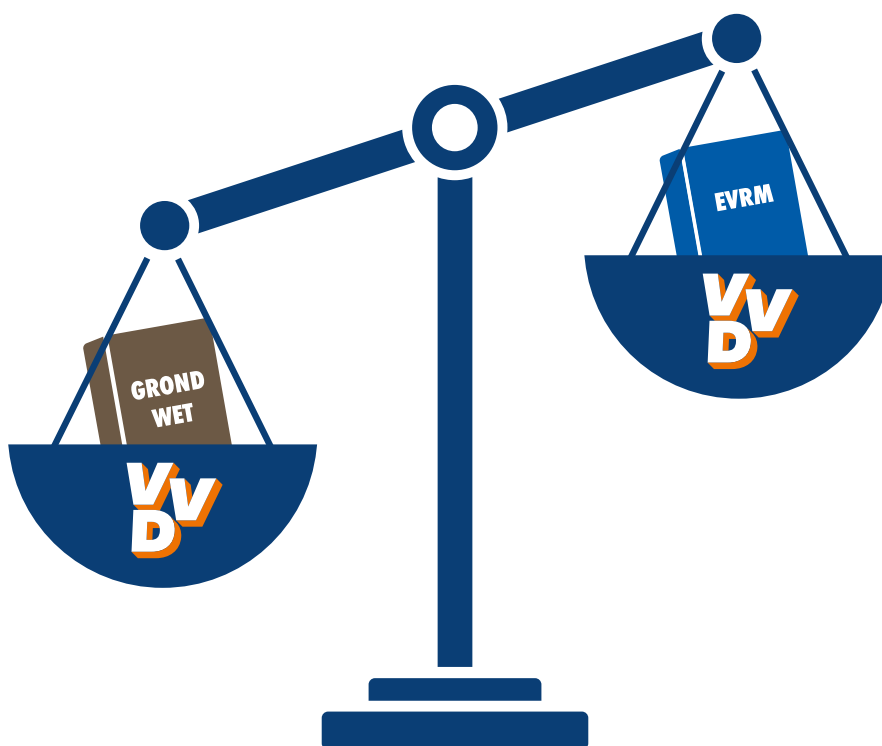
rechtsstaat bedreigt. 'De VVD stelt de positie van de rechter ter discussie. Waarom de VVD dit doet? Omdat de partij kennelijk wetgeving wil maken die in strijd is met internationale verdragen. Onder juristen bestaat een brede consensus dat dit een heel slecht idee is.'

Christina Eckes, hoogleraar Europees Recht aan de Universiteit van Amsterdam, onderschrijft dit. Het is 'een stap die de Nederlandse rechtsstaat verzwakt', zo betoogde ze in een opinieartikel in *NRC-Handelsblad*. 'Overal in de wereld staan democratieën onder druk. De schade die regeringen de democratische rechtsstaat toebrengen, zoals in de VS onder Trump, in Hongarije onder Orbán en in Turkije onder Erdogan, is groot. Ze maken politiek zonder zich aan de grenzen van de rechtsstaat te houden, ondermijnen daarmee de legitimiteit van de mechanismen die hun macht beperken en laten mensen het geloof in de instellingen van onze samenleving verliezen.'

Aan de telefoon verduidelijkt Eckes haar standpunt. 'Ik zeg niet dat de VVD op hetzelfde pad is als Orbán en Erdogan. Maar de voorstel-

len van de partij gaan wel in tegen de democratische rechtsstaat. Orbán en Erdogan zijn al jaren aan de macht. Ze begonnen democratisch, maar zijn een autoritair pad ingeslagen. En de veranderingen kwamen geleidelijk. Daarom moet je waakzaam zijn. De VVD zaait in haar verkiezingsprogramma wantrouwen tegen rechters. Dat vind ik schokkend.'

Historicus Patrick van Schie, directeur van de Teldersstichting, het wetenschappelijk bureau van de VVD, verdedigt het standpunt van zijn partij. 'De onafhankelijkheid van rechters is een groot goed. Maar ze moeten niet op de stoel van de politiek gaan zitten', zegt hij. 'Fundamentele grondrechten moet je niet opzij schuiven, maar tegelijkertijd moeten we ook niet willen dat de democratie in het gedrang komt, doordat activistische rechters opeens allemaal besluiten nemen, op basis van hun interpretatie van het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens - het EVRM - en andere internationale verdragen als het VN-Vluchtelingenverdrag. Want Den Haag kan deze verdragen niet in haar eentje veranderen. En als activistische rechters,

BEELD: DE KANTTEKENING

‘Orbán en Erdogan begonnen democratisch, maar zijn geleidelijk een autoritair pad ingeslagen. Daarom moet je waakzaam zijn’

die een bepaalde uitleg aan deze verdragen geven, verregaande uitspraken doen, bepalen zij en niet de politiek de politiek.’

Maar wat bedoelt Van Schie precies met activistische rechters? ‘Die term komt uit de Verenigde Staten’, legt hij uit. ‘Daar heb je de tegenstelling tussen *originalists* en *activists*. De eerste groep rechters kijkt naar wat de opstellers van de Amerikaanse constitutie bedoelden toen ze de grondwet schreven, hun intentie is heel belangrijk. Activistische rechters daarentegen kijken alleen naar de tekst, en hoe die tegenwoordig geïnterpreteerd kan worden. Ze geven er vaak een linkse uitleg aan. Maar met de oorspronkelijke geest van de constitutie heeft die uitleg vaak weinig te maken.’

Volgens Van Schie kunnen Nederlandse rechters zich ook tot activisten ontpoppen. Als voorbeeld noemt hij de Urgenda-zaak, die ook in het VVD-verkiezingsprogramma wordt genoemd. De Nederlandse staat verloor bij de Hoge Raad de Urgenda-zaak en werd gedwongen om extra maatregelen te nemen om de uitstoot van CO2 te verminderen. De rechters baseerden zich onder meer op het EVRM en het VN-Klimaatverdrag en oordeelden dat dat Nederlandse staat zich verplicht had gesteld het (gezins-)leven van burgers in Nederland te beschermen. Minister van Economische Zaken en Klimaat Eric Wiebes (VVD) ging hier vervolgens tegen in cassatie, vanwege het principe. ‘We willen in hoogste instantie weten of de rechter op de stoel van de politiek kan gaan zitten.’

Belangrijk is dat activistische rechters geen onderscheid maken tussen klassieke en sociale grondrechten, vindt Van Schie. ‘Zo kan een rechter opeens besluiten, op basis van het VN-Vluchtelingenverdrag, dat migranten in Nederland een heleboel sociale rechten hebben: permanente toegangsrechten, recht op huisvesting, enzovoort. En bedenk ook dat het VN-Vluchtelingenverdrag met een hele andere intentie is opgesteld. Het ging erom gewetensvervolgden te beschermen, niet om honderdduizenden economische migranten op te nemen die hier aanspraak kunnen maken op de sociale voorzieningen.’

Volgens hoogleraar Christina Eckes zijn het

EVRM en andere internationale verdragen voor Nederland heel belangrijk, omdat Nederland geen Constitutioneel Hof kent. In Duitsland bestaat zo’n hof wel: het Bundesverfassungsgericht in Karlsruhe. Het EVRM weegt voor Duitse rechters daarom minder zwaar.

‘In theorie kun je dus ook een democratische rechtsstaat zijn zonder je te committeren aan internationale verdragen’, stelt Eckes. ‘Maar er moet een vorm van toetsing aan fundamentele rechten bestaan. Of aan het EVRM. Of aan grondwettelijke bepalingen. Dat is de kern van de rechtsstaat. Een democratie moet namelijk binnen een bepaalde bandbreedte blijven, kan niet over alles beslissen. De fundamenten van de rechtsstaat mogen niet worden aangetast.’

Sidney Smeets beaamt dit. ‘Klassieke én sociale grondrechten zijn er om burgers te beschermen tegen de waan van de dag. We hebben grondrechten om minderheden te beschermen tegen de democratische willekeur van wisselende meerderheden.’ Hij is daarom blij met het EVRM en andere internationale verdragen. ‘Juist in deze tijd met het opkomende populisme, het wantrouwen tegen de rechtspraak, in een tijd waarin de Kamer met kwalitatief slechte wetgeving komt, zijn die *checks and balances* des te belangrijker.’

Het verwijt van activistische rechters wordt door Smeets verworpen. ‘Bij de Urgenda-zaak zat helemaal geen activistische rechter. Het probleem was een onbetrouwbare overheid, die zich niet aan gemaakte afspraken hield en daarop werd aangesproken.’ Smeets legt uit dat in de Nederlandse rechtspraak jurisprudentie een belangrijke plaats inneemt. ‘Rechters zijn geen activisten, maar kijken wel de ontwikkelingen in de maatschappij. Daarom kunnen ze soms van mening veranderen, en gaat de Hoge Raad opeens om. Dat is niet erg. Het laat zien dat rechters midden in de samenleving staan.’

Concurreren met radicaal rechts

Op Twitter werden de VVD-voorstellen over rechtsstaat en democratie meteen in verband gebracht met de kruistocht van Forum voor Democratie tegen de zogenoemde ‘dikastocratie’, ofwel ‘de regering van de rechters’. De VVD heeft echter geen idee van Thierry Baudet gestolen, maar een oud voorstel uit de kast getrokken. Het plan om de invloed van het EVRM en andere internationale verdragen te beperken werd in 2012 voor het eerst bepleit in de studie *Onbetwistbaar Recht?* van de Teldersstichting. Datzelfde jaar diende VVD-Kamerlid Joost Taverne een wetsvoorstel in om internationale wetten door het parlement te laten toetsen in plaats van door de rechter. Hij trok dit voorstel echter in toen bleek dat er onvoldoende parlementaire steun voor was. Ook het CDA zag niets in het voorstel.

Toch mikt de VVD met dit plan wel op de achterbannen van PVV en FvD, analyseert politiek wetenschapper Matthijs Rooduijn, verbonden aan de Universiteit van Amsterdam.

‘Volgens verschillende media was het nieuwe verkiezingsprogramma van de VVD linkser, maar het was alleen linkser op sociaaleconomisch vlak. Op cultureel vlak is de VVD nog steeds heel rechts en concurreert de partij met PVV en FvD. In dat licht moet je ook de voorstellen van de VVD bezien, die schuren met de rechtsstaat.’

Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 2017 was het niet veel anders, vertelt Rooduijn. ‘De Nederlandse Orde van Advocaten bekeek alle verkiezingsprogramma’s toen kritisch, en concludeerde dat verschillende voorstellen van de VVD op gespannen voet stonden met de rechtsstaat. Dan moet je denken aan het stateloos maken van terroristen, wat de VVD bepleitte, of een verbod op buitenlandse financiering van moskeeën, waar het CDA voorstander van was. De meeste antirechtstatelijke plannen hadden betrekking op migratie en islam.’

Volgens Rooduijn zijn de rechtse middenpartijen sinds de jaren zestig meer naar rechts opgeschoven op cultureel vlak. Hierdoor is de *Overton window*, het spectrum van gedachtegoed dat het grote publiek accepteert, ook naar rechts verschoven. Als voorbeelden van centrumrechtse politici die flink naar rechts zijn opgeschoven noemt Rooduijn de Oostenrijkse kanselier Sebastian Kurz, de Britse minister-president Boris Johnson en oud-president Nicholas Sarkozy van Frankrijk.

‘Toenmalig VVD-leider Frits Bolkestein, die in de jaren negentig van de vorige eeuw de mul-

‘De onafhankelijkheid van rechters is een groot goed. Maar ze moeten niet op de stoel van de politiek gaan zitten’

ticulturele samenleving ter discussie stelde, was dus een vroege vogel. Wel hebben populistische Pim Fortuyn, die het discriminatieverbod uit artikel 1 van onze grondwet ter discussie stelde, dit proces in een stroomversnelling gebracht.’

Maar hoewel rechtse politieke partijen steeds meer naar rechts bewegen, denken kiezers niet rechtser over immigratie, vertelt Rooduijn. ‘Uit onderzoek blijkt dat ze niet positiever of negatiever hierover zijn gaan denken. Maar bij rechtse partijen leeft dit idee wel sterk. Ik denk dat kiezers die heel rechts zijn hun weg naar radicaal-rechtse partijen nu beter hebben gevonden. Die mensen stemden vroeger op centrumrechtse partijen of helemaal niet, maar nu PVV of FvD. De VVD is steeds meer in hun richting opgeschoven.’ ●

Wat de zaak–Gargard betekent vo

Vorige maand zijn 24 mensen veroordeeld voor online haat tegen de zwarte journaliste Clarice Gargard. Hiermee lijkt de eerste angst ingeboezemd bij toetsenbordriders, terwijl slachtoffers van online racisme een voorzichtige opluchting ervaren. Maar de eerste veroordeelde bereidt zich al voor op een hoger beroep. Helpt zo'n zaak eigenlijk wel?

● JOSÉ BOON

Jammer dat ze de slavernij hebben afgeschaft, ik zou de zweep erover halen' en 'botsplinters voor de pietenhaters'. Het is een greep uit de 7.600 Facebook-opmerkingen die journaliste en columniste Clarice Gargard in 2018 onder haar livestream kon lezen nadat ze verslag had gedaan van een demonstratie tegen Zwarte Piet.

Daarop ging Gargard naar de politie. Ze onderbouwde haar aangifte met een zelfgemaakte selectie van de tweehonderd kwalijkste opmerkingen. Het vonnis viel vorige maand en gaf haar erkenning: 24 verdachten werden veroordeeld vanwege opruiing en aanzetten tot discriminatie, met taakstraffen tot 58 uur en geldboetes tot 450 euro.

Het gebeurt niet vaak dat discriminatie tot aan de rechter toe wordt uitgevochten, mede door capaciteitsgebrek bij het Openbaar Ministerie. Ook het effect ervan is discutabel, geeft het OM zelf aan in zijn jaarverslag van 2019: 'Hoewel het OM een krachtig signaal kan afgeven door strafbare uitingen op internet te vervolgen, zal alleen het strafrecht nooit genoeg zijn om te voorkomen dat steeds nieuwe discriminerende uitingen online verschijnen.'

Maar welke signalen wegen mee voor het slachtoffer zelf? Gargards advocaat Sidney Smeets is daar duidelijk over: 'Gargard is opgelucht dat de rechtbank steun uitspreekt voor haar. De grens die de rechter trekt is een krachtig sig-

CLARICE GARGARD TIJDENS DE RECHTZAAK MET HAAR ADVOCaat SIDNEY SMEETS (BEELD: YOUTUBE / ATS)

‘De grens die de rechter trekt is een krachtig signaal: dat je niet vrij bent om online haat en racisme te verspreiden’

naal. De rechter erkent dat je niet vrij bent om online haat en racisme te verspreiden. Vrijheid van meningsuiting is een groot goed, maar discriminatie, schelden en oproepen tot moord vallen hier niet onder en zijn strafbare feiten', zegt Smeets.

Ook krijgt Gargard van vijftien veroordeelden een symbolische schadevergoeding van 150 euro, terwijl het OM dat verzoek eerder afwees. Smeets: 'De rechter erkent dat het om racistische opruiing gaat, dus tegen een persoon gericht. Gargard heeft met haar schadeclaims trouwens rekening gehou-

den met de financiële situatie van de verdachten. Het gaat haar puur om de symboliek.'

Opvallend is de kritische noot die de rechter plaatst bij de keuze van het Openbaar Ministerie om alleen onderzoek te doen naar de tweehonderd Facebook-reacties die het slachtoffer zelf aanleverde. De overige 7.400 opmerkingen blijven ongezien door de politie. De rechtbank noemt deze wijze van selectie 'onvoldoende zorgvuldig'. Smeets: 'Burgers horen niet afhankelijk te zijn van wat ze zelf kunnen organiseren, het OM had hier zelf een actievere rol in moeten pakken.'

De Apenheul

Erkenning door de rechter en een grens aan online verbaal geweld zijn de belangrijkste uitkomsten voor het slachtoffer. Maar welke gevolgen heeft de zaak voor de veroordeelden? Denken zij voortaan anders over hun taalgebruik? Advocaat Caroline Pronk stond een verdachte bij, die de volgende reactie plaatste onder het filmpje:

'Als je ziet wat voor figuren er staan dan snap je al dat deze mensen onderontwikkeld zijn kunnen ze niks aan doen ze kunnen het niet helpen dat ze geen baan hebben ze zitten de hele dag dingen te zoeken om mensen te jennen (...) No more black face willen ze blank worden die zwarte schreeuwers (...) Misschien is er nog wel plek in de apenheul.'

Deze reageerder is veroordeeld voor discriminatie, maar gaat in hoger beroep. 'Hij heeft meteen afstand gedaan van zijn opmerking en zijn excuses gemaakt', zegt Pronk. 'Maar de uitspraak valt onder de vrijheid van meningsuiting. Mijn cliënt wijst er op dat de demonstranten 'no more blackface' roepen. Dat vindt hij inconsistent met het opkomen voor mensen met een zwarte huidskleur.'

Over de slotzin zegt Pronk: 'Naar de Apenheul gaan' is in Apeldoorn - zijn woonplaats - een gangbare uitdrukking als je iets heel dom vindt. In mijn jeugd in Venlo zeiden we: 'Die kan met het busje mee naar Venray.' Daar is een psychiatrische instelling. Ja, de Apenheul is een ongelukkige woordkeuze in deze context, maar mijn cliënt is niet zo begaafd met taal als een columniste zoals Gargard.'

Pronks conclusie over deze

Or de strijd tegen online racisme

zaak? ‘Het taalgebruik van mijn cliënt mag in volume en woordkeuze wel wat minder’, geeft ze toe. ‘Maar de dreiging van een strafblad staat elke dialoog in de weg, terwijl dit onderwerp juist de dialoog nodig heeft. De rechtszaak zet de verhoudingen slechts op scherp en zou een laatste redmiddel moeten zijn, niet een eerste.’

Advocaat Kate Lans verdedigde de schrijver van het bericht over een ‘granaat ertussen gooien’. ‘Het proces was zwaarder dan de straf’, zegt ze. ‘De cliënten vergeten de opschudding van zo’n megazaak nooit meer. Er kwam zoveel media-aandacht dat ik zelfs werd uitgenodigd voor talkshows.’ Vanwege de omvang van de zaak met meerdere zittingsdagen - een dergelijk delict kan zo snel afgehandeld worden als een verkeersboete - zijn de straffen naar beneden bijgesteld.

De vraag is of het zware proces daadwerkelijk als een waarschuwing klonk aan het adres van zij die meedoen aan dit soort ‘toetsenbordpogroms’, zoals het OM dit typeerde. ‘Niet iedereen kijkt het journaal’, zegt Lans. ‘En zo’n zaak schrikt alleen maar af zolang mensen erover hebben gehoord. Iedereen weet dat discrimineren niet mag, maar pas op het politiebureau komt iemand erachter dat het een strafblad oplevert. Terwijl mensen zich compleet veilig wanen op het internet. Ze hebben geen idee hoever ze kunnen gaan.’

Onderbuikdrekk

Een ervaringsdeskundige die de afgelopen tien jaar vele duizenden racistische opmerkingen over zich heen kreeg is Jerry Afriyie, medeoprichter van de stichting Nederland Wordt Beter en Kick Out Zwarte Piet (KOZP). Afriyie ging vijf jaar geleden naar de politie, toen KOZP meer dan tienduizend racistische opmerkingen kreeg op een Facebook-selfie van anti-Zwarte Piet-demonstranten. De politie vroeg KOZP om slechts twintig opmerkingen door te geven.

Afriyie: ‘Om door de politie serieus genomen te worden heb je

‘Mensen wanen zich compleet veilig op het internet. Ze hebben geen idee hoever ze kunnen gaan’

een massa nodig van duizenden reacties, en naamsbekendheid. En dan nog nemen ze maar twintig zaken in behandeling. Zolang mensen niet adequaat worden gestraft voor racistische uitingen blijft het dweilen met de kraan open.’

Toch maken strafzaken zoals die van KOZP en Gargard wel degelijk een verschil, ziet Afriyie. ‘Racisten en extremisten gaan online berekender het debat aan. Ze uitten zich voorzigtiger. Zij weten dat ze er mee weg kunnen komen, maar ook dat ze tegen de lamp kunnen lopen.’

‘Niet dat de overtuigingen van die mensen per se veranderen’, gaat Afriyie verder, ‘maar in plaats van hun onderbuikdrekk plaatsen ze

juridische grens is getrokken tegen racisme. ‘Ik geloof niet dat er een grote rol voor het OM weggelegd is in de bestrijding van online racisme. Er is gewoon geen capaciteit voor. De samenleving hoopt op een instrument waarmee racisme kan worden uitgebannen. Maar we doen de geloofwaardigheid van het strafrecht geweld aan als we pretenderen dat dát het instrument is.’

Hij kan zich niet vinden in de manier waarop het OM tot een selectie verdachten kwam, namelijk via Gargard. ‘Zorg er als OM voor dat je een beetje meekijkt bij de selectie. Veel daders laten zich leiden door wat anderen roepen. Zijn dat dan degenen die voor de rech-

‘Het is effectiever om mensen na te laten denken over hun woorden dan ze voor een rechter neer te zetten’

ter moeten zitten? Deze rechtszaak met enerzijds een stevige advocaat (Sidney Smeets, red.) en twee Officieren van Justitie tegenover een - in mijn beleving - lukrake groep *nobodies* had iets weg van een Spaanse Inquisitie.’ Onder de verdachten zat bijvoorbeeld een autistische man die zijn driften niet goed onder controle had en gefrustreerd was over het Sinterklaasfeest.

Inquisitie

Joep Lindeman, universitair hoofd-docent Strafrecht aan de Universiteit Utrecht, denkt dat de zaak-Gargard vooral symbolisch is, hoewel hij het toejuicht dat er een

lijke impact van deze rechtszaak, vindt hij. Dat het vonnis samenviel in een week met nieuwe coronamaatregelen en de Amerikaanse verkiezingen komt daar nog eens bovenop. ‘Wordt er een keer een grens gesteld aan online taalgebruik, krijgt het zo weinig aandacht’, zegt Lindeman.

Discriminatie-recherche

Lindeman ziet meer in snellere en transparantere methodes tegen racisme en opruiing op het internet: ‘Stel alle zeventuizend reageerders gelijk voor de keuze om een kaartje te schrijven met excuses, of een boete te betalen. Het is effectiever om dit soort mensen even na te laten denken over de impact van hun woorden dan ze voor een rechter neer te zetten.’

Ook advocaat Smeets denkt dat het beter werkt om gelijk alle reageerders een boete aan te bieden, en alleen de extreme uitlatingen door te laten gaan naar de rechter. Maar dat niet alleen. ‘Op dit moment herkent het OM discriminatie nog lang niet altijd als slachtoffers een melding maken. Met beter opgeleid politiepersoneel en een discriminatierecherche krijgen slachtoffers de erkenning dat deze delicten zwaar op ze inhakken. Dan kan je verdachten ook zwaarder bestraffen.’

Op de korte termijn helpt de rechtszaak van Gargard ook andere discriminatieslachtoffers, ziet Smeets. ‘Verschillende mensen vragen mij na deze zaak of zij ook aangifte kunnen doen. Ze voelen zich gesterkt door de uitspraak en gaan hun zaak ook doorzetten.’ Maar Afriyie heeft hier een hard hoofd in: ‘Slachtoffers hebben het vaak genoeg geprobeerd. Ze worden niet serieus genomen of weggestuurd bij het politiebureau. Ze hebben geen vertrouwen meer in de rechtspraak.’

‘Er is geen maatschappelijk probleem dat is opgelost met slechts één middel’, zegt Afriyie. Het strafrecht is volgens hem dan ook niet het enige instrument tegen discriminatie, maar helpt wel tegen de online uitingen ervan. ●

Racisme in de media: wat is de ve journalist?

In Engeland werd journalist Darren Grimes strafrechtelijk vervolgd voor het interviewen van de beruchte historicus David Starkey, die tijdens hun gesprek racistische opmerkingen maakte. Daarmee rijst de vraag of journalisten de prijs moeten betalen voor het bieden van een podium aan iemand met racistische ideeën.

● VERA BOONMAN

Grimes sprak Starkey voor zijn nieuwe YouTube-kanaal *Reasoned UK*. Tijdens het Zoom-gesprek beweerde de historicus onder meer dat slavernij geen genocide was - 'anders zouden er wel niet zo veel van die verdomde zwarten zijn in Afrika of in Groot-Brittannië'. Het interview leidde tot grote ophef in

het Verenigd Koninkrijk, waarna Starkey zijn aanstellingen en opdrachtgevers verloor. Boeken-deals die hij eerder gesloten had werden gecancelled.

Tijdens het interview luisterde Grimes knikkend en gaf geen kritiek, wat hij later weet aan zijn onervarenheid als interviewer. Alsnog werd hij in oktober ontboden op een Londens politiebureau. Hij dreigde vervolgd te worden voor

het overtreden van de Public Order-wetgeving. Deze stelt onder meer dat het strafbaar is om mensen te beledigen. Zijn vervolging kon volgens Grimes 'ernstige gevolgen [hebben] voor de vrijheid van meningsuiting'.

Scherp interviewen

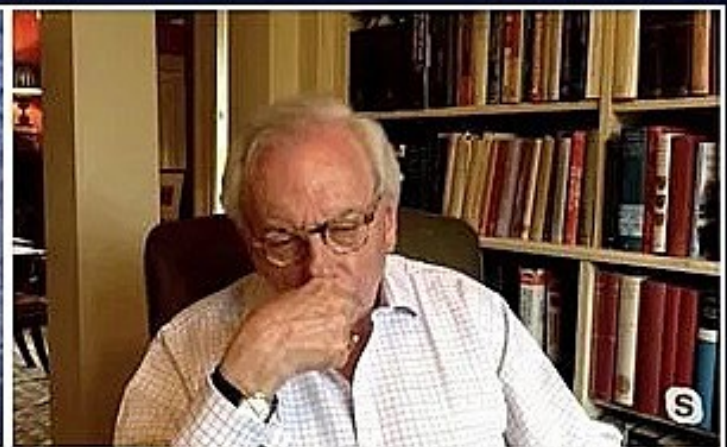
Journalist Remco van Mulligen (*Nederlands Dagblad*) herkent het dilemma als een organisatie of

politieke partij een racistische uiting doet. 'De vraag is hoe je hiermee omgaat. De media is ook een platform om je verhaal naar buiten te brengen. In hoeverre laat je je gebruiken als journalist?' Maar deze racistische uitingen moeten soms juist aan het licht gebracht worden. Kritisch bevragen vindt Van Mulligen hierbij niet voldoende.

Hij noemt het voorbeeld van de

DARREN GRIMES

DR DAVID STARKEY

REASONED

antwoordelijkheid van de

Nieuw-Zeelandse journalist Tova O'Brien die Jami-Lee Ross interviewde. Ross is de leider van een politieke partij die op sociale media geruchten en *fake news* verspreidde over het coronavirus. 'Ze greep direct in bij Ross en zei dat het niet klopte en dat ze hem niet de ruimte ging geven om het betoog af te maken omdat het onjuist was', vertelt Van Mulligen. 'Het is erg on-Nederlands, maar dit zou misschien nog wel eens kunnen werken. Maar daar moet je erg scherp voor zijn.'

Verantwoordelijkheid

Bij racistische uitingen zou een journalist het racisme moeten benoemen en bij feitelijke onjuistheden moet ook ingegrepen worden, vindt Van Mulligen. 'Je hebt dan meer verantwoordelijkheid dan journalisten in Nederland durven te nemen. Dat maakt je niet direct een activist.'

Met klachten over journalistieke activiteiten kunnen mensen in Nederland vaak bij de Raad voor de Journalistiek terecht. Het is een onafhankelijke instantie die beoordeelt of een journalist zorgvuldig zijn werk heeft gedaan en of er grenzen van de journalistieke ethiek zijn overschreden met een publicatie. De Raad gaat uit van haar leidraad waar de algemene beginselen over journalistieke ethiek te vinden zijn. 'Een van die beginselen is dat een journalist eenzijdige en tendentieuze berichtgeving dient te vermijden. Dat vangt alles af in de trant van discriminatie', stelt Frits van Exter, voorzitter van de Raad van de Journalistiek.

Er zijn veel factoren waar de Raad naar kijkt als het gaat om tendentieuze en eenzijdige berichtgeving. 'Wat waren de omstandigheden van een artikel en wat was het karakter van het artikel? Was het een feitelijk verslag of een opinie?' Van Exter voegt toe dat de meeste mensen

'Hoe meer de journalist de uitspraak naar zich toetrekt, hoe groter de kans dat hij wel aansprakelijk gesteld kan worden'

aangifte doen bij de politie als een journalist écht over de schreef is gegaan.

Strafrechtelijk vervolgd

Als iemand dan aangifte doet, komt een nieuwsmiddelem mogelijk bij Jens van den Brink terecht. Hij is advocaat en verdedigt al jaren nationale en internationale mediabedrijven. 'Je mag als journalist juist weergeven hoe een politicus over iets denkt. Je kunt laten zien wie hij is. En dan kan het Openbare Ministerie besluiten om de geïnterviewde te vervolgen, dat is niet aan de journalist om te besluiten', stelt Van den Brink.

vervolgd worden als de geïnterviewde racistische uitingen doet. Dit kan wel als de journalist de uitspraak zich erg 'eigen' maakt. 'Hoe meer de journalist de uitspraak naar zich toetrekt, hoe groter de kans dat hij wel aansprakelijk gesteld kan worden', vertelt Van den Brink.

Regelgeving

Van den Brink waarschuwt voor nieuwe wetgeving om onwenselijke uitingen te voorkomen in de media. 'Je kunt niet alles dichttimmeren met regels. Als je dat wel doet, pak je mogelijk ook uitingen aan die je helemaal niet voor ogen

beweert, daar is geen wet tegen', zegt Frits van Exter. 'Het is aan elk medium om zelf te bedenken hoe het omgaat met complottheorieën.' Richtlijnen van de Raad voor de Journalistiek zijn: recht doen aan de werkelijkheid, balans houden in het stuk, hoor en wederhoor plegen. 'Wij als Raad hoeven hier geen oordeel over te hebben zolang een journalist zich aan deze richtlijnen houdt.'

Feit of niet?

Maar het is ook lastig voor een journalist om onzinuitspraken meteen te herkennen. 'Toen Baudet tweette over dames die lastiggevallen werden in de trein werd dat zo snel ontkracht dat het als een boemerang terugkwam', herinnert Remco van Mulligen zich. 'Maar door tijdsdruk heb je als journalist niet altijd tijd om de feiten te achterhalen.'

Hij noemt het voorbeeld van Geert Wilders en zijn tweet over Fatima en Mohammed die ziekenhuisbedden innemen. 'Hij wéét dat deze bevolkingsgroep kwetsbaarder is, maar hij draaide het om. Als journalist moet je dan wel benoemen dat dat racistisch is. Het is in strijd met de werkelijkheid.' Als een journalist dan in een artikel alleen weergeeft wat de ene politicus zei, naast de uitspraken van Wilders, dan blijft de waarheid in het midden hangen, vindt Van Mulligen. 'Het is veilig voor jezelf, maar het geeft ruimte waardoor de lezer kan denken dat de uitspraken van Wilders nog wel eens waar kunnen zijn.'

Die ruimte liet Darren Grimes zeker open tijdens zijn interview met David Starkey. Maar inmiddels heeft de politie na een eerste onderzoek besloten om de zaak af te ronden. Volgens de *senior officer* zou het niet langer 'evenredig' zijn om de vervolging voort te zetten. Volgens Starkey had het politieonderzoek niet eens moeten plaatsvinden. ●

'Discriminatie wordt verboden bij wet, maar iemand die onzin beweert, daar is geen wet tegen'

Als zo'n zaak dan voor de rechter belandt, zijn er verschillende afwegingen om te maken. 'Geschillen over uitingen ontstaan altijd omdat een ander grondrecht ingeperkt wordt door een uiting, zoals het recht op privacy of recht op gelijke behandeling. Je mag niet per se zeggen wat je wilt - dat kan begrensd worden als je bijvoorbeeld racistische dingen roept.'

Verder kan een journalist als Grimes in Nederland niet meteen

had om te beperken.' Dat betekent dat er soms complottheorieën gedeeld worden zonder dat dat aangepakt kan worden bij de rechter. 'Het is geen perfect systeem, maar de wereld is niet perfect. Verder kunnen partijen zoals Facebook en YouTube zélf regels opstellen over het uiten van racisme of complottheorieën - en de beperking hiervan.'

'Discriminatie wordt verboden bij wet, maar iemand die onzin

De petitie tegen het beledigen van de p

Na de onthoofding van de Franse docent Samuel Paty vanwege het tonen van een Mohammed-cartoon, klom er over de hele wereld protest. Tegen de moord, maar ook tegen het maken van Mohammed-cartoons. In Nederland werd een petitie die Mohammed-cartoons wil verbieden meer dan 140.000 keer ondertekend. Wat vindt het dK-panel van de petitie?

● JAIME DONATA

Lourdes Boasman (69), gepensionerd en taalvrijwilliger

'Democratie is een groot goed en één van de verworvenheden is de mogelijkheid en de vrijheid om te kunnen zeggen wat men denkt, zonder dat er angst moet zijn voor nadelige gevolgen. Daar hebben vorige generaties een lange en soms zware strijd voor moeten voeren. Het maken van grappen en spotprenten is een lang gekoesterde traditie geworden. En, hoe vervelend ook, beledigen, krenken of spotten hoort daar soms ook bij. 'Ik vind niet dat er een grondwetswijziging zou moeten worden doorgevoerd om kritiek op een religieuze groepering, meer specifiek 'belediging van de profeet', te verbieden. Zo'n verbod hoort dan ook niet thuis in de grondwet. Als iemand zich beledigd of gekrenkt voelt, kan hij of zij de gang naar de rechter maken, en deze kan een uitspraak doen. Het is dan een kenmerk van de democratie, dat de verliezende partij zich bij de uitspraak neerlegt. 'Het opstellen van een petitie staat iedereen vrij. Maar in de context

van de moord op de Franse leraar is het moment wel erg cynisch te noemen. Te veel mensen met boter op hun hoofd vinden dat zij God vertegenwoordigen. Dat zie je niet alleen binnen de islam, maar óók binnen het christendom. Kijk maar eens naar de waanzin van Amerikaanse evangelicals: wapens, racisme, armoede, discriminatie van homo's. Alles is aanvaardbaar, maar o wee als je iets anders gelooft dan zij. Ik vind het bijna beledigend voor God, de Schepper van het universum, dat wij religieuze mensen vaak zo intolerant zijn en op de stoel van God gaan zitten met ons oordeel. 'Dit alles te hebben gezegd, ben ik wel van mening dat mensen niet

'Ik vind het bijna beledigend voor God dat wij religieuze mensen vaak zo intolerant zijn'

gekwetst moeten worden in hun religieuze beleving of overtuiging. Om nu een cartoonwedstrijd te organiseren om moslims te beledigen, slaat nergens op. Je moet niet perse gaan beledigen, omdat het kán in een land met vrijheid van meningsuiting. Fatsoen werkt twee kanten op.' ●

Ibrahim Özgül (35), finance en project professional

'De moord in Frankrijk is niet goed te praten, om welke reden je het ook doet. Niemand heeft het recht om andermans leven af te nemen, leert de Koran ons. Dat staat ook in de petitie. Een cartoon kan nooit een reden zijn om iemand te vermoorden. Waar ik wel moe van word is dat de islam, Mohammed - vrede zij met Hem - en eigenlijk alle moslims altijd de schuld krijgen als een terrorist die zich uitgeeft voor moslim aan het moorden slaat. Zie je ooit woedende krantenkoppen waarin het christendom, Jezus en de christelijke gemeenschap de schuld krijgt als een zelfverklaarde christen een moskee leegschiet in Nieuw-Zeeland, of een zwarte kerk in Amerika, of een vakantie-eiland in Noorwegen? Moslims moeten zichzelf altijd verdedigen voor de daden van een stel gekken die zeggen dat ze moslim zijn. En daar ben ik een beetje moe van. Slechts twee procent van alle aanslagen in de wereld worden gepleegd door moslims. 'Ik heb de cartoon-petitie ook ondertekend. De timing was niet

'De timing was niet goed, maar dingen gebeuren in de hitte van het moment'

goed, maar dingen gebeuren in de hitte van het moment. Inhoudelijk ben ik het er gewoon mee eens dat cartoons over Mohammed - vrede zij met Hem - verboden zouden moeten worden. Je mag van mij kritisch zijn over de islam en over moslims. Maar laten we op de inhoud blijven. Dan zeg je: 'Deze regels, of levenswijze vind ik onzin want...' Maar ga niet een heilige bespotten of een profeet belachelijk maken. Ik vind dat gewoon niet van deze tijd. Dat geldt wat mij betreft ook voor het bespotten van een president. Dat vind ik eigenlijk ook niet kunnen. Zelfs als je het niet met hem eens bent. Je mag kritisch op iemand zijn, maar grappen maken op de man, bijvoorbeeld over iemands haar, zoals bij Geert Wilders, of Donald Trump - ik vind het kinderachtig. Het doet mensen pijn. 'Ik en vele moslims groeien op met het idee: laat je ouders of profeet niet bespotten. Dat is de cultuur. Dus als je zo opgevoed wordt, dan komt een cartoon over Mohammed - vrede zij met Hem - hard aan. Daar heb ik gewoon moeite mee. Maar met moorden uit naam van de islam ook. Als iemand daar een petitie tegen maakt, teken ik hem ook.' ●

rofeet Mohammed: dit vindt ons panel

Pritam Sockhradj (18), student

'Mijn ongezoeten mening? In Nederland hebben mensen het recht om petitie op te stellen en daarmee rond te gaan. Dus het is

'Praten is altijd goed, moorden, bedreigen en mensen monddood maken niet'

prima als moslims dat ook doen. Maar dat wil niet zeggen dat ik voor de inhoud van deze petitie ben. We hebben hier de vrijheid van meningsuiting. En ik vind dat het

binnen de vrijheid van meningsuiting valt om cartoons te maken over alle geloven en alle profeten. Ik ben zelf christelijk opgevoed en geloof ook dat er een Schepper is. Maar of het die Schepper boeit wat er hier op aarde gebeurt, dat is maar de vraag. En als het wel zo is, denk ik dat de Schepper zich wel om andere dingen zorgen maakt dan om een cartoon.

'Ik hoop echt dat mensen leren snappen dat wat voor hen de waarheid is, voor anderen niet de waarheid is. En nee, iemand kwetsen is niet leuk - maar als iemands mening jou toevallig kwetst, vind ik de vrijheid van anderen om hun mening te uiten belangrijker dan

iemands gekwetstheid.

'Los van dit principiële punt vind ik het al helemaal bizar dat de 140.000 ondertekenaars wel een petitie schrijven tegen heiligschennis door cartoons, maar geen petitie maken tegen het misbruik van hun geloof door mensen die leraren onthoofden, of tegen mensen die een docent zodanig bedreigen dat hij moet onderduiken, zoals in Nederland gebeurt. Daar verbaas ik me echt over. Toch is het goed dat deze moslims hun wensen nu in de openbaarheid uiten. Wellicht kan de petitie een gesprek openen. Praten is altijd goed, moorden, bedreigen en mensen monddood maken niet.' •

Salma Karim (25), CEO en graphic designer

'Mijn profeet ziet er niet zo uit, dus ik voel mij ook niet aangesproken wat zij ook roepen'

'Het is heftig dat een docent onthoofd is vanwege een Mohammed-cartoon. Zeker omdat hij hem alleen liet zien om te bespreken. Die moord was erg, maar er is een extremistenprobleem - niet een islam-probleem. Moslims hebben evenveel last van terroristen als niet-moslims. Als zo'n gek

een bus opblaast of een café kapotschiet, dan kijken ze echt niet wie er in zit.

'Na de moord hebben heel veel docenten en kranten overal Mohammed-cartoons hebben opgehangen of gepubliceerd. Dat vind ik wel jammer, omdat deze cartoons ook kwetsend zijn voor mensen zoals ik. Ik houd van de profeet en ik heb niks misdaan - en de profeet ook niet. Mensen moeten elkaar niet op deze manier uitdagen. Ik snap ook niet waarom mensen deze cartoons zoveel aandacht geven. Mijn profeet ziet er niet zo uit, dus ik voel mij ook niet aangesproken, wat zij ook roepen. Ook al vind ik het niet fijn.

'Zelf heb ik de petitie ondertekend, ondanks het feit dat ik de timing niet oké vond. Maar absolute vrijheid bestaat niet. Ook nu niet. Anders zouden we in een samenleving leven waarin iedereen elkaar de hele dag door strafeloos kan beledigen. Dat is niet zo. Ik heb zelf ook een hekel aan Wilders, maar ik ben niet voor Wilders-cartoons. En ik snap dat er ook mensen zijn die zich gekwetst voelen door Wilderscartoons. Dus dat er onlangs een Wilders-cartoon is weggehaald op school onder druk van een aangekondigde actie van Wilders-aanhangers, dat snap ik ook.' •

Chris Polanen (56), schrijver, diencnarts

'En laten we eerlijk zijn: zo'n cartoonverbod komt er nooit in Nederland'

'Ik was heel erg ontstemd door die cartoonpetitie. Het was absoluut het verkeerde moment om hem in te dienen, vlak naar de moorden. Niet kies en niet respectvol naar de mensen toe die zijn vermoord. Het idee erachter begrijp ik wel. Maar ook met het idee ben ik het niet eens. Je wil geen terrorisme uitlokken, maar geen cartoons mogen maken omdat er anders mensen vermoord worden, dat is de omgekeerde wereld, terug naar de Middeleeuwen. We moeten juist naar een situatie toe bewegen, een verlichte samenleving, waarin je wel cartoons mag maken over een religie zonder dat er mensen vermoord worden.

'Moslims worden gediscrimineerd in de westerse wereld en dat is erg.

Daar moet je iets aan doen. Moslims moeten alle kansen krijgen om mee te draaien in de samenleving als volwaardige burgers, ongeacht hun religie. Maar bij dat volwaardige burgerschap hoort ook dat je aan de ander de vrijheid laat om iets te bespotten dat voor jou belangrijk is. En dat is soms moeilijk, ja. Maar toch is het belangrijk om iemands spot of disrespect voor jouw denkbeelden bij die persoon zelf te houden - en je eigen gekwetstheid daarover ook bij jezelf. Dat is trouwens ook wat de meeste moslims doen, gelukkig. 'Verder vind ik dat iedereen gewoon fijn petitie moet mogen indienen. En laten we eerlijk zijn: zo'n cartoonverbod komt er nooit in Nederland. De vraag gaat dus vooral zijn: hoe gaan de ondertekenaars er mee om als de politie onze Mohammed-cartoonisten niet gaat oppakken, zoals ze willen?' •

Duurzaamheid: vooral een privilege

Wie zich actief bezighoudt met duurzaamheid, die krijgt het verwijt steeds vaker om de oren: mensen met een migratieachtergrond worden te weinig betrokken bij de groene transitie.

● VERA BOONMAN

Zo bereiken duurzaamheidssubsidies vooral hoogopgeleide witte mensen en komen mensen met een migratieachtergrond minder op evenementen over duurzaamheid af. Dat schreef Fawaka, een stichting die op inclusieve wijze jongeren wil betrekken bij het duurzaamheidsvraagstuk, al in 2017. In de drie jaar erna is het debat rond duurzaamheid dan wel verder gevorderd, maar het gaat nog steeds te weinig over diversiteit en inclusie.

Dat stelt Darko Lagunas, onderzoeker bij Fawaka, die de beeldvorming van duurzaam gedrag onder het vergrootglas hield. Hierin leek vooral een witte duurzame elite naar voren te komen. Maar zodra hij corrigeerde voor factoren als opleiding, leeftijd, religiositeit en gender, bleek dat er weinig verschillen overbleven tussen Nederlanders met en zonder migratieachtergrond.

‘Hoe maken we die duurzaamheid iets voor iedereen? Dat is een onderwerp waar nog veel mee geworsteld wordt’, herkent Lagunas. Want in duurzaamheidscommunicatie wordt toch eerder gefocust op die witte elite.

En die worsteling is merkbaar in gesprekken met HIER en Natuur & Milieu, twee organisaties die strijden voor een duurzame toekomst voor iedereen. ‘We moesten wel even denken - wat doen we eigenlijk precies aan diversiteit, vroegen we ons af’, vertelt Eva van

der Weiden, directeur van HIER. ‘We zijn bezig met het klimaat te redden, en daarvoor willen we iedereen in beweging brengen. In zoverre is het inclusief, maar dat is misschien wat te gemakkelijk gezegd.’

Daarom stelde Van der Weiden deze vraag ook binnen haar organisatie. ‘Een moslima die stukjes voor

ons schrijft, vertelde hoe wij ons eerder focussen op Sinterklaas en Kerst dan op het Suikerfeest. Ze had hier hele goede ideeën over en dat is niet de eerste keer. Zo bedacht zij ook eens om gebedshuizen in het zonnetje te zetten die klimaatneutraal willen worden.’

Dit soort ideeën zijn volgens Darko Lagunas dan ook erg belangrijk. ‘Als je als organisatie alleen maar spreekt over Nederlandse verhalen, dan ga je voorbij aan mensen die niet per se dezelfde historische culturele achtergrond hebben. Veel mensen met een migratieachtergrond hebben mogelijk een veel sterkere relatie met het Suikerfeest

BEELD VAN DE KLIMAATMARS IN AMSTERDAM, 10 MAART 2019 (BEELD: YOUTUBE)

‘Als je ongelijkheid binnen de duurzaamheidssector wilt veranderen, dan moet je ook kijken naar racisme en discriminatie in de samenleving’

dan bijvoorbeeld met Sinterklaas.’

Fawaka Nederland stelde daarnaast voor om duurzaamheidsorganisaties zelf ook inclusiever te maken. ‘Zo kun je ambassadeurs van kleur aanstellen, zij spreken mensen van kleur weer eerder aan.’ Lagunas noemt het gedeeltelijk symboolpolitiek, maar toch is het een stap in de goede richting. ‘Je krijgt hierdoor mensen van kleur in nieuwe posities die nieuwe ideeën kunnen inbrengen en belangrijke vragen kunnen stellen.’ Toch benadrukt hij dat het ook niet dé oplossing is. ‘Maar het is wel een weg naar een meer inclusieve samenleving.’

Directeur Marjolein Demmers van Natuur & Milieu vertelt hoe ze zich sinds deze zomer meer richten op een doelgroep van ‘lichtgroene Nederlanders’ in de communicatie: een brede groep mensen die minder met duurzaamheid bezig is, maar hier wel open voor staat. De organisatie spreekt hen anders aan op gedragsverandering. Er ligt minder de focus op de voordelen voor het milieu, maar meer op de voordelen voor de individu, bijvoorbeeld dat isoleren uiteindelijk ook geld bespaart.

En als mensen dit niet kunnen betalen? ‘Onlangs hebben we een campagne opgezet om iedereen te helpen met isoleren. Daarmee kan bijvoorbeeld een adviseur ingeschakeld worden om te vragen wat je met je woning kan doen.’ Verder noemt Demmers een inkomensbeleid dat ervoor kan zorgen dat iedereen mee kan blijven doen, en een burgerraad die sneller een brug kan slaan tussen de ervaringen van mensen en het beleid. Zo wil Natuur & Milieu alle mensen betrekken bij het onderwerp duurzaamheid.

ge voor witte hoogopgeleiden?

Toch zag Fawaka Nederland in het onderzoek van 2017 hoe duurzaamheidssubsidies vooral mensen bereiken met een hoog opleidingsniveau in rijkere buurten - daar waar minder mensen met migratieachtergrond wonen. Laadpalen voor elektrische auto's worden alleen gebruikt door mensen die een elektrische auto kunnen betalen en *nudging* - het gedrag beïnvloeden door middel van prijsvoordelen - naar biologische producten werkt vooral bij mensen met een hoger opleidingsniveau.

Darko Lagunas merkte hoe de duurzaamheidstransitie vaak weinig mensen bereikte met een migratieachtergrond. 'Er zijn wel al verbeteringen te zien, er is steeds meer aandacht voor diversiteit en inclusie. Maar van een rechtvaardige en inclusieve duurzaamheidstransitie is nog geen sprake', stelt de onderzoeker.

Het monopolyspel

Lagunas vertelt hoe de term duurzaamheid in het leven geroepen werd door een boekhouder in 1713, toen er zorgen ontstonden over

oprakende grondstoffen door overexploitatie. 'Er was angst dat de westerse civilisatie niet door bleef bestaan zoals hij was. Duurzaamheid is dus van oorsprong een term die ontstond om een bepaalde industriële dominantie in het Westen te behouden.' Volgens hem moet het eerder gaan om andere zaken: verbinding, representatie en dekolonisatie.

'Allerlei - ook groene - technologieën die we nu bedenken zijn er mede op gericht om geld te verdienen. We spelen nog steeds volgens de spelregels van het monopolyspel, dat erop gericht is om spelers tegen elkaar uit te spelen. We blijven investeren in groei en beschermen de Westerse dominantie, maar met duurzaamheid gooien we het in een groen jasje.'

Om thema's zoals rechtvaardigheid en inclusie te analyseren bepleit Lagunas het idee van intersectionaliteit, een model dat laat zien dat deze verschillende ongelijkheden met elkaar samenhangen en elkaar in het leven kunnen roepen. Dominante categorieën zijn mensen die wit, man, hetero en niet gehandicapt zijn en de taal goed spreken. Minder privilegeerde groepen zijn mensen die zwart, vrouw, LHBT+ of gehandicapt zijn.

Lagunas zou de tool graag hanteerbaar maken in de duurzaamheidssector. Met dit kompas

je ongelijkheid binnen de duurzaamheidssector wilt veranderen, dan moet je ook kijken naar racisme en discriminatie in de samenleving.'

Hij noemt het dan ook veel belangrijker dat dit monopolyspel verandert, dan dat duurzame organisaties alleen focussen op hoe zij mensen met een migratieachtergrond of mensen van kleur kunnen betrekken. 'Zolang de klasse ongelijkheid niet bestreden wordt, zal er niet veel veranderen.'

Representatie

Zowel HIER en Natuur & Milieu zien dat hun organisaties geen directe afspiegeling zijn van de maatschappij. De directeur van HIER geeft eerlijk toe dat ze het een lastig vraagstuk vindt. 'Zodra je diverser bent, spreek je ook meer diverse mensen aan. Dus dat is niet zomaar te veranderen. Maar daarom kan het misschien verschil maken als we onze activiteiten diverser maken. Zo kunnen we meer mensen aanspreken', aldus Van der Weiden.

Volgens Demmers probeert Natuur & Milieu al te streven naar diversiteit binnen de organisatie. Maar ze noemt hoe het altijd lastiger is voor een NGO om de juiste medewerkers te vinden. 'Onze vijver waar we in vissen is minder groot. We kijken bijvoorbeeld wel naar de uitstroom bij universitei-

vacatures nu eenmaal vaak een baan die een universitaire opleiding vereist.' Daarnaast proberen ze via collega's bredere groepen aan te boren.

Lagunas is wel voorzichtig met gericht zoeken op mensen van kleur binnen de organisatie. 'Als jouw organisatie helemaal wit is en je zoekt daar mensen van kleur bij, doe je dat dan omdat je open staat voor verandering en andere denkbare beelden omarmt? Of heb je slechts een beter 'diversiteit imago' nodig voor betere PR?'

Stappen naar diversiteit en inclusie

Ondertussen zijn er steeds meer organisaties bezig met duurzaamheid, en dat vindt Lagunas positief. Zo hebben steeds meer mensen van kleur clubs opgericht die ook strijden voor duurzaamheid, zoals Stichting Groene Moslims.

'Hoe meer organisaties er mee bezig zijn, hoe beter', zegt hij. 'Maar als duurzaamheid een verhaal blijft van doorlopende groei en dominantie doorzetten, dan maak ik me zorgen over hoeveel er gaat veranderen. Het moet ook gaan over onze relatie met onze planeet en met onszelf. Daarom ben ik veel bezig met dekolonisatie binnen dit onderwerp. We moeten onszelf anders gaan verhouden tot onszelf en anderen om ons heen.'

Fawaka heeft een adviestak voor organisaties die met diversiteit en inclusie aan de slag gaan. Daarnaast geeft Lagunas workshops hierover op kunstacademies. Hij hoopt vooral dat organisaties die zich bezighouden met duurzaamheid eerst goed kijken naar de oorsprong van de term. Vanuit dat beginpunt kunnen ze nadenken over diversiteit en inclusie.

'En als er organisaties zijn die niet weten waar te beginnen, dan zou ik zeggen: ga met mensen praten. Ga advies inwinnen. Dat lijkt me een slimme stap en een fijn startpunt om met jouw organisatie bij te dragen aan een meer inclusieve duurzaamheidstransitie.' •

'Zodra je diverser bent, spreek je ook meer diverse mensen aan. Dus dat is niet zomaar te veranderen'

wordt onder andere duidelijk hoe Nederland een sterke mate van institutioneel racisme heeft, zegt hij. 'Mensen van kleur hebben minder goede uitgangspunten, bijvoorbeeld in het onderwijs. Als

ten, zeker als dit meer diversiteit meebrengt.' Op de vraag of dit de gewenste diversiteit met zich meebrengt, zegt ze: 'Diversiteit neemt natuurlijk toe binnen de universiteit. En we hebben in onze

Rotterdam zat tot over zijn oren

De cijfers liegen er niet om. Er zijn in de zeventiende en achttiende eeuw ongeveer 60.000 slaafgemaakten met Rotterdamse schepen van Afrika naar Latijns-Amerika vervoerd. Over deze geschiedenis schreef Alex van Stipriaan, hoogleraar Caribische Geschiedenis aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, een boek: *Rotterdam in slavernij*.

● ANNE-ROSE HERMER

Er was altijd een arts aanwezig op een slavenschip. Niet om de slaafgemaakten goed te verzorgen, maar omdat ze beschouwd werden als kapitaal. Als veel slaafgemaakten onderweg overleden, dan was dat een zwaar economisch verlies. Desondanks overleden er veel aan besmettelijke ziekten tijdens de zware tochten over de Atlantische Oceaan, beschrijft van Stipriaan.

Dat kwam ook omdat er zo veel mogelijk slaafgemaakten in een schip werden gepropt. Ze moesten zitten of liggen. Mannen en vrouwen waren van elkaar gescheiden door een tussenschot. Uit meerdere bronnen blijkt dat vrouwelijke slaafgemaakten regelmatig 'ongewenst bezoek' kregen van de zeelui.

'Eenmaal op de plantages werd dat gedrag voortgezet,' vertelt Van Stipriaan. Hij benadrukt dat de slaafgemaakten zich vanaf dag één altijd hebben verzet tegen hun lot. 'In de tweeënhalve eeuw waarin deze vorm van slavernij zich heeft afgespeeld hebben de slaafgemaakten hun veerkracht behouden.'

Bij dat verzet zijn ontelbare slaafgemaakten om het leven gekomen. Vaak op een wrede manier, om als voorbeeld te dienen. 'Toen een slavenschip voor de kust van Suriname schipbreuk leed, liet de kapitein de luiken naar het slavenruim dichtspijkeren omdat hij bang was dat ze zouden ontsnappen en opstand zouden veroorzaken. Vele honderden Afrikanen stierven zo een langzame verdrinkingsdood.

HET SLAVERNIJMONUMENT IN DELFHAVEN, IN HET WESTEN VAN ROTTERDAM (BEELD: WIKIMEDIA COMMONS / WIKIFRITS)

De koloniale autoriteiten waardeerden het niet, maar accepteerden het in de gegeven omstandigheden.'

Slaafgemaakten kregen met talloze trauma's te maken. Eerst werden ze in hun eigen omgeving gevangen genomen en door slavenhandelaren aangeboden aan

Europese handelsposten. 'Dat betekende vaak honderden kilometers lopen én te weinig voedsel krijgen. Het beschikbare voedsel verdween in eerste instantie in de magen van de handelaren. Het gevolg was dat er onderweg naar de Europese handelsposten al

mensen stierven', vertelt Van Stipriaan. 'Daar wachtte hen de eerste confrontatie met blanke mannen, iets waarvan ze het bestaan niet kenden.'

Vervolgens werden ze gevangen gezet, verkocht als er een handelschip arriveerde en aan boord vast-

in de slavernij

geketend. Ze zaten maanden op zee met uitsluitend een plek om te zitten of liggen. 'Eenmaal op plaats van bestemming werden ze weer verkocht, tenzij ze 'al besteld waren', en waren ten slotte de rest van hun leven gevangen - met de zweep als belangrijkste arbeidsprikkel', aldus Van Stipriaan.

Brede betrokkenheid

Afgelopen maand presenteerde het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde het tweejarige onderzoek naar het slavernijverleden van Rotterdam, in navolging van eenzelfde onderzoek in Amsterdam. Rotterdam zat, in de woorden van Van Stipriaan, 'tot over zijn oren' in de slavernij: de stedelijke elite en kooplieden waren nauw betrokken bij slavernij. Eén op de acht Rotterdammers stamt af van tot slaaf gemaakten. Het onderzoek resulteerde in drie boeken, waaronder *Rotterdam in slavernij* van Van Stipriaan.

'Er waren veel mensen bij betrokken, direct of indirect', aldus Van Stipriaan. Rotterdam was een belangrijke speler in de slavernij, mede door de gunstige ligging van de stad wat de scheepvaart betreft. Het is echter een verkeerde conclusie dat alleen handelaren met slavenhandel van doen hadden.

'De WIC - de West-Indische Compagnie - was in tegenstelling tot de VOC in trek bij kleine beleggers. Denk dan heel breed, ook aan huisvrouwen en predikanten. Maar er waren nog meer mensen bij betrokken. Scheepsbouwers, aanverwante branches en handelaren in suiker, katoen, koffie, enzovoort. Het waren immers allemaal producten die door slaafgemaakten werden verbouwd.'

Wat de betrokkenen écht wisten over de slavenhandel, verschilde per persoon. In de overzeese gebieden werkten correspondenten en administrateurs die het thuisfront op de hoogte moesten houden van de situatie.

'Het gebeurde regelmatig dat de productie te mooi werd voorge-

steld of dat wantoestanden te laat werden gemeld', zegt Van Stipriaan. 'Dan waren er nog de ambachtslieden. Om tijd te winnen werden handelsschepen pas onderweg naar Afrika omgebouwd tot slavenschepen. Bovendien waren er ambachtslieden die tijdelijk onder andere in Suriname hadden gewerkt. Als ze terugkwamen deden ze hun verhaal in de kroeg en daarbuiten.'

Rijke Rotterdamse families die bij de slavenhandel betrokken waren trouwden vaak met elkaar, waardoor de onderlinge banden sterker werden. Het ging onder andere om de families met namen

waren predikanten die slavernij goedkeurden. Het was de straf van God voor de nakomelingen van Cham, vanwege het bespotten van Noach. Andere dominees predikten juist het tegendeel. Eind achttiende eeuw begon in Rotterdam en daarbuiten een andere wind te waaien, namelijk dat slavernij in strijd is met het christelijk geloof.'

Begin negentiende eeuw werd in Nederland de slavenhandel afgeschaft, hoewel de slavernij nog wel bleef bestaan. Pas op 1 juli 1863 werd slavernij volgens de Nederlandse wet verboden voor de overzeese gebieden. Dit gebeurde deels op aandrang van Groot-Brittannië,

ken voor hun werkgever, tenzij ze voor 1 juli 1863 waren vrijgekocht.'

Hun emancipatieproces moest echter nog beginnen. Muzikant, topsporter, dat werd allemaal in de eerste helft van de vorige eeuw van hen geaccepteerd. Maar een carrière in de politiek, als toponderner of in de wetenschap, dat was een ander verhaal.

'In feite is dat proces nog steeds bezig. De cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek tonen aan dat Afro-Surinamers en Afro-Antillianen op de genoemde punten niet hetzelfde scoren als witte Nederlanders. Gelukkig komt daar geleidelijk wel verandering in.' •

'Om tijd te winnen werden handelsschepen pas onderweg naar Afrika omgebouwd tot slavenschepen'

als Baelde, Hudig, Rochussen, Van Coopstad, Mees, Osy en De Jongh. De overeenkomsten waren dat de rijke heren allemaal betrokken waren bij een kerk én goede doelen steunden. Dat liep uiteen van armoedehulp, het steunen van het culturele leven tot het nieuwe kerkorgel.

Een andere slavernij-elite werd gevormd door sommige Engelse families die naar Rotterdam waren gekomen in verband met handel. Op een gegeven moment mengden deze families zich met de Nederlandse families.

Emancipatie

Binnen de gereformeerde staatskerk was slavernij een issue, maar er was beslist geen consensus. 'Er

dat de slavernij al verboden had.

'Engeland had daar ook belang bij, in verband met oneerlijke concurrentie door Nederland,' benadrukt Van Stipriaan. Slaafgemaakten kregen in tegenstelling tot gewone werknemers immers geen salaris, zodat de kosten lager waren.

Na de afschaffing van de slavernij kregen de slaafgemaakten voor het eerst een achternaam, maar die had vaak niets met hun eigen achtergrond te maken. 'Een van die toegewezen achternamen was Stippel. Er wonen nog steeds nakomelingen van hen in Rotterdam en ook van andere voormalige slaafgemaakten', zegt Van Stipriaan. 'Bovendien moesten de voormalige slaafgemaakten voor een karig loon nog vijf jaar blijven wer-

BEELD: ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM

BEELD: BOOM

Splijt Turkije de NAVO?

Turkije wil zijn macht uitbreiden en als grote mogendheid voor de belangen van de islamitische wereld opkomen. Het steeds assertievere buitenlandbeleid leidt tot grote frictie binnen de EU en de NAVO. Dit dreigt de internationale samenwerking te ondermijnen.

● BENJAMIN DUERR

Ankara voert de druk steeds verder op. In de afgelopen jaren heeft Turkije zijn politieke en militaire macht in verschillende conflicten getoond. In het conflict in Nagorno-Karabach steunde het Azerbeidzjan met drones, in Libië leverde het troepen, in Syrië steunt het rebellen in de strijd tegen de Koerden en het regime van president Bashar al-Assad, en in de Middellandse Zee leiden Turkse plannen om naar gas te boren tot confrontaties met Griekenland.

De Turkse interventies, geïnitieerd door president Recep Tayyip Erdogan, leiden tot grote frictie binnen de EU en de NAVO. Turkije treedt assertief op, maar bondgenoten en Europese landen hebben tot nu toe geen manier gevonden om daar tegenwicht aan te bieden.

Niet alleen dialoog en vrede

Turkije is sinds 1952 NAVO-lid en beschikt over een van de grootste legers van het bondgenootschap. In de afgelopen jaren heeft Turkije meerdere operaties in Noord-Syrië uitgevoerd, waar ook Amerikaanse soldaten onder Turks vuur kwamen te liggen. De Verenigde Staten steunden in het conflict de Syrische Democratische Strijdkrachten (SDF), die door Ankara juist bestreden werden.

In Libië heeft Turkije de door de Verenigde Naties erkende Regering van Nationale Eenheid (GNA) met

wapens, financiële middelen en huurlingen ondersteund. NAVO-bondgenoot Frankrijk steunt juist het Libische Nationale Leger (LNA) van krijgsheer Khalifa Haftar, dat tegen de GNA strijdt.

Eerder dit jaar stuurde Turkije een onderzoeksschip onder militaire bescherming naar de kust voor een Grieks eiland voor proefboringen naar gas. Griekenland trommelde onder meer NAVO-bondgenoten Frankrijk en Italië op voor een oefening met gevechtsvliegtuigen in de buurt.

Duitsland bemiddelde tussen de landen om een militaire escalatie te voorkomen. Het conflict over de gasboringen - en in het verlengde daarvan - de controle over delen van de Middellandse Zee is daarmee echter niet opgelost. 'Turkije wil dialoog en vrede, maar we willen ook onze rechten', zei de Turkse minister van Defensie, Hulusi Akar.

Turkije en Griekenland maken

'In een tijd waarin een wedstrijd tussen grootmachten plaatsvindt, ziet president Erdogan zijn land graag als sterke speler opkomen'

zwaktes en interne problemen af te leiden, zeggen deskundigen.

Daarbij komt de Turkse ambitie om als leider van de islamitische wereld op te treden. 'Turkije wil zijn invloed in de regio uitbreiden', legt Asli Aydintasbas van de denktank European Council on Foreign Relations (ECFR) uit. 'In een tijd waarin een wedstrijd tussen grootmachten plaatsvindt, ziet president Erdogan zijn land graag als sterke speler opkomen.'

Turkije richt zich daarbij vooral op het Oosten, het gebied dat eeuwenlang onderdeel was van het Ottomaanse Rijk (1299-1922). Ankara is door deze heroriëntatie minder geïnteresseerd in samenwerking met het Westen, stelt Aydintasbas. Het EU-lidmaatschap is veel minder belangrijk dan een paar jaar geleden, en ook de NAVO speelt voor de Turkse ambities in de islamitische wereld een kleinere rol. Turkije wil volgens Aydintasbas lid blijven van het bondgenootschap, maar tegelijk ook met andere spelers samen kunnen werken, zoals Rusland.

S 400

In 2019 heeft Turkije het luchtafweersysteem S-400 van Rusland gekocht. Onlangs is het systeem ondanks waarschuwingen, bezwaren en dreigingen van NAVO-bondgenoten voor het eerst getest. De S-400 is daarmee symbool geworden voor het streven naar militaire macht, de afkeer van de NAVO en de frictie die het Turkse optreden veroorzaakt.

aanspraak op dezelfde gebieden in de Middellandse Zee. Ze worden het al jaren niet eens over het precieze verloop van de grens en daarmee over de vraag van wie het gas is. Na de Duitse bemiddeling provoceerde Griekenland Turkije door een deal met het zuidelijke buurland Egypte over het grensverloop te sluiten, zonder Turkije.

Redenen voor Turkse ambities

Het Turkse optreden in de Middellandse Zee en elders wordt niet alleen uit economische motieven gevoed, maar vooral door een sterk gevoel van nationalisme en het streven van president Erdogan om zijn macht te tonen. Na jaren van sterke economische groei bevindt de Turkse economie zich in grote problemen, en staat Erdogan thuis onder druk. Ambitieuze plannen in het buitenland bieden een mogelijkheid om van economische

Met name de VS reageerden fel op de recente tests. Het Pentagon veroordeelde de test in oktober en waarschuwde Turkije voor sancties. De Nederlandse minister van Defensie Ank Bijleveld uitte naar aanleiding van vragen uit de Tweede Kamer haar 'grote zorgen over de aanschaf en het in gebruik nemen van het S-400 systeem', en heeft Turkije herhaaldelijk op zijn gedrag aangesproken.

President Erdogan trekt zich van deze kritiek weinig aan. Waarom zou Turkije de middelen waarover het beschikt niet ook mogen testen, zei hij in oktober. 'We gaan Amerika niet om toestemming vragen.'

Tot nu hebben de politieke ruzies vooral tot herrie op het politieke toneel geleid, zonder grote invloed op het functioneren van de NAVO te hebben. Achter de schermen gaat de militaire samenwerking gewoon door, zegt Dick Zandee van het Instituut Clingendael. 'Turkije werkt nog steeds mee en Turkse militairen nemen bijvoorbeeld aan oefeningen deel.'

Door het mogelijke gebruik van het S-400-systeem zou dit echter kunnen veranderen. Secretaris-Generaal Jens Stoltenberg liet bij een bezoek in Ankara in oktober doorschemeren dat Turkije het systeem niet zomaar kan gebruiken.

Omdat de systemen van alle NAVO-landen geïntegreerd zijn, zou het gebruik van Russische onderdelen door Turkije Rusland een deur naar het luchtafweersysteem van het hele bondgenootschap kunnen openen. Daarmee zou het Russische leger toegang tot gevoelige informatie kunnen krijgen. 'Het inzetten van het Russische luchtafweersysteem zou betekenen dat Turkije op militair gebied niet meer overal mee kan doen', legt Zandee uit.

Dat Turkije gedeeltelijk uit de militaire samenwerking stapt is onwenselijk, maar niet uniek, zegt hij. In het verleden hebben onder meer Frankrijk en Griekenland op bepaalde gebieden de samenwerking opgezegd. Frankrijk heeft bijvoorbeeld in de jaren zestig zijn troepen uit de NAVO-commandostructuren teruggetrokken en de samenwerking pas in 2009 hersteld.

De ruzie met Ankara lijkt daarentegen complexer en heviger,

'We gaan Amerika niet om toestemming vragen'

omdat Turkije met meerdere NAVO-leden in verschillende conflicten tegelijk verzeild is geraakt. In Nagorno-Karabach stond Turkije tegenover Frankrijk dat solidair is met Armenië, in de Middellandse Zee tegenover Griekenland, in Libië tegenover Frankrijk en in Syrië tegenover de Verenigde Staten.

'Spanningen in de NAVO zijn er altijd', zegt Zandee. Het hoogste belang was volgens hem tot nu toe het behouden van de eenheid. Hij erkent dat dit door de spanningen tussen Turkije en andere lidstaten steeds moeilijker wordt. Toch gaat hij ervan uit dat het door de gesprekken die achter de schermen druk gevoerd worden ook in dit geval weer lukt om de landen bij

instelling van een de-escalatie-mechanisme aangekondigd, waaronder een hotline tussen Ankara en Athene. Dit, om de spanningen tussen Turkije en Griekenland te verminderen en de risico's op incidenten te verkleinen.

De NAVO kan lidstaten niet uit het bondgenootschap zetten en de landen hebben nog geen manier gevonden om met de Turkse ambities om te gaan. Consequenties voor Turkije zijn er daarom tot nu toe nauwelijks. Na de aankoop van het luchtafweersysteem is Turkije uit het programma voor de ontwikkeling van nieuwe F-35-jets gezet. Als reactie op de operaties in Syrië hebben meerdere landen, waaronder Nederland, afgelopen jaar de wapenexport aan Turkije opge-

nes. Ook in Libië zijn militaire drones uit Turkije ingezet. Reden voor het Canadese besluit zijn de geweldsescalatie en het hoge aantal doden in Nagorno-Karabach, die voor een groot deel aan het gebruik van onbemande Turkse drones toegeschreven worden.

Gebrek aan strategie

Sommigen zijn kritisch over de houding van vooral Europese landen ten aanzien van de Turkse ambities. Marc Pierini van het centrum voor Midden-Oostenstudies van denktank Carnegie bekritiseert dat er geen eensgezindheid bestaat over de aanpak en de reactie op de Turkse machtsvertoningen, het instellen van sancties of het gebruik van hardere taal. Toelaten dat Turkije conflictueuze stappen zet aan de Zuidoostelijke rand van Europa is geen strategie, schreef hij in oktober naar aanleiding van een Europese top waar het Turkse optreden werd besproken. 'Het is slechts een uitweg die de Europese leiders zal gaan achtervolgen.'

Vooraf Europese NAVO-lidstaten zitten klem en durven niet te hard op te treden. Er vinden gezamenlijke inspanningen plaats om de huidige situatie niet nog te verergeren, zei een NAVO-diplomaat afgelopen jaar tegen persbureau *Reuters*. Nadat de Amerikaanse president Donald Trump door zijn uitlatingen, terugtrekkingen en onvoorspelbare besluiten het bondgenootschap in de afgelopen jaren heeft ondermijnd, zorgen de spanningen met Turkije voor extra druk. Maar Turkije is volgens de diplomaat té belangrijk om te verliezen.

De ligging van het land tussen Europa, Azië, Noord-Afrika en het Midden-Oosten geeft Turkije een strategisch belangrijke plek. Daarnaast liggen Amerikaanse kernwapens op de Turkse luchtmachtbasis Incirlik opgeslagen en is de EU afhankelijk van de samenwerking met Turkije bij de uitvoering en naleving van de vluchtelingendeel. De NAVO en Europese landen hebben daardoor belang bij een functionerende relatie met Ankara. Zij schipperen tussen de afhankelijkheid van hun bondgenoot en de noodzaak om op te treden waar Turkije grenzen overschrijdt. ●

'Spanningen in de NAVO zijn er altijd'

elkaar te houden.

Ook Nederland kan hierin ook een rol spelen. Nederland beschikt als relatief klein land over onvoldoende invloed om zelf de leiding te nemen om te bemiddelen, zoals Duitsland dat in de zomer gedaan heeft. Daarom is het volgens Zandee belangrijk dat Nederland samen met andere landen optrekt.

Hotline en drones

In oktober heeft de NAVO de

schort. En in oktober heeft Canada de export van drone-technologie aan Turkije stopgezet.

Drones spelen een belangrijke rol voor de Turkse militaire macht. Ankara is zich gaan specialiseren op de ontwikkeling en productie van militaire drones die inmiddels een belangrijk onderdeel vormen van het gemilitariseerde buitenlandbeleid. In het conflict in Nagorno-Karabach gebruikte het Azerbeidjaanse leger Turkse dro-

ergosana

Medisch Adviesbureau

Drs. ismail Sevinç

Arts arbeid en gezondheid/verzekeringsarts

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl - 0624706882

**Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs**

**Medische Keuring
Levensverzekering**

**Verzuim &
Re-integratie**

**Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven**

RIJBEWIJSKEURING OOK OP ZATERDAG

Waarom inheemsen in Colombia Black Lives Matter

De Black Lives Matter-beweging is vanuit Noord-Amerika niet alleen overgewaaid richting Europa, maar brengt ook gemarginaliseerde groepen in Zuid-Amerika in beweging – tot aan het omvertrekken van standbeelden aan toe. 'Hier in Colombia lopen de Floyds tot in de honderden.'

● EWOUT KLEI

Onlangs trokken inheemsen van het Misa- volk het standbeeld van de Spaanse conquistador (veroveraar) Sebastián de Belalcázar omver in de Colombiaanse stad Popayán. Ze waren geïnspireerd door de Black Lives Matter-beweging, die standbeelden van mensen die aan slavernij of kolonialisme gelinkt zijn neerhaalt of bekladt. Net als de andere conquistadores maakte Belalcázar zich tijdens zijn veroveringen schuldig aan moord en onderdrukking. Voor de inheemse bevolking in Colombia is hij daarom allesbehalve een held, vertellen plaatselijke activisten.

Volgens José Wilman Tumbo,

DEMONSTRATIE TEGEN DE MOORDEN OP INHEEMSE COMMUNITY LEADERS, MAART 2019 (BEELD: JONAS RÜGER)

die het Nasa-volk vertegenwoordigt in het Colombiaanse departement Cauca, was het standbeeld van Belalcázar 'een belediging voor alle inheemse volkeren in Latijns-Amerika'. Het neerhalen van het standbeeld is een symbolische stap naar meer sociale rechtvaardigheid, stelt hij. 'Belalcázar heeft een beruchte reputatie bij de inheemse volkeren in Colombia vanwege zijn bloedvergieten. Bovendien was het standbeeld een iconisch oriëntatiepunt in Popayán, en was het neergezet op voor de inheemsen heilige grond.'

Activist Jhoe Sauca, die het Kokonuko-volk in Cauca vertegenwoordigt, legt uit dat het besluit om het standbeeld omver te trekken

afkomstig was van een inheemse rechtbank. 'Het Misa-volk deed dit niet zomaar. Het was een weloverwogen besluit.'

De Colombiaanse grondwet, die uit 1991 stamt, geeft inheemse volkeren veel autonomie. 'We hebben niet alleen onze eigen rechtbanken, maar ook ons eigen onderwijs, ons eigen zorgsysteem en zelfs een eigen burgerwacht', vertelt Wilman. 'Maar helaas respecteert de huidige Colombiaanse regering onze rechten nauwelijks. Sinds de rechtse president Iván Duque Márquez aan de macht is (augustus 2018, red.) wordt het land weer overspoeld door gewelddadige incidenten. De regering is deels gelieerd aan drugskartels en

gewapende groepen en kan en wil daarom de nieuwe geweldsgolf niet stoppen. En inheemse mensenrechtenactivisten, *community leaders* en traditionele medicijnmannen zijn een favoriet doelwit voor de doodseskaders.'

'Om die reden heeft een inheemse rechtbank een symbolisch proces gevoerd tegen de Colombiaanse president', zegt Sauca. 'Iván Duque Márquez werd niet tot een gevangenisstraf of een taakstraf veroordeeld, maar hem werd opgedragen de grondwettelijke rechten van de inheemse Colombianen, Afro-Colombianen, boeren, arbeiders en andere groepen weer te respecteren en hij moest zich weer gaan inzetten voor de vrede.'

zich laten inspireren door

gepleegd, dit steeg naar 98 in 2019. En in 2019 waren er zes bloedbaden (met drie of meer doden), terwijl er tussen 2016 en 2018 'slechts' één bloedbad plaatsvond. Ook vinden er nu meer gewapende acties op het grondgebied van de inheemsen plaats, en worden minderjarigen als strijders gerekruteerd.

Jhoe Saucá: 'Er was in 2016 een vredesakkoord met de linkse rebelgroep FARC gesloten en er leek vrede te komen, maar er zijn nu allemaal splintergroepen en nieuwe gewapende groepen. Het gaat weer de verkeerde kant op. En veel geweld is gericht tegen inheemse leiders, maar ook tegen Afro-Colombianen en arme boeren. Deze gemarginaliseerde groepen worden door de elite van het land, maar ook door de witte middenklasse in

dragen geen wapens, maar zijn ontzettend succesvol', zegt Saucá. 'Ze ontleen hun kracht aan het feit dat ze met ontzettend veel zijn, en dat ze dankzij moderne communicatiemiddelen heel snel op een crisissituatie kunnen reageren.'

Als voorbeeld noemt hij het gevangenen nemen van drie strijders van een militie, die in een gevangenis in Cauca werden opgesloten. De drie werden die nacht bevrijd door vijf van hun kameraden, maar dankzij een succesvolle klopjacht door de burgerwacht konden ze alle acht worden ingerekend. 'Die militieleden waren weliswaar bewapend, maar ze konden geen kant meer op. Ze waren bang om op ons te schieten, want wij waren met heel veel en zij hadden maar een beperkt aantal kogels.'

andere activisten herkenden was het gevoel dat we met zijn allen een strijd voeren, en dat we een breder publiek moeten bereiken om onze strijd op de agenda te zetten. En daarnaast dat symbolische acties, zoals het omvertrekken van een standbeeld, de aandacht van de media trekken.'

Saucá benadrukt echter dat de inheemsen in Colombia echter meer bezig zijn om hun eigen historische narratief te schrijven, dan het kolonialistische narratief af te breken. 'Dankzij de grondwet van 1991 hebben wij onze eigen inheemse scholen. We hebben dus heel veel vrijheid om onze eigen geschiedenis te schrijven. In onze schoolboeken worden Columbus en de conquistadores niet als helden beschreven, wij hebben onze eigen historische helden.'

De Duitse mensenrechtenactivist Jonas Rüger, in Colombia actief is voor de Duitse NGO Comundo, vult aan: 'De Black Lives Matter-protesten ontstonden in de Verenigde Staten als reactie op de dood van George Floyd, die slachtoffer was van racistisch politiegeweld. Hier in Colombia lopen de Floyds tot in de honderden. Langs de muren van de Autonome Inheemse Universiteit hier in Popayán staat een galerij van alle inheemse activisten die zijn vermoord. Toen ik hier kwam werken in Colombia ben ik gaan tellen hoeveel erbij kwamen, maar ik ben de tel kwijtgeraakt.'

Toch vormt taal wel een barrière voor de Latijns-Amerikaanse inheemse activisten om zich intensiever met Black Lives Matter te verbinden, vertelt Wilman. 'Er zijn maar weinig mensen die de Engelse taal machtig zijn. We volgen het Amerikaanse nieuws daarom niet op de voet en we richten ons dus voornamelijk op Latijns-Amerika. Zo hebben we goede contacten met activisten uit Bolivia, Brazilië, Ecuador en Nicaragua. Maar elke internationale steun voor onze goede zaak is natuurlijk welkom.' •

'Het woord genocide durf ik wel te gebruiken. We worden gemarginaliseerd'

Bloedbaden en burgerwacht

Saucá en Wilman zijn allebei actief voor de Regionale Inheemse Raad van Cauca (CRIC), de oudste, grootste en politiek sterkste inheemse zelforganisatie in Colombia. Deze organisatie vertegenwoordigt 127 gemeenschappen van tien verschillende volkeren met meer dan 300.000 inwoners van de hoge Andes tot aan de Pacifische kust.

Uit een rapport van CRIC uit januari blijkt dat het aantal moorden, doodsb bedreigingen, moordaanlagen en bloedbaden in het departement Cauca drastisch is gestegen in 2019. Werden er in 2018 'slechts' 23 moorden

de grote steden, als minderwaardig gezien. Er is helaas veel racisme in Colombia. Ondanks de democratische grondwet, die ons gelijkheid heeft beloofd.'

Volgens Wilman is er een genocide tegen de inheemse bevolking aan de gang. 'Het woord genocide durf ik wel te gebruiken. We worden gemarginaliseerd. Onze mensenrechtenactivisten, gemeenschapsleiders en medicijnmannen worden vermoord. De regering doet niets. Daarom is het ook zo belangrijk dat wij onze eigen instellingen hebben, zodat we onze eigen mensen kunnen beschermen.'

Een belangrijke rol voor de zelfbescherming speelt de burgerwacht. 'Leden van de burgerwacht

Wilman vertelt dat de burgerwacht tevens een leerschool is, waar inheemsen de normen en waarden van hun eigen cultuur leren. Ook is het een wacht die bestaat uit mensen van alle leeftijden. 'In het groepje waar ik actief voor was, was de jongste persoon twaalf en de oudste vijftienzeventig.' De burgerwacht beschermt de mensen, maar ook de grond. 'Daar voelen wij een bijzondere spirituele band mee.'

Inheemsen en Black Lives Matter

De Black Lives Matter-beweging uit het noorden heeft de inheemse activisten in Zuid-Amerika geïnspireerd, aldus Saucá. 'Wat ik en

Interview.

‘Je mag gekwetst zijn als de profeet wordt beledigd, maar overzie je emoties’

● FITRIA JELYTA

Van de moord op de Franse geschiedenisleraar Samuel Paty tot aan een omstreden schrijfoverdracht in een Leids lyceum waarin leerlingen moeten verklaren waarom er ‘zoveel moslimterroristen zijn’: ook in het onderwijs zijn de islam en moslims het gesprek van de dag. Hoe dienen (jonge) moslims met deze spanningen om te gaan, en welke rol heeft islamitisch onderwijs daarin te spelen? *De Kanttekening* sprak met Kamel Essabane, onderzoeker, docent en lerarenopleider. Aan de Radboud Universiteit Nijmegen doet hij promotieonderzoek naar de bijdrage van islamitisch godsdienstonderwijs aan burgerschapsvorming.

Met welke uitdagingen heeft het islamitische onderwijs in Nederland nu te maken?

‘Islamitisch onderwijs ligt door recente gebeurtenissen onder een vergrootglas. Denk bijvoorbeeld aan het Cornelius Haga Lyceum, dat vorig jaar door de AIVD werd beticht antidemocratisch onderwijs te geven. Dergelijke berichten wekken de indruk dat islamitische scholen allemaal hetzelfde zijn. Het

‘Het is een slechte zaak als burgerschapslessen zich vooral focussen op moslimjongeren en het tegengaan van radicalisering bij deze jongeren’

zijn allemaal moslims bij elkaar, denken sommigen, en dat werkt ‘integratie’ niet in de hand. Er is mede door deze gedachtegang een constante angst voor radicalisering, en onder moslims een constante druk om zich te moeten bewijzen dat ze geen gevaar vormen voor de samenleving. Een van de grootste uitdagingen voor islamitisch onderwijs is daarom om leerlingen te leren daar op een positieve manier mee om te gaan, en om niet onmiddellijk in de verdediging te schieten.

‘Daarnaast is er sprake van een

grote interne diversiteit, wat betreft de geloofsbelijdenis. Ik heb voor mijn werk als lerarenopleider een aantal islamitische scholen bezocht, en gezien dat sommige scholen daarmee worstelen. Dan vragen ze zich af hoe ze het beste aandacht kunnen geven aan diversiteit, en hoe om te gaan met verschillen tussen bijvoorbeeld sjiiitische en soennitische moslims. Het gaat ook om de vraag hoe het geloof wordt geïmplementeerd. Sommige moslimleerlingen worden wat vrijer met de geloofsregels opgevoed dan anderen. Hoe ga je daar als school mee

om? En hoe vat je deze regels op? In hoeverre wil je als onderwijsinstelling dat de leerkrachten zich daar ook aan houden?’

‘Het gaat dus aan de ene kant om het behouden en verder ontwikkelen van de islamitische identiteit van leerlingen, terwijl je aan de andere kant ruimte bieden wil voor verschillende opvattingen over het moslim-zijn. Ook daar ligt een uitdaging voor islamitisch onderwijs.’

Hoe hangt dit samen met het andere onderwerp waar u onderzoek naar doet, namelijk burgerschap?

‘Burgerschapslessen in het onderwijs houden zich bezig met vragen als: wat is een goede burger? Tot wat voor burger zijn we onze kinderen op scholen aan het vormen, en welke kennis, normen en waarden geven we ze mee om te kunnen participeren in de maatschappij? Scholen hebben van de overheid de opdracht gekregen om lessen te geven over burgerschap, maar veel vrijheid om daar zelf invulling aan te geven. Welke onderwerpen tijdens zo’n burgerschapsles aan bod komen, wordt ook mede bepaald door de politieke agenda. Er is vanuit de overheid

een focus op de integratie van moslims in Nederland en het weren van gevaar voor radicalisering onder voornamelijk moslimjongeren. Recente gebeurtenissen - zoals de moord op de Franse docent Paty voor het vertonen van cartoons van de profeet Mohammed in zijn klas, en de petitie die massaal door Nederlandse moslims is ondertekend om belediging van de profeet strafbaar te stellen - dragen bij aan de focus op moslims in de maatschappelijke discussie.

‘Het is een slechte zaak als burgerschapslessen zich vooral focussen op moslimjongeren en het tegengaan van radicalisering bij deze jongeren. Er zijn immers ook andere kernwaarden en maatschappelijke vraagstukken waar je met burgerschap als uitgangspunt hoog op kunt inzetten, zoals bijvoorbeeld de strijd tegen racisme. Jarenlang is racisme een groot maatschappelijk probleem. Laten we het bestrijden van racisme dan hoog op de politieke agenda zetten, en daar ook een gezamenlijk speerpunt van maken in het onderwijs. Toch zien we in de praktijk dat bij de ene vorm van maatschappelijke ongelijkheid eerder wordt gerelativeerd dan bij de andere. Een goed voorbeeld daarvan is seksuele diversiteit. Als een islamitische school lesmateriaal biedt waarin staat dat er geen ruimte is voor seksuele diversiteit, of als een christelijke school aan ouders vraagt om een verklaring te ondertekenen waarin zij homoseksualiteit afwijzen, dan moet onmiddellijk worden ingegrepen. Als het echter over racisme gaat, dan moeten we er eerst een gesprek over hebben, en heeft het tijd nodig, omdat we het beleid niet zomaar kunnen aanpassen.

‘Onderwijs, en met name onderwijs over burgerschap, heeft ook de taak om dit soort mechanismen bloot te leggen. Waarom wordt er meer aandacht gevestigd op het ene maatschappelijke probleem dan op het andere? Wie bepaalt dat? En welke machtsverhoudingen dragen daaraan bij?’

U zegt dat het huidige maatschappelijke debat door recente gebeurtenissen gericht is op moslims en de integratie van moslims in Nederland. Wat zijn de gevolgen daarvan op islamitisch onderwijs?

‘Als je je te erg focust op het ontwikkelen van een Nederlandse islam en het aanpassen aan de Nederlandse normen en waarden, dan zie je onvoldoende wat er in Nederland beter kan’

tisch onderwijs?

‘Door de veelal negatieve aandacht op islamitische onderwijsinstellingen is er een zekere prestatiedruk ontstaan binnen de scholen om zich te bewijzen. Steeds meer islamitische scholen willen professionaliseren, omdat ze hebben geleerd van de fouten die andere scholen eerder hebben gemaakt in het verleden. Dat is bijvoorbeeld te zien aan de bovengemiddeld hoge Cito-scores op islamitische basisscholen, waar dat voorheen niet zo was. Daarnaast merk ik dat islamitische onderwijsinstellingen een

zich dan af met wie hun kinderen omgaan, wat ze op school meekrijgen, en zijn waakzamer over tekenen van extremisme. Ook islamitische onderwijsinstellingen staan dan op scherp, en willen bewijzen dat ze zich kunnen meten aan Nederlandse normen en waarden. Daar zit een schaduwkant aan, namelijk dat leerlingen met een migratieachtergrond negatief kunnen denken over de opvoeding van hun ouders. Het is prima om kritisch te zijn op de cultuur en opvoeding die je van huis uit hebt meegekregen, maar je kunt hierin

‘Je hoeft je islamitische identiteit niet steeds te benadrukken op het moment dat de islam en moslims onder vuur liggen’

zekere druk voelen om te bewijzen dat ze integratie van moslims in Nederland juist wel in de hand werken. Dat zie je bijvoorbeeld ook aan moslimouders wanneer ze merken dat hun kinderen zich verdiepen in de islam, en dat vertalen naar uiterlijke kenmerken zoals een baard of hoofddoek. Sommige moslimouders zien dat niet automatisch als iets positiefs. Ze vragen

ook doorslaan. Als je je te erg focust op het ontwikkelen van een Nederlandse islam en het aanpassen aan de Nederlandse normen en waarden, dan zie je onvoldoende wat er in Nederland beter kan.

‘Nederland is heel divers, en het is prima om een afwijkende mening te hebben en kritiek te hebben op hoe we leven in Nederland. Je bent Nederlander, moslim,

en wellicht heb je ook een andere cultuur van huis uit meegekregen waar je trots op mag zijn. Je mag ook kritiek hebben op Nederland.’

Wat vindt u van de manier waarop sommige moslims reageerden op het vertonen van Mohammed cartoons?

‘Vanuit de Tweede Kamer werden leraren opgeroepen het gesprek in de klas aan te gaan over vrijheid van meningsuiting in het licht van de moord op Paty, en het tonen van de spotprenten van de profeet. Maar wat politici vervolgens deden was precies wat een leerkracht niet zou moeten doen in een les over vrijheid van meningsuiting. Zo verdedigde Farid Azarkan van Denk het indienen van de petitie die moslims hebben opgesteld en ondertekend om het beledigen van de profeet strafbaar te stellen. Dat werd hem niet in dank afgenomen. Zijn standpunt werd van alle kanten met veel emoties totaal de grond in geboord. Een afwijkende mening, met daarbij gepaarde emotie van moslims, mocht er klaarblijkelijk niet zijn.

‘In het onderwijs zou je juist willen dat er een veilige sfeer wordt gecreëerd, waarin je ook een afwijkende mening mag hebben. Je moet de ruimte krijgen om je gevoelens te uiten, zonder dat je inbreng meteen van tafel geveegd wordt. Het is niet verkeerd om je als moslim gekwetst te voelen wanneer de profeet wordt beledigd. Tegelijkertijd ligt er ook een taak om die emotie te overzien en je af te vragen waar die vandaan komt. Om met name aan onze seculiere medelanders - die een besef van heiligheid zijn kwijt geraakt - te kunnen verwoorden waarom veel moslims het beledigen van de profeet Mohammed ervaren als een belediging van hun persoonlijke islamitische identiteit. Islamitische scholen kunnen daarom zowel aandacht besteden aan de vrijheid van meningsuiting alsook de levensbeschouwelijke dimensie, wat het met moslims doet. Het is te gemakkelijk voor moslims om te zeggen dat ze van de profeet Mohammed houden en het daarom niet kunnen verdragen wanneer hij wordt beledigd. Er moet ruimte zijn om dieper op die emotie in te gaan, te leren over de hoe de profeet de levens van mos-

lims raakt, en tegelijkertijd te leren op een volwassen manier met godsdienskritiek om te gaan.'

Was de petitie voor de strafbaar stelling van het beledigen van de profet dan geen slimme zet?

'Ik weet niet wat de intentie was van degene die deze petitie heeft opgesteld. Zelf ben ik er geen voorstander van om het op deze manier te doen. Als de maker van deze petitie hiermee wilde laten zien dat er ongelijkheid is in hoe we in Nederland met verschillende meningen omgaan, en dat er geen ruimte wordt gemaakt voor wanneer moslims zich gekwetst voelen, dan was het een geslaagde actie. Tegelijkertijd vond ik het onhandig om deze petitie zo vlak na de moord op de Franse docent aan de Tweede Kamer te overhandigen. Het was te verwachten dat de petitie door de meerderheid niet geaccepteerd zou worden. Deze meerderheid, die seculier is, voelt dat moslims hen terugbrengen naar een tijd waar er geen kritiek gegeven mocht worden op God en religie. De timing waarop is gekozen de petitie op te stellen, kan daarnaast door deze meerderheid geïnterpreteerd worden alsof veel moslims de moord op Paty bagatelliseren. Uiteindelijk dacht de meerderheid ook dat veel moslims hiermee de gruwelijke moord bagatelliseren, ondanks dat in de petitie werd benadrukt dat moslims alle vormen van geweld naar aanleiding van de spotprenten veroordelen.'

Hoe moeten moslims volgens u dan omgaan met de druk die ze voelen om zich te bewijzen dat ze zowel islamitisch als Nederlands kunnen zijn?

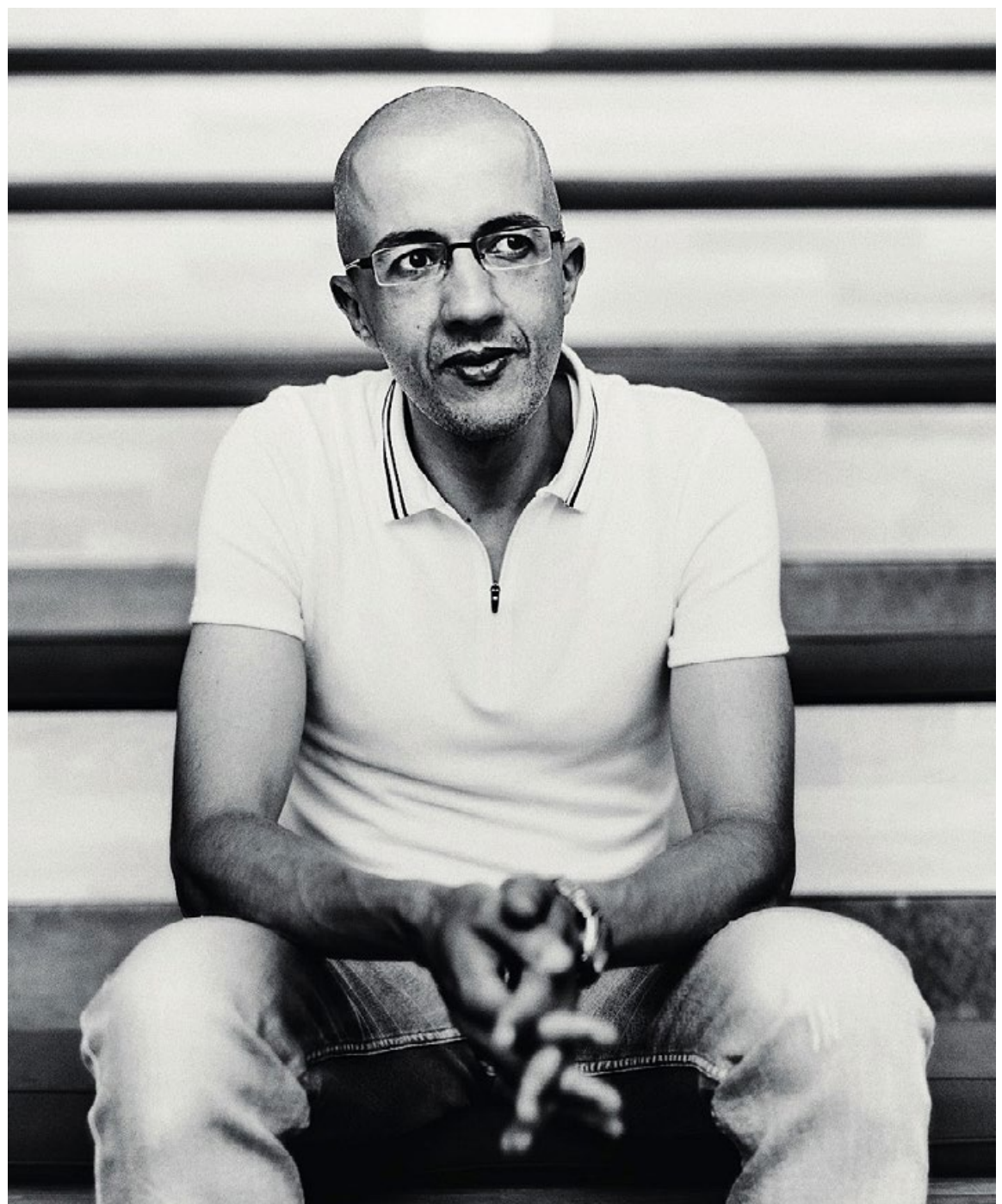
'Er zijn momenten waarop er veel druk wordt gelegd op moslims om zich te bewijzen, maar er zijn ook momenten waarop het rustiger is. Dan is het maatschappelijke debat minder nadrukkelijk op moslims gericht. Op dat moment is het dan een kans om de nadruk te leggen op je islamitische identiteit, en op basis daarvan een positieve bijdrage te leveren aan de maatschappij. Zoek bijvoorbeeld samenwerking op met groepen die willen bijdragen aan een oplossing voor gemeenschappelijke problemen,

zoals racisme en klimaatverandering. Dat is denk ik wat wij zelf als moslims meer zouden kunnen doen. Het is onterecht dat moslims vaak op hun identiteit worden aangesproken als er iets misgaat. Daarom ligt er ook een verantwoordelijkheid voor moslims om op proactieve wijze hun stemmen te laten horen, en vanuit hun levensovertuiging solidair te zijn met anderen over verschillende maatschappelijke problemen.

'Negatieve berichtgeving over

moslims in de media kan sommige moslims het gevoel geven dat niet-moslims allemaal tegen hen zouden zijn, maar dat is niet zo. Besef dan dat er maar een paar mensen zijn die zo denken, maar dat er een heleboel mensen zijn in Nederland die wel staan voor een diverse en inclusieve samenleving. Je hoeft je islamitische identiteit niet steeds te benadrukken op het moment dat de islam en moslims onder vuur liggen. Als je dan alsnog wordt gevraagd om te bewij-

zen dat je als moslim geen gevaar vormt voor de samenleving, probeer er dan boven te staan. Soms kun je beter niet reageren wanneer je uit de tent wordt gelokt, dan is de lol voor de ander er snel van af. Dat is ook iets wat islamitisch onderwijs aan leerlingen kan meegeven naar het voorbeeld van de profeet Mohammed. Bedenk dat negativiteit je aandacht en energie niet waard is, en richt je op de positieve krachten van de maatschappij.' ●

Interview.

Kathleen Ferrier mist diversiteit miljoen christenmigranten'

Hoe wij hier ook samen kwamen is de titel van het nieuwe boek van oud-CDA-Kamerlid Kathleen Ferrier. Ze werd tien jaar geleden bekend door haar verzet tegen de vorming van Rutte I, waarvan de PVV gedoogpartner was. Ze is momenteel voorzitter van de nationale UNESCO-commissie. In haar boek, een bewerking van de Anton de Kom-lezing uit 2019, gaat ze in op haar persoonlijke geschiedenis en de kracht van verhalen en diversiteit. We spraken haar over de lessen uit haar boek voor Nederland, voor de politiek en voor het CDA.

● CHRIS AALBERTS

BEELD: WERRY CRONE

Wat is de kernboodschap van uw boek?

'De kernboodschap is het belang van taal en van verhalen. Door verhalen kweek je interesse in wie de ander is: wat is jouw achtergrond? Kijk naar de Surinaamse vraag waarmee je elkaar begroet. Wie is je vader? Wie is je moeder? Dat is de vraag: Wie ben jij? Die interesse in wat iemands verhaal is, wat die persoon bij te dragen heeft, waar je samen verder kunt komen, ligt besloten in die vraag. Dat is juist in deze tijd van versnippering, die onder andere door sociale media wordt bevorderd, van belang.'

Bedoelt u versnippering in multicultureel opzicht?

'Dit thema heeft zeker te maken met breuklijnen op het gebied van multiculturaliteit, maar niet

alleen dat. Het gaat ook over inkomen. Dat is immers zeer bepalend voor de wijk waar je woont. Ook maakt het groot verschil of je in de stad of op het platteland woont. Al die breuklijnen zijn dieper geworden. Dat was ook mijn zorg toen ik uit Hong Kong terugkwam naar Nederland en met een onbevengden blik naar onze samenleving keek. Toen ik jaren geleden in de Tweede Kamer zat, was er de wens dat we één samenleving zijn: we moeten het samen doen. Die wens om dat samen vorm te geven lijkt veel minder te zijn geworden. Het is tegenwoordig meer: 'Zoek jij het lekker uit in je eigen echoput, ik houd me in mijn eigen wereld met mijn eigen social media en mijn eigen platforms bezig. Laat mij hier lekker gelukkig zijn.'

'Ik zie dat we voor zulke grote uitdagingen

staan dat we ons die houding niet meer kunnen permitteren. We zullen elkaar nodig hebben. De ecologische situatie van de planeet, de vluchtelingenproblematiek - dat zijn zulke complexe vragen dat je daar niet vanuit je eigen bubbeltje een antwoord op kunt vinden. Daar heb je creativiteit en input voor nodig van mensen die misschien wel heel anders denken dan jijzelf. Daarvoor moet je die breuklijnen kunnen overstijgen. Dat kan door een open blik naar elkaar, door elkaars verhalen te vertellen.'

Maar sommige mensen erkennen de problemen die u noemt helemaal niet.

'Heel veel mensen zien die uitdagingen niet. Dan denk ik: je zou nog weleens onaangenaam verrast kunnen worden, dat veel eerder dan je

op de CDA-lijst: ‘Er zijn een

denkt jouw werkelijkheid niet meer de realiteit blijkt te zijn. Dat jouw werkelijkheid, zoals nu ook door COVID-19, er opeens heel anders uitziet. Ecologisch is de situatie bijvoorbeeld in mijn ogen veel erger dan we zelf vanuit onze echoputten durven te onderkennen. Een ander voorbeeld: ik heb de afgelopen vijf jaar in Hong Kong gewoond en ik heb gezien wat er op geopolitiek gebied gebeurt met een steeds assertievere China. Wat dat betreft denk ik: mensen, open je ogen.’

Is dit boek vooral een pleidooi voor de politiek?

‘Ja, maar niet alleen de politiek, al speelt die wel een belangrijke rol. Wat ik met name wil zeggen, is dat je juist het belang van taal en verhalen moet benadrukken, want dat geeft ons allemaal macht. Door de keuze om je mond te openen, niet te zwijgen en door de woorden die je vervolgens kiest, de taal die je gebruikt heb je meer macht dan vele denken.’

‘Het CDA heeft de weg van de meerderheid uit 2010 gevolgd die destijds voor samenwerking met de PVV was’

Hebben mensen daarbij geen voorbeelden nodig?

‘Voorbeelden zijn heel belangrijk. Ik vind het heel goed dat iemand als Jacinda Ardern, de premier van Nieuw-Zeeland, mensen laat zien wat zo’n soort leiderschap kan bewerkstelligen. Ik denk dat we een nieuw soort feminien leiderschap nodig hebben. Ik wil het niet vrouwelijk noemen, want er zijn genoeg vrouwen die geen feminien leiderschap tentoonspreiden. Bovendien kunnen mannen ook heel goed feminien leiderschap laten zien. Het gaat om een andere, plattere manier van denken: niet *top-down*, maar meer in netwerken. Een ander soort leiderschap kan mensen hoop geven en perspectief bieden.

‘Ik heb in Hong Kong gezien dat de democratie onder druk kan komen te staan. Vorig jaar

in november waren er verkiezingen voor deelraden in de stad. Die leverden een enorme winst op voor de democratische krachten, terwijl niemand dat had verwacht. Je ziet daar hoe je de democratie kunt versterken door te denken in netwerken in plaats van in *top-down*-structuren. Dat is daar gebeurd: mensen hebben zich verenigd rond ideeën die ze van belang vonden.’

De voorbeelden die u noemt komen van ver weg: Hong Kong en Nieuw-Zeeland. Hoe zit dit in Nederland?

‘Een van de belangrijkste taken die politieke partijen in mijn ogen hebben, is ervoor zorgen dat ze de volgende generatie politieke leiders klaar hebben staan. Er moet inspirerend leiderschap klaar staan. Ik vraag mij in Amerika én Europa af waar de komende generatie is. Men moet werk maken van het breed aantrekken van mensen uit de hele samenleving, ze opleiden en binden. Kijk waar talent zit, durf risico’s te nemen en zet dat talent op plekken neer, ook al maken ze misschien fouten. Ga niet op *safe* spelen, maar geef talent ook een platform. Laat zien wat de capaciteiten binnen je partij zijn.’

Niet zo lang geleden kwam de kandidatenlijst van het CDA uit. Is dit iets wat u ook bij uw eigen partij ziet?

‘Het is heel bedroevend. Ik mis diversiteit. Op verkiesbare plaatsen staan veel te weinig mensen met een biculturele achtergrond. Er zijn een miljoen christenmigranten. Zij zijn op zoek naar wat de christendemocratie zou kunnen bieden. Hoe belangrijk is het dat er herkenbare mensen in de volksvertegenwoordiging zitten? Er staat niemand op de lijst uit die gemeenschappen, terwijl er zoveel talent is. Niemand met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond, geen Molukse achtergrond - regio’s waar Nederland toch een belangrijke band mee heeft.

‘Als je dat aankaart zeggen ze: we kunnen ze niet vinden. Dan zou natuurlijk de vraag moeten zijn: hoe word je als partij interessant voor deze groepen? Hoe betrek je ze erbij? Toen ik lid werd van het CDA ben ik begonnen in een groep van zwarte migranten- en vluchtelingen-vrouwen. Dat was geen clubje waar we apart werden gezet: als wij vergaderden was de partijvoorzitter of de fractievoorzitter er ook. De politiek leider sprak ook met ons over waar wij tegenaan liepen, hoe dat in beleid kon worden vertaald. Dan raak je geïnteresseerd in een politieke partij.’

BEELD: BALANS

‘Het CDA profiel is de afgelopen tien jaar fletser geworden’

Dat doet het CDA niet meer?

‘Nee, zo’n groep voor migranten- en vluchtelingenvrouwen is er niet meer. Het is mijn overtuiging dat er in Nederland veel behoefte is aan het christendemocratisch gedachtengoed dat staat voor solidariteit en verbinding. Wat je de afgelopen tien jaar hebt gezien, is dat het CDA de weg van de meerderheid uit 2010 heeft gevolgd die destijds voor de samenwerking met de PVV was. Dat heeft het CDA in zetels niet veel winst gebracht. Ook is het profiel de afgelopen tien jaar fletser geworden.

‘Er is door mensen binnen de partij wel een nieuw initiatief opgericht: Midvoor, een netwerk dat het CDA wil vernieuwen vanuit het politieke midden. Meer dan tweehonderd mensen zitten erbij, maar het netwerk wordt niet door de partij erkend. Zo’n netwerk is juist iets waardoor een partij interessant wordt. Het gaat erom dat men kan zien dat het CDA een brede volkspartij is, waar je het niet altijd met elkaar eens hoeft te zijn, waar schuring kan zijn, maar waar men geïnteresseerd is in alle geluiden. Het niet erkennen van zo’n netwerk geeft mij niet het signaal dat we discussie gaan voeren. Je moet je christendemocratisch gedachtengoed ook willen actualiseren. Daar is behoefte aan.’ •

Race om meer kleur op tv: ‘De tijd van Dik Trom en Swiebertje is voorbij’

GUILLY KOSTER EN IVETTE FORSTER, INITIATIEFNEMERS VAN OMROEP X (BEELD: GUILLY KOSTER)

Omroep X strijdt net als *Omroep Zwart* voor een cultureel diverse plek in het Nederlandse omroepbestel. De hoogste tijd? Of een stap terug in de verzuiling?

O *mroep X* is voor iedereen die in politieke zin ‘zwart’ is, zegt woordvoerder Guilly Koster per telefoon. Net zoals je een rode, blauwe of paarse politiek hebt, heb je nu een zwarte politiek: ‘Met ‘zwart’ bedoelen wij dat je samen wilt leven met mensen van kleur en dat je mensen met een andere culturele achtergrond als een verrijking ervaart.’

Volgens Koster bestaat er een grote diversiteit binnen ‘zwart’. ‘Het gaat bij *Omroep X* dan ook niet

zozeer om etniciteit als wel om culturele diversiteit. Het besef dat er Nederlanders zijn met meer dan alleen de Nederlandse culturele identiteit. Ik ben Nederlander, punt. Niet: ik ben Nederlander, maar ...’

Koster heeft samen met Ivette Forster het initiatief genomen voor *Omroep X*. Beiden waren in 1988 samen de eerste zwarte presentatoren op de publieke omroep. Sindsdien is er weinig veranderd wat betreft inclusie bij de publieke omroep, vindt hij.

‘Onbegrijpelijk! Het is zo simpel. Als publieke omroep maak je

tv voor de samenleving. En als de samenleving verandert, veranderen ook je programma’s. Maar Nederland is blijven hangen in een eigen wereld en heeft niet gezien wat er gebeurd is in de grote steden. In Nederland wonen nu ook Fatima’s, Glens en Anisha’s. De tijd van Dik Trom en Swiebertje is voorbij.’

De representatie van Nederlanders met een migrantenachtergrond is naar zijn smaak bovendien eenzijdig. De zwarte man, bijvoorbeeld: die wordt al te vaak stereotiep gecast, aldus Koster. ‘Grappig en vrolijk: dat is het narratief over

de zwarte man. Ik wil niet alleen over de nieuwe CD van Beyoncé spreken, maar ook mijn mening kunnen geven over bijvoorbeeld de waterproblematiek. Wij mensen met een andere culturele achtergrond zijn nog steeds bezig met onszelf te verklaren in plaats van dat we gewoon als onderdeel van de Nederlandse samenleving gezien worden. Ik heb er genoeg van om mijzelf te verklaren.'

Omroep X heeft praktisch dezelfde doelstelling als *Omroep Zwart*, die andere multiculturele aanvragers die bovendien al 50.000 leden heeft. Koster voerde oriënterende gesprekken met deze en andere aspirant-omroepen. 'Maar voor samenwerking heb je twee partijen nodig. De tijd is rijp voor structurele verandering, vindt Koster. 'Er is 50 jaar aan de boom gehakt, door onder meer Kick Out Zwarte Piet en nu Black Lives Matter, maar de boom was sowieso gevallen. Bob Marley zei in 1975 al: *So if you are the big tree, we are the small axe, ready to cut you down.*'

De vraag is of met *Omroep X* een nieuwe verzuiling in het leven geroepen wordt. 'Nee, dit is absoluut geen nieuwe verzuiling', reageert Koster. 'Het is eerder een vorm van vertrouwen. *Omroep X* draait namelijk niet alleen om etniciteit, maar om Nederland in zijn totaliteit. Wij willen een verbindende factor zijn, maar wij gaan geen tentenkamp opzetten - wat Nederland vaak als oplossing ziet bij een crisis. Wij willen een goed gebouw neerzetten. Ik vind het prima als de publieke omroep die taak op zich zou nemen. Het is immers een van hun taken om cultureel divers te programmeren. Het is ook óns belastinggeld. Maar ze hebben het laten liggen, en ik wil niet meer wachten op de publieke omroep.'

Vooruitgang

Frans Jennekens is als hoofd Diversiteit bij de NTR al decennialang betrokken bij dit onderwerp. Hij stelt dat er wel degelijk iets veranderd is in het beleid van de publieke omroep. 'De NPO spreekt duidelijk uit dat diversiteit en inclusie speerpunten zijn waarop de omroepen gaan afgerekend worden. Ik zie wel degelijk vooruitgang. Zeker, het gaat te langzaam, ook in mijn ogen, maar er zijn steeds meer presenta-

toren en verslaggevers te zien die vrouw zijn en/of van niet-westerse afkomst, vooral op NPO2 en NPO3 en het journaal.'

De NTR heeft gekozen voor een strategische aanpak wat betreft programma's, personeelsbeleid en communicatie, vertelt Jennekens: 'Als je kijkt naar onder andere *Nieuwsuur*, *De Nieuwe Maan*, *Danny op straat*, *Ajouad* en *de Top 600*, dan zijn er zowel voor als ach-

ter de camera meer mensen te zien die een afspiegeling van de samenleving vormen. Dat geldt ook voor de deskundigen in de uitzending en de makers.'

Women Inc., tonen dit keer op keer aan.'

'Grappig en vrolijk: dat is het narratief over de zwarte man'

ter de camera meer mensen te zien die een afspiegeling van de samenleving vormen. Dat geldt ook voor de deskundigen in de uitzending en de makers.'

Jennekens ziet de aanvraag van de nieuwe aspirant-omroepen dan ook niet als het falen van het diversiteitsbeleid van de NPO. Integendeel. 'Ik zie het juist als een sterk punt van de publieke omroep dat dit mogelijk is. Het is een uniek systeem in de wereld, en zorgt voor een betere verankering in de samenleving. Je kunt je natuurlijk afvragen of de drempel niet hoger moet. Meer omroepen betekent ook versnippering van budget en vermindering van continuïteit. In mijn ogen verzakken nieuwe omroepen de druk op de bestaande omroepen om meer aan diversiteit te doen en zich meer open te stellen.'

Reza Kartosen-Wong, mediawetenschapper aan de Universiteit van Amsterdam, is het oneens met de omroepman. 'Ik verwacht dat de nieuwe initiatieven de publieke omroep zullen helpen om aan zijn zelf geformuleerde publieke waarden en dus aan de Mediawet te voldoen. Er is de afgelopen decennia te weinig veranderd aan de representatie en inclusie van Nederlanders met een migratieachtergrond en vrouwen.'

Kartosen-Wong volgt het discours over diversiteit in de media sinds de jaren negentig van de vorige eeuw. Hij zat voor de

publieke omroepen in de werkgroep Diversiteit en laat zijn studenten onder meer programma's onderzoeken op het diversiteitsgehalte. 'Ik vind het schokkend om te zien dat we nog steeds praten over kwesties die ik twintig jaar geleden al aan de orde stelde. De publieke omroep slaagt er maar niet in om te voldoen aan de eigen diversiteitscriteria. Onderzoeken, van onder meer de NPO Ombudsman en

Identiteitspolitiek?

De nieuwe aanvragen beschouwt Jennekens niet als een nieuwe verzuiling of identiteitspolitiek. 'Volgens mij is het meer versnippering dan een nieuwe verzuiling. De bestaande omroepen zijn juist bezig met verbreding. Dat gebeurt onder druk van kijkcijfers en maatschappelijke ontwikkelingen. Aan de andere kant kan ik mensen die een nieuwe omroep beginnen geen ongelijk geven. Als er drie christelijke omroepen zijn, waarom dan ook niet drie islamitische omroepen? Het gaat soms om 'identiteitspolitiek', maar vaak ook niet als je het scala aan initiatieven bekijkt. Verder moet je evenmin onderschatten dat er miljoenen euro's klaar liggen voor eventuele nieuwe omroepen. Het is een snelle manier om rijk te worden in omroepeland. Bij *PowNed* gaven ze dat ook gewoon toe. En zolang de huidige omroepen lang niet iedereen in de samenleving bedienen zullen er altijd nieuwe initiatieven ontstaan.'

De nieuwe aanvragen zijn wel degelijk een vorm van verzuiling en identiteitspolitiek, zegt Kartosen-Wong. En wel om een voor de hand liggende reden: 'Het Nederlandse omroepbestel is immers sinds de jaren zestig gebaseerd op verzuiling. Als er een groep groot genoeg is om een omroep op te

richten dan kan dat.' Het is een uniek systeem in de wereld, concludeert hij met Jennekens. Identiteitspolitiek wordt tegenwoordig als kwalijk gezien, maar, zo benadrukt de mediawetenschapper, ze is inherent niet negatief. 'Ze kan ook leiden tot meer gelijkheid, waaronder een betere mediarepresentatie van ondervertegenwoordigde groepen.'

In dat kader juicht hij de nieuwe initiatieven toe. Hij vindt de verwijten van verzuiling en identiteitspolitiek hypocriet. 'Toen *Powned* en *WNL* werden opgericht, omroepen, gechargeerd gezegd, van boze witte mannen, was hier nauwelijks discussie over. En *Ongehoord Nederland* is een aanvraag van nog bozere witte mannen. Al de omroepen in het Nederlands bestel zijn geboren uit identiteitspolitiek: de *EO*, *Omroep Max*, *Avro/Tros*. Ons publiek bestel is verzuild. Als je geen verzuiling wilt, dan moet je het huidige systeem opheffen en naar een BBC-model gaan.'

De UvA-wetenschapper legt de verantwoordelijkheid voor de zijns inziens stroperige vooruitgang in medialand bij de beleidsmakers in Hilversum. 'De poortwachters, mensen met beslissingsmacht, die twintig jaar geleden op die positie zaten, zitten nog steeds op die positie en zijn zelfs doorgestroomd in de organisatie. Er is amper sprake geweest van structureel beleid op het terrein van diversiteit op de buis en op de werkvloer. Er waren projecten en workshops. Ik heb de indruk dat die vaak voor de Bühne waren. Het is deels onwetendheid en onkunde. Plus: op het moment dat organisaties inclusiever moeten worden, betekent dit ook dat mensen een deel van hun macht moeten inleveren.'

De omroepen veranderen inhoudelijk weinig omdat de beleidsbepalers al jaren dezelfde mensen zijn, zegt ook Koster. 'Een baas gaat weg en een opvolger wordt gekozen die op hem of haar lijkt. Als je de mensen die je kiest niet verandert, zullen de instituties niet veranderen. Zelfs Desi Bouterse zat er korter dan de gevestigde orde bij de publieke omroep.'

Uiterlijk op 31 december weten we of *Omroep X* in het omroepbestel komt: tegen die tijd moeten deze aspirant-omroep 50.000 leden hebben geworven. ●

Healthy foodies en halal eters opge- kant op

Op 16 november lanceerde By Oummi (in het Nederlands: Door Mama) een zestale verse kant-en-klare halalmaaltijden in Nederland, een culinaire primeur. Naar eigen zeggen zijn dit gezonde soepen en maaltijden, met liefde gemaakt en op de meest authentieke manier – zoals mama het zou maken, dus. De maaltijden zijn bij de Albert Heijn te halen en kunnen na vijf á tien minuten opwarmen al op tafel.

● HODA HAMDAR

De man achter By Oummi is Vlaming Rachid Lamrabat (foto), oprichter van strategisch onderzoeksbureau TIQAH en auteur van het boek *Etnomarketing: Het vertrouwen van de nieuwe consument*, waarmee hij de Marketing Book of the Year 2018 won. Al vijf jaar is Lamrabat bezig met By Oummi. Zijn zoontje was de aanleiding voor deze ontdekkingstocht.

‘Het is geen toeval dat ik al vijf jaar bezig ben en mijn zoontje zes wordt’, vertelt Lamrabat. ‘Wil je halal eten aan je kind geven en heb je geen tijd om uitgebreid te koken, dan ben je gedwongen om ongezonde halal snacks te kopen. Ik ben zelfstandige, mijn vrouw is zelfstandige, dus we hebben weinig tijd. Snel iets klaarmaken was geen optie, zo is het eigenlijk begonnen.’

De afgelopen jaren heeft Lamrabat met veel mensen gezeten en samengewerkt en met veel consumentenpanels gesproken. Hij sprak met hen over wat ze kopen, wan-

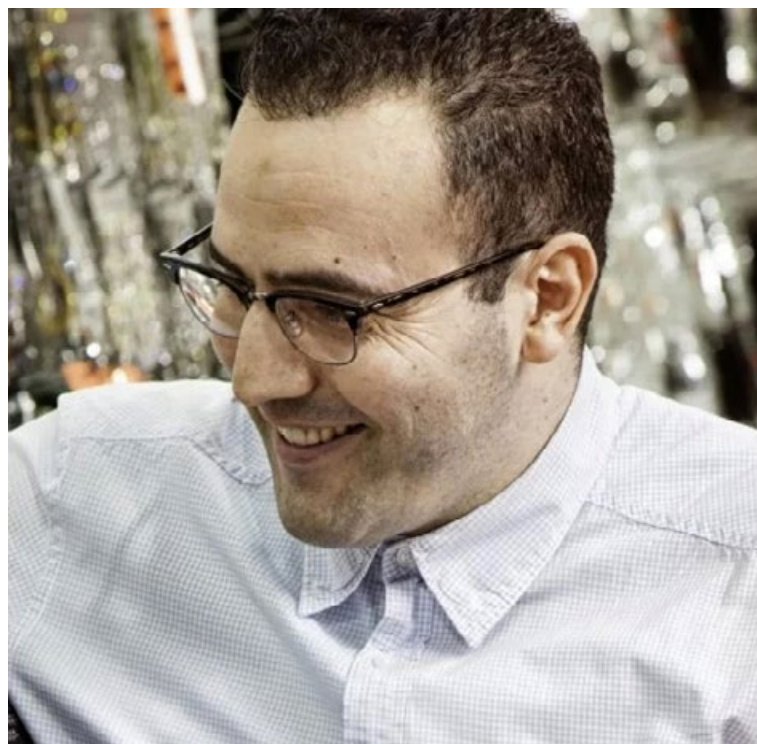
neer ze het kopen en waar. Wat er uitsprong was vooral de nood aan gemak.

‘De essentie is: we hebben het nog altijd niet gemakkelijk. Als je morgen bijvoorbeeld een klassiek soepje wil klaarmaken voor je kinderen, moet je nog alle basisingrediënten apart gaan kopen. Er bestaat geen makkelijke kant-en-klaar verantwoorde maaltijd. Of je moet het afhalen bij een restaurant.’

Een supermarkt binnen lopen en alle aankopen kunnen aanschaffen op één plek is volgens Lamrabat nog steeds niet mogelijk en een utopie. ‘We zijn ook foodies hè? We houden van eten en vooral van lekker eten. Maar daar is niks op geënt. Het gemak zit ook op aankoopgedrag.’

Nu zijn er schappen vol halalproducten beschikbaar, maar de kwaliteit laat volgens Lamrabat te wensen over. Consumenten vinden vooral een assortiment aan ongezonde halalsnacks, vindt hij.

‘Hoe kan dat, dat wij als derde en vierde generatie rekenen op de ongezonde huidige halalproduc-

BEELD: RACHID LAMRABAT

‘Snel iets klaarmaken was geen optie,
zo is het eigenlijk begonnen’

ten? Zij gaan niet vooruit, ze willen niet innoveren.’ Lamrabats grote dilemma was zelf het heft in eigen handen nemen, of bedrijven langs de zijlijn adviseren. Dat laatste werkte niet omdat de bedrijven een andere mindset hebben, vertelt hij.

‘Het gaat om hoe groot de markt is en hoe snel dat roteert. Er is een doelgroep die gewoon geen aanbod heeft en die wil ik faciliteren. Ik kan door deze maaltijden nu de Albert Heijn binnen lopen en een klassieke harira pakken en er thuis eventueel een vleesje bij doen of niet. Of een couscous, enzovoort.’

Het verhaal van By Oummi is ook gekomen vanuit het verbindende aspect. ‘Iedereen vindt mama’s keuken het beste, geen uitzondering’, benadrukt Lamrabat. ‘We zijn vanuit daar vertrokken. En mama zijn is ook hetzelfde, want elke mama heeft dezelfde ervaringen met kinderen, met vrienden en met het gezin. Ze heeft dezelfde struggles. Of je nu een zwarte mama, bruine mama of witte mama bent. We maken geen onderscheid, we werken vanuit verbinding. En we gaan terug naar mama’s keuken.’

let: kant-en-klaar komt jullie

Zo is de focus nu op gerechten uit Zuid-Azië en Noord-Afrika gezet. 'Dat is de *core business* vandaag. Wat niet betekent dat we morgen niet Centraal-Afrika gaan doen. We zetten ons nu in op deze gerechten. We kijken wel wat de toekomst brengt.'

En die toekomst zal niet lang op zich laten wachten. Lamrabat is voor innoveren en heeft al gerechten zo goed als klaar staan: soepen, maaltijden en maaltijdsalades. In 2021 breidt hij uit met droog- en diepvriesproducten. Zo streeft hij ernaar om consumenten meer belevenis te geven aan halal door te investeren in de *look and feel* van zijn producten.

Foodieproof

Met slogans als 'De mooiste reizen beginnen met een heerlijke maaltijd' en 'Je volgende vakantie start in de supermarkt', probeert By Oummi foodies te prikkelen. Ook een partnership met chef Mounir Toub om de recepturen foodieproof te maken is daar onderdeel van.

'Dit kan bijvoorbeeld het pikantgehalte beoordelen zijn, en hier en daar een granaatappel die voor ons misschien niet nodig is maar voor een foodie het wel aantrekkelijk maakt. Dat zijn dingen die alleen een chef kan zien en ik niet.' Dit gebeurt volgens Lamrabat zonder de authenticiteit van de gerechten aan te tasten.

By Oummi werkt met zogeheten mamagroepen; dit zijn twintig á 25 mama's in totaal. Per keer koken zo'n zeven mama's samen. 'Wij stellen hen de vraag waar kunnen we jullie mee helpen? Want we doen het in eerste instantie voor de mensen, niet voor de *money*. Dat komt vanzelf wel.' Ook denken de mama's mee als er een nieuw gerecht gemaakt wordt.

'Zo maken we lijstjes, daarna halen we de bekende chef-kok Mounir Toub erbij. Want onze Noord-Afrikaanse keuken is een enorm dure keuken. De hoeveel-

'Er is een doelgroep die gewoon geen aanbod heeft en die wil ik faciliteren'

BEELD: BY OUMMI

heid kruiden alleen al gaat soms al de helft van uw maaltijd kosten. Een Hollandse of Belgische maaltijd bevat peper en zout, de goedkoopste specerijen. Bij onze keuken is het: ras el hanout, kurkuma, kaneel en saffraan. Stuk voor stuk dure specerijen', zegt Lamrabat. 'Dit soort dingen vragen we dan ook aan chef Mounir Toub: 'Denk

na over recepturen, maar je moet weten dat we geen soep maken die tien euro kost. Dat koopt niemand, ook al is het *high level* lekker.'

'We zijn momenteel de enige in de halal categorie met een Nutri-Score', zegt Lamrabat. Een Nutri-Score is een voedselkeuzelogo dat in Frankrijk is ontwikkeld. Producten kunnen een A (goed) tot en

met E (slecht) scoren, gebaseerd op de hoeveelheid calorieën, suikers, verzadigd vet, zout, eiwit, vezels, fruit, groente en noten in een product. Op basis van de voedingswaarde en gebruikte ingrediënten krijgen producten punten. 'We hebben een B-score, wat eigenlijk heel goed is voor gezonde maaltijden. En daar doen we het uiteindelijk voor. We zijn op een missie om halal terug op te kuisen.'

Natuurlijk hoopt Lamrabat dat er een stormloop komt op zijn maaltijden en er zoveel mogelijk mensen naar de supermarkt gaan om zijn producten uit de rekken te halen. Anderzijds hoopt hij vooral dat de consument tevreden is met de visie achter het merk: gezonder, vernieuwend, innovatief en inspirerend zijn.

'Als het puur gaat om goedlopende producten, dan hadden we met een salami moeten komen, maar wij boren een markt aan die nog niet ontwikkeld is, die er nog niet is. Voor mij is het belangrijk om mensen mee te krijgen in onze visie. Mensen die het tijd vinden voor iets lekkers, gezonds. Iets dat je zonder dat je er slecht bij voelt aan je kinderen kan geven. Ik denk dat er heel veel mensen zijn die dat hopen en ik hoop dat deze mensen ons vinden en tevreden zullen zijn. Dat zou geweldig zijn.'

Op dit moment worden de maaltijden in Brugge gemaakt en verpakt. 'Een hele fijne samenwerking', geeft Lamrabat aan. Het is een groep die ook internationaal werkt, waardoor het ook makkelijker maakt om uit te breiden. Maar de bedoeling is wel dat hij op den duur met By Oummi naar een 100 procent eigen productie- en opslagplaats gaat.

'We willen niet blijven meesurfen met anderen. We maken onze eigen trein, en willen dat anderen de wagons zijn. Er mogen gerust anderen in mijn wagons mee komen, maar het is nog altijd mijn trein en dat is mijn mentaliteit ook.' •

TAYFUN BALCI

Programmacoördinator bij The Hague Peace Projects voor de Armeens Koerdische Turkse werkgroep. Lid van de Nieuw Amsterdam Raad (Pakhuis de Zwijger).

Wat Kauthar overkomt, overkomt bijna alle niet-witte Nederlanders

Er zit een bepaalde rusteloosheid in mij. Die wordt constant gevoed door 'westerse' vijandschap en achterdocht tegenover moslims en andere minderheden in de media en een gebrekkige representatie van hen.

Het kan om kleine dingen gaan. Zoals de stukjes van *Sylvia Witteman* in *de Volkskrant*, waar Turken en Marokkanen negen van de tien keer verschijnen als bakker, groenteman of 'islamitische slager'. Maar ook woede om serieuze dingen, zoals het wél benoemen van 58.320 gestorven Amerikanen in de Vietnamoorlog of 25 Nederlandse soldaten in Afghanistan, en dan het onvermeld laten van het aantal Vietnamezen of Afghanen die per honderduizenden zijn kapotgemaakt door westers geweld in exact diezelfde oorlogen.

Achteraf is het misschien ook wel makkelijker om dat onvermeld te laten. Wie heeft immers al die naamloze niet-westerse slachtoffers bijgehouden?

Dat laatste is waarschijnlijk ook de oorzaak van mijn rusteloze verbetenheid. De constante drang om jezelf als 'niet-westerse allochtoon' of 'geracialiseerde moslim' te moeten humaniseren tegenover racisti-

sche machtssystemen die je van het ene moment kunnen optuigen tot een geslaagd product van Nederland als 'verbinder', 'een toonbeeld van integratie', en daarna als een baksteen laat vallen als 'Moslimbroeder' of 'infiltrant'.

Natuurlijk heb ik het over GroenLinks-kandidaat Kauthar Bouchallikht. Echter gaat dit niet alleen over haar. Dit overkomt bijna alle niet-witte Nederlanders op dagelijkse wijze. Dat jij dit niet ziet, witte Nederlander, betekent niet dat het niet bestaat. Het laat alleen maar zien aan welke kant van de door witte suprematisten getrokken lijn men staat.

Een voorbeeld. Ik las onlangs op Twitter een draadje over de extreemrechtse uitspraken en affiliaties van Thierry Baudet met Front National-kopstuk Julien Rochedy (vriend van Forum-kandidaat nummer vijf Eva Vlaardingerbroek). Het is te misselijkmakend wat voorbij kwam. Sommige vrouwen zouden verkrachting verdienen omdat ze pro-immigratie zijn volgens Rochedy, schaamteloos antisemitisme binnen de FvD en JFVD en een foto van Rochedy samen met de massamoordenaar Assad - het hield niet op.

Ik app een vriend: 'Erdogan-aanhanger is een gevleugelde

term geworden en wordt te pas en te onpas geplakt op Turkse Nederlanders of zelfs mensen die zich met Turkse Nederlanders een keer hebben geassocieerd. Het kan hun hele leven achtervolgen. Dit terwijl deze mensen Assad openlijk steunen, en toch kleeft een term als 'Assad-aanhanger' niet aan hun witte lichamen.'

Inderdaad, het glijdt er zo makkelijk af als een gladde aal tussen je handen. Geen NOS-journalist die zegt: 'Het ontkennen van liefde voor nazi's is juist een kenmerk van nazi's', zoals over de Moslimbroederschap wel wordt gezegd. Het gaat hier dan ook om wat Zoë Papaikonomou en Annebregt Dijkman 'definitiemacht' hebben genoemd in hun boek *Heb je een boze moslim voor mij?* Wie bepaalt het gesprek? Wie heeft het vermogen om te beslissen welke betekenis wordt gegeven aan een verschijnsel?

Is dat een Zihni Özdil, een Erdal Balci, een Aylin Bilic? Allemaal niet-westerse 'seculiere' namen die zich vijandig hebben opgesteld tegen Bouchallikht en 'de islam' in het algemeen. Hoezeer zij ook overtuigd zijn van hun eigen gelijk, lijkt mij hun geschreeuw juist een teken van niet-witte onmacht die alleen zo hard klinkt vanwege witte

facilitatie in een islamofobe context. Deze stemmen worden gretiger opgepikt in een mediastelsel dat wordt gedomineerd door witheid. Ik heb er zelf ook 'baat' bij als ik over de Armeense Genocide of onderdrukking van de Koerden in Turkije spreek.

Maar zo hoeft niet voor altijd te gaan. Er zijn nieuwe initiatieven gaande. *Omroep Zwart* heeft de grens van 50.000 leden bereikt en hiermee een horde genomen naar het Mediapark in Hilversum. Toch maakt één zwarte zwaluw nog geen zwarte zomer, en daarbij bedoel ik zwart in de positieve zin van het woord. Ik hoop van harte dat alle stemmen die structureel ongehoord blijven de 50.000 leden halen. Succes, *Omroep X*, *M24*, *IslamOmroep*, *Groen* en *PAC*. Tijd voor een eindsprint tot 31 december!

Dan blijft nog mijn rusteloosheid. Ja, die ebt alleen weg in het aanzien van de pure onschuld en onbevangenheid in de ogen van mijn neefjes. Ik vind troost in de hoop dat deze nieuwe generatie Amsterdammers niet zo onbeholpen zullen staan, zoals mijn generatie stond voor en na 9/11. En ik vind rust in de mooie dingen. Een moslima achter een kanun die losgaat op een nummer van Metallica. *Sheer perfection!* •

**THOMAS
VON DER DUNK**

Publicist.
Cultuurhistoricus.

Onderwijsvrijheid impliceert onverdraagzaamheid

God en seks, en vooral godsdienst en 'recreatieve seks': dat vormt vanouds een probleem voor de drie monotheïstische wereldreligies - jodendom, christendom en islam - die hun wortels in het Midden-Oosten hebben. De oude Grieken en Romeinen deden er minder moeilijk over. Op hun Olympus was het een liederlijke boel. Eros stond in hoog aanzien, en Venus was de godin van de liefde, niet van de preutsheid.

Buitenechtelijke relaties: oppergod Jupiter ging regelmatig vreemd. Het kwam dus goed uit dat het juist bij de gelijknamige reuzenplaneet - toevallig, maar dat konden de Romeinen nog niet weten, de grootste van ons zonnestelsel - was dat Galilei in 1610 met zijn gloednieuwe telescoop de eerste vier niet-aardse manen ontdekte. De namen van dit grote viertal lagen voor de hand: Io, Europa, Callisto en Ganymedes, vier liefjes van Jupiter - de laatste van zijn eigen geslacht. Ook toen vanaf het eind van de negentiende eeuw nog een hele reeks nieuwe manen werd ontdekt, kon men voor de naamgeving op deze wijze gelukkig nog even voort.

Met de Middeleeuwen kwam in Europa aan al die promiscue levensvreugde een eind. Eros ver-

dween van het toneel. Sinds kerkvader Augustinus geldt seks hier in feite als zondig. Alleen omdat zonder dat de mensheid spoedig zou uitsterven, was het onder condities toch toegestaan - maar inderdaad alleen onder die conditie dat het daaraan bijdroeg. Alle andere vormen, en zeker de gelijkslachtelijke varianten ervan, waren taboe. Een oppassend christen vertrok daarom het beste als kluizenaar naar de woestijn, of anders toch tenminste naar een klooster.

Later, tijdens de Reformatie, zou het verwijt van seksuele losbandigheid een populaire stok zijn om de Katholieke Kerk mee te slaan, en met de populaire tv-serie *The Borgias* maakte het grote publiek in 2011 opnieuw kennis met Alexander VI, de renaissancepaus die meer kinderen dan kardinalen had. De ondergang van het oudtestamentische Sodom - een verhaal dat ook in de heilige boeken van christenen en moslims belandde - stond model voor dit duivelse alternatief voor een zedig godvruchtig leven.

Sodomie was in feite de term voor alle geslachtsverkeer die niet de voortplanting diende. Voor orthodoxe gelovigen - of, met een moderne term: fundamentalisten - geldt dat nog steeds.

Het kan dus niet verbazen dat op hun scholen nog steeds zulke

Voor fundamentalisten blijft het recht op je eigen seksualiteit ondergeschikt aan vermeende eeuwige goddelijke voorchriften

opvattingen verkondigd worden, die ooit gemeengoed waren, maar sinds de secularisatie van de jaren zestig haaks op de moderne moraal van de meeste Nederlanders zijn komen te staan. Dat leidt regelmatig tot onrust. Vorig jaar belandden islamitische schoolboeken in de schijnwerpers, afgelopen weken zorgde de anti-homo-verklaring die reformatische scholen van ouders verlangen voor onrust, en een volgende keer is vast wel weer een rare aberratie in orthodox-joodse kring aan de beurt.

Een deel van het conflict van Brussel met Warschau gaat in feite ook daarover: dat de (ditmaal katholieke) fundamentalistische Poolse regering niet alleen de rechtstaat om zeep helpt, maar ook de burgerrechten van seksuele minderheden schendt. En dat terwijl paus Franciscus juist pleit voor

een geregistreerd partnerschap voor homoseksuelen - zij het zeker niet met instemming van iedereen binnen het Vaticaan, waar men overigens al tweeduizend jaar tussen leer en leven weet te onderscheiden. Want dat alle critici van Franciscus zich op dit punt zélf aan de celibataire voorschriften houden, is bepaald niet iets dat kan worden gezegd.

De tournee van Arie Slob was een onvermijdelijke, waar in Nederland de wettelijkheid steeds meer op de wenselijkheid botst. Want ja: op grond van de wet kunnen bijzondere scholen nog steeds eisen dat ouders de grondslag ervan onderschrijven. En over wat die grondslag was, gingen zij vanouds zelf. Dat impliceert al snel onverdraagzaamheid jegens gedragingen die met het eigen geloof in strijd worden geacht.

Het punt is dat die grondslag elementen bevat die de meeste Nederlanders vandaag juist als strijdig met een ander belangrijk mensenrecht beschouwen: het recht op je eigen seksualiteit. Voor fundamentalisten blijft dat ondergeschikt aan vermeende eeuwige goddelijke voorschriften. Voor de niet-fundamentalisten is het niets anders dan de schriftelijke neerslag van de tijdgebonden - en daarmee gedateerde - opvattingen van drieduizend jaar terug. •

FITRIJA JEJLYTA

Journalist.

Kauthar is verdorie mijn Kamala Harris

Waarom haat je mij? Is het omdat ik moslim ben? Ik ben moslim. Maar ik ben ook echtgenote, moeder, fervente (halal) vleeseter, chocoladeliefhebber, Netflix *bingewatcher*, breister, lezer en schrijver.

Ik ben moslim. Ik geloof in God, en doe mij best om mijn leven zodanig te leiden zoals God dat van mij vraagt in de Koran, een van Zijn Heilige Boeken. Dat gaat mij soms gemakkelijk af, maar soms ook niet.

Ik ben moslim. Ik leg niemand iets op. En als ik iets vind van hoe iemand zijn leven leidt, dan doet het er niet toe. Ook niet omdat ik moslim ben. Ik houd mijn (voor)oordelen voor mijzelf, gebruik ze als voer voor reflectie om meer te weten te komen over mijn eigen denk- en gedragspatronen, en wat ik daaraan kan verbeteren. Mijn vooroordelen, en ja, die heb ik, gebruik ik vervolgens niet als munitie om in een verrekte Facebook-comment mijn gal te spuien, zodat ik mensen kan kwetsen en bevestiging kan vinden.

Hoi. Dit ben ik, en ik ben moslim.

Wat is er mis met mij? Ik zal je vertellen wat er mis is.

Ik ben moslim. Moslims geloven in de Koran. En die staat vol

Kauthar Bouchallikht, een intelligente, welbespraakte en damn capable vrouw en moslim

met vrouwonvriendelijke, homofobische, en ondemocratische passages die niet passen bij hoe het leven geleid wordt in de eenentwintigste eeuw. Het doet er niet toe wie bepaalt hoe het leven in de eenentwintigste eeuw wordt geleid, welke normen en waarden daarbij horen, en of ze überhaupt bij het leven horen. Dat levens nog steeds kapot worden gemaakt door wandaden die precies niets met het geloof te maken hebben, maar alles met waarom geloof juist hoognodig is. Nee, dat maakt helemaal niets uit.

De islam is de bron van al het kwaad. Moslims haten homo's, slaan vrouwen, onthoofden leraren, bombarderen alles aan gort en willen ook nog eens slachtoffertje spelen. Moslims hebben geen recht van spreken, want de islam, dat is het probleem. Alles wat ze verkeerd doen, in de Koran staat dat ze dit kunnen of moeten doen. Dus als je moslim bent, kun je maar beter ver-

klaren waarom je dat bent. En goed verklaren ook.

Nu kan je me vertellen dat ik gek ben. Dat de meeste mensen niet zo denken. En dat de mensen die wel zo denken vaak jarenlang op een uitkering leven, een kort pittig kapsel hebben, pindasaus op hun patat kwakken, op Geert Wilders of zelfs Thierry Baudet stemmen, en totaal geen macht of invloed kunnen uitoefenen op alles wat er wel toe doet. Maar is dat wel zo?

Hoe zit het dan met die zogenaamde onderbuikgevoelens die moslims dwingt om numero uno expert te zijn op het gebied van hun geloof? De onderbuikgevoelens die moslims dwingt om subiet in standje verdediging te schieten wanneer we worden bevraagd waarom we in een God geloven die van alles verbiedt?

We noemen ze onderbuikgevoelens, maar ik kan ze zo door vele haattirades, 'intelligente'

gesprekken, en zelfs overheidsbeleid - denk aan het boerkaverbod - heen prikken. Die onderbuikgevoelens komen steeds meer naar boven drijven.

Het zijn dezelfde onderbuikgevoelens die Kauthar Bouchallikht, een intelligente, welbespraakte en *damn capable* vrouw en moslim, willen zwartmaken, omdat zij in de Tweede Kamer wel het verschil wil en kan maken. Zo prijkt haar naam op nummer 9 van de kandidatenlijst van GroenLinks. Een geweldige prestatie.

Als een Kamala Harris wordt geroemd als *vice president-elect*, omdat voor het eerst in de Amerikaanse geschiedenis niet een witte man, maar een vrouw van kleur de lakens gaat uitdelen en daarmee een boegbeeld mag zijn voor andere vrouwen van kleur, dan is Kauthar verdorie mijn Kamala Harris. Mijn boegbeeld. Mijn rolmodel.

En je kunt proberen dat van me af te pakken, door te zeggen dat Kauthar vicevoorzitter is van een moslimjongerenorganisatie waarvan je associaties met de Moslimbroederschap hebt ontdekt, en dat met haar als kandidaat bij GroenLinks de democratie in het geding komt, omdat zij moslim is, in de Koran geloofd, en daarom homo's haat en vrouwen slaat, maar dan blijven toch die twee vragen in mijn hoofd rondspoken.

Waarom haat je mij? Is het omdat ik moslim ben? •

BEELD: PEXELS

LEON KORTEWEG

Dit ben ik, en ik ben atheïst

Beste Fitria, ik ben atheïst. Maar ik ben ook historicus, Wikipediaan, humanist, vegetariër, aardappelliefhebber, kindervrij, fervente gamer, lezer en schrijver.

Ik ben atheïst. In tegenstelling tot jou geloof ik niet in goden of andere bovennatuurlijke wezens, maar dat betekent niet dat ik daarom geen moreel kompas heb. Ik doe mij best om mijn leven te leiden zoals ik denk dat het beste is voor de mensen, dieren, het milieu en mijzelf, en laat me daarbij inspireren door het wetenschappelijk scepticisme, het ecohumanisme, de vrijdenkerij en het progressieve feminisme.

Ik ben atheïst. Ik leg persoonlijk niemand iets op, maar soms voel ik een verantwoordelijkheid om openlijk een kritisch, maar constructief oordeel te vellen als dat anderen ten goede zou kunnen komen. Mijn vooroordelen, en ja, die heb ik ook, gebruik ik vervolgens niet als munitie om in een verrekte Facebook-comment mijn gal te spuien, zodat ik mensen kan kwetsen en bevestiging kan vinden. Daar schiet niemand iets mee op, met constructieve kritiek eventueel wel.

Hoi. Dit ben ik, en ik ben atheïst.

Waarom denk ik dat er niets mis is met jou als gelovige, maar misschien wel met je geloof? Ik zal het je vertellen.

Wat in heilige boeken staat is,

voor zover wij kunnen achterhalen, niet wetenschappelijk betrouwbaar of historisch allemaal echt gebeurd. Bovendien staan heilige boeken meestal vol met vrouwonvriendelijke, homohatende en ondemocratische passages die niet passen in de eenentwintigste eeuw. Helaas halen veel gelovigen wel degelijk rechtvaardiging uit hun religies voor homofobie, seksisme, xenofobie en andere vormen van discriminatie en zelfs geweld.

Zoals je terecht aanklaagt, is onrecht dat gelovigen elkaar en ongelovigen aandoen niet per se te herleiden naar wat er zoal in hun heilige boeken staat; immoreel gedrag is een complex fenomeen en kent vele oorzaken. Maar als het woord van een opperwezen boven de democratische rechtsstaat wordt geacht door een grote groep mensen en daaruit op theocratische wijze wordt geciteerd, dan valt er heel wat immoreel gedrag te rechtvaardigen dat een democraat en secularist afschuwelijk vindt en verwierpt.

Tegelijk heeft een gelovige niet de plicht om zich ter plekke aan iedere wildvreemde te verantwoorden als één van zijn geloofsgenoten iets immoreels doet, zelfs niet als daarbij een beroep gedaan wordt op een heilige tekst. Het is verwerpelijk om de een te veroordelen voor de wandaad van de ander louter op grond van een gedeeld gedachtegoed. We hebben verant-

Ook ik ben verontwaardigd over de wijze waarop kandidaat Kamerlid Kauthar Bouchallikht zo onterecht hard werd aangevallen

woordelijkheid voor onze eigen daden en allemaal recht op ons eigen (on)geloof en onze eigen interpretatie daarvan, zolang we maar handelen binnen de kaders van de rechtsstaat.

Ik ga je niet vertellen dat je gek bent, Fitria, integendeel. Ik ga erkennen dat helaas veel mensen dat wel over je denken en dat vind ik heel naar voor je. Moslims zoals jij krijgen van vreemdelingenhaters heel veel onterecht generaliserende kritiek over je heen, om nog maar te zwijgen van intimidatie en geweld. Je zou niet voor iedere aanslag ter verantwoording moeten worden geroepen. Het is ook onredelijk om te verlangen dat je alles van je geloof weet om erin te mogen geloven; dat vragen we ook niet van anderen. Zoals je zegt, je bent veel meer dan alleen maar moslim.

Net als jij ben ik daarom nogal verontwaardigd over de wijze

waarop kandidaat-Kamerlid Kauthar Bouchallikht van GroenLinks zo onterecht hard werd aangevallen, bijvoorbeeld door columnist Erdal Balci in *de Volkskrant*. Een extreem verzochte oefening in guilt by association: met flinterdun bewijs werd een verder niet in opspraak zijnde persoon en een complete politieke partij in de fundamentalistische hoek geduwd. Dat is niet het soort islamkritiek waar onze samenleving bij gebaat is.

Wat dan wel? Een genuanceerd, niet-xenofob commentaar over de tekortkomingen van de islam en de misstanden binnen moslimgemeenschappen, waar bijvoorbeeld Vrij Links voor staat. Constructieve kritiek die moslims inspireert tot nadenken over of - en zo ja: hoe - hun geloof te verzoenen is met de moderne rechtsstaat, of dat het misschien beter is om dat geloof te verlaten. Ondertussen mogen we ervan uitgaan dat Kauthar haar best zal doen om het volk te vertegenwoordigen volgens dezelfde democratische spelregels waarmee ze verkozen is.

Ik haat je niet, Fitria, en niemand zou jou moeten haten alleen maar omdat je moslim bent. Je bent mijn medemens en landgenoot en ik ga uit van je goede bedoelingen. Maar als je openstaat voor een vriendelijk gesprek, dan heb ik een paar constructief-kritische geloofsvragen waar je hopelijk iets mee kan. En wellicht andersom ook. •

SHANTIE SINGH Schrijver. Theatremaker.
Bestuurskundige.

Bestrijd huiselijk geweld bij de bron: giftige mannelijkheid

Bij een bijeenkomst in Rotterdam over de aanpak van huiselijk geweld waren overwegend vrouwen aanwezig. Dicht op elkaar, de wereld met coronamaatregelen bestond nog niet. De enkele mannen in de zaal vielen op. Van de dagvoorzitter kregen zij de vraag: 'Hoe kunnen we ook jullie bereiken als het gaat om huiselijk geweld? Om femicide te bestrijden?'

Geen vreemde vraag. De meeste daders zijn mannen. Des te belangrijker is het betrekken van hen bij de oplossing.

De mannen schrokken. Het woord 'femicide' is ongemakkelijk en confronterend. 'Ik sla niet, ik ken ook niemand die slaat, waarom zou je mij moeten bereiken?', zei een van hen.

Het gaat om het grootste geweldsprobleem. Wereldwijd. Groter dan alle andere vormen van geweld. 'In Nederland sterft elke tien dagen een vrouw als gevolg van huiselijk geweld', schreef *One-World*. Waarom gebruiken we het woord 'femicide' niet vaker voor de situatie in Nederland?

Huiselijk geweld is complex, verborgen en veelvormig. Het is net als het coronavirus een onzichtbaar monster. Als we echt onderkennen dat huiselijk geweld in alle lagen

van de samenleving voorkomt, geen kleur en geen religie kent, wat betekent dat dan? Dat het ook jou raakt. Ook als je zelf niet slaat. Ook als je niemand kent die slaat. Het grootste geweldsprobleem gaat iedereen aan.

Zulke hoge geweldsgetallen lopen namelijk parallel aan onze denkwijzen over mannelijkheid, vrouwelijkheid, relaties, geweld, veilig thuis, keuzevrijheid en zelfbeschikking. Kennisinstituut Atria wijst geregeld op de relatie tussen gender en geweld. Onderzoek heeft aangetoond dat mannen die meer geloven in traditionele opvattingen over rollen en seksualiteit eerder geweld plegen. Vrouwen die geloven in traditionele beelden van vrouwelijkheid worden eerder slachtoffer. We leven in een wereld waarin opvattingen over gender enorm doorwerken.

Ik denk aan het verhaal van een vrouw die na haar bevalling weer snel was gaan werken. Haar man zou acht weken thuisblijven. Hij kreeg daar aparte reacties op. Alsof zijn mannelijkheid hiermee afbrokkelde. Wat zou jij doen als je een collega was van deze man? Steun je de man openlijk, steun je hem heimelijk, of zeg je niets omdat je niet wil dat mensen gaan zeuren over jouw opvattingen over mannelijkheid?

Wat heeft dat nu met geweld te

Giftige mannelijkheid leidt in het uiterste geval tot femicide

maken? Het kan een glijdende schaal vormen. Wat als deze man, die al in de stress zit, zich in zijn mannelijkheid aangetast voelt en zich verbaal of fysiek afreageert op zijn vrouw?

Of neem het voorbeeld van de leidinggevende vrouw, die getrouwd is met een danser. Zij is kostwinner, hij de doorzetter. Toch hoort ze zichzelf vaak verdedigend zeggen: 'Hij is echt een stoere man, hoor.'

Giftige mannelijkheid leidt in het uiterste geval tot femicide. Onze overtuigingen, hoe we erover praten, hebben gevolgen. Het raakt ons allemaal, simpelweg omdat we allemaal onderdeel uitmaken van de maatschappij. De samenleving is de optelsom van hoe wij denken, onze ideeën over mannelijkheid en

vrouwelijkheid en hoe we daarnaar handelen. Dat maakt ons allen ook medeverantwoordelijk.

Gezinstherapie, opvang, psychische hulp en het strafrecht zijn essentieel voor de aanpak. Maar een duurzame aanpak van huiselijk geweld kan niet geïsoleerd per casus plaatsvinden.

Wat is nodig? Het begint met woorden, ons taalgebruik. Taal kan invoelbaar maken en confronteren. Benoem zaken helder en beeldend als het gaat om huiselijk geweld. Het gaat om geweld tegen voornamelijk vrouwen, femicide, en het is epidemisch.

Geef slachtoffers een gezicht. Maak deze vrouwen zichtbaar. Net zoals *Trouw* deed in het artikel 'Slachtoffers van de liefde'. Blijf dit doen. Met taal en verhalen als gereedschap moet je dit bespreekbaar blijven maken in het onderwijs en de media, op de werkvloer en in gesprekken met kinderen, vrouwen en mannen.

Zo werken we samen aan gedeelde opvattingen die ons verder brengen, die direct of indirect huiselijk geweld in onze samenleving tegengaan. Dit gaat over wat we tegen onze kinderen zeggen, over wat er vanuit de media aan ons wordt overgebracht, en dit gaat zeker ook jongens en mannen aan. Of je nu zelf slaat, of niet. Een echte man spreekt zich uit. •

KIZA MAGENDANE

Schrijver. Publicist.
 Politicoloog.
 Beleidsondernemer.

Een jihad tegen angst en verdeling

Het is geen leugen. Er zijn extremistische krachten die onze samenlevingen uit elkaar willen drijven. Religieuze demagogen zetten jongeren aan tot terreur om onschuldige burgers om het leven te brengen, zoals recent in Frankrijk en Oostenrijk gebeurde. Politieke demagogen grijpen deze tragische incidenten vervolgens aan om angst te zaaien over een etnische en religieuze minderheid.

Het vereist moed en wijsheid om onze samenlevingen niet in de valstrik van religieuze en politieke rattenvangers te laten lopen. Moed is nodig om radicale krachten te veroordelen en te bestrijden, wijsheid is noodzakelijk om te investeren in wat ons bindt in plaats van wat ons scheidt.

Het maakt niet uit welke hoek van de wereld we afkomstig zijn: er zijn fundamentele normen en waarden die ons verbinden. Dat laat Nicholas A. Christakis zien in zijn boek *Blueprint: The evolutionary origins of a good society* (2019). Hierin concludeert de Amerikaans-Griekse socioloog en arts dat het gedrag van mensen wordt bepaald door dieperliggende instincten en sociale vaardigheden. Dit staat allemaal los van het land waar ze zijn geboren.

Deze instincten en sociale vaardigheden vormen een blauwdruk. Ze zijn in onze genen gecodeerd en

Als vader, moeder, vriend, collega, imam, dominee, politicus en werkgever moeten wij actief tegen angst strijden en investeren in gezamenlijke waarden

zorgen ervoor dat wij universele gedragingen vertonen. Denk aan het vermogen om lief te hebben en vriendschappen te maken, maar ook het vermogen om van anderen te leren en anderen te onderwijzen. Helaas hebben mensen over de hele wereld ook de neiging om voorkeur te geven aan mensen die tot hun eigen groep behoren.

Een studie uit 2011 liet zien dat vijfjarigen met een rood shirt de neiging hadden om kinderen die ook een rood shirt droegen leuker te vinden, terwijl zij kinderen met een shirts van een andere kleur discrimineerden. Zelfs toen de kinderen te horen kregen dat de shirts willekeurig werden verspreid, bleven zij alsnog de voorkeur geven aan kinderen met shirts van dezelfde kleur. Mensen hebben een dieperliggende drang om een

voorkeur te geven aan mensen die op ons lijken, ondanks het feit dat wat ons verbindt willekeurig is.

De paradox is dat wij anderen haten en discrimineren omdat wij wat ons lief is willen beschermen. Dat verklaart waarom politieke en religieuze demagogen het gerechtvaardigd vinden om andere groepen te ontmenselijken. *Het is de schuld van de Joden, de moslims, de asielzoekers, het Westen*. Door een onderscheid tussen 'wij' en 'zij' te maken, en door die ander als een bedreiging voor het eigene te presenteren, scheppen demagogen een voedingsbodem voor discriminatie en haat. Zelfs terreur wordt gerechtvaardigd uit liefde voor de eigen groep en angst voor de ander.

Daarom moeten we de politiek van angst actief bestrijden. Dit kunnen we doen door te investeren in

waarden die ons met elkaar verbinden. Het blijkt telkens weer dat als wij mensen uit andere culturen, landen en geloven leren kennen, we eerder geneigd zijn ze als onderdeel van onze eigen groep te zien.

Ik denk aan Nederlanders die mij vertellen dat als ze tegen migranten zijn, ze het niet over mij hebben. Ik ben natuurlijk een Nederlander in hun ogen. Ik denk ook aan Nederlanders die aanvankelijk tegen de komst van azc's waren, maar zodra die centra een paar jaar later gesloten dreigden te worden, zij de eersten waren om tegen de sluiting te protesteren. Zij hadden 'de asielzoekers' van dichtbij leren kennen. Ze deelden samen een maaltijd, speelden samen en werden vrienden. Zij zagen in dat ze naast de verschillen ook veel overeenkomsten hadden.

Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Als vader, moeder, vriend, collega, imam, dominee, politicus en werkgever moeten wij actief tegen angst strijden en investeren in gezamenlijke waarden.

Uit de menselijke geschiedenis blijkt telkens weer dat wij in staat zijn om grote bedreigingen te overleven, omdat wij samenwerking boven het kortzichtige eigenbelang hebben geplaatst. Diep van binnen streven wij mensen naar een waardig bestaan. We moeten ons niet laten gijzelen door politieke en religieuze demagogen, die garen spinnen bij angst en verdeeldheid. •

JASWINA ELAHI

Cultuurwetenschapper,
Onderzoeker
Grootstedelijke
Ontwikkelingen aan de
Haagse Hogeschool.

Het systematisch kwetsen van moslims is geen vrijheid van meningsuiting

Vrijheid van meningsuiting, of vrijheid van expressie, is de vrijheid van burgers om hun overtuigingen kenbaar te maken zonder voorafgaande controle door de staat. Het is een grondrecht dat bescherming biedt aan burgers in een democratie. Maar zoals alle grondrechten is dit recht niet absoluut. Zo zijn belediging en smaad onder bepaalde omstandigheden strafbaar. Satire is een bijzondere manier van vrijheid van meningsuiting. Niet alle satire is echter humoristisch bedoeld. *Parool*-columnist Theodor Holman betoogde eens dat het enige doel van satire vernedering is.

Zover zou ik niet willen gaan, want ik zie wel in dat er een variatie aan satires bestaat. Maar als het gaat om satire als vernedering, dan lijkt dat vooral van toepassing op moslims. Andere groepen zijn niet (meer) het mikpunt van satire. Zo worden er bijvoorbeeld geen spotprenten van Joden meer gemaakt, uit angst dat men aangeklaagd kan worden voor antisemitisme. Sterker nog, iemand die de Holocaust ontkent kan strafrechtelijk vervolgd worden.

Spotprenten over de koning? Dat is majesteitsschennis, waar je tot 2018 nog vijf jaar gevangenis-

Ik heb niet eerder een grondrecht zo misbruikt zien worden om de eigen machtspositie te demonstreren

straf voor kon krijgen. Nu is de straf gelijk getrokken met het beledigen van politie en kun je vier maanden cel krijgen. Ook spotprenten van homo's worden niet meer getolereerd. *Blackface*-afbeeldingen zijn verboden op facebook, net als de zogenaamd 'onschuldige' variant van Zwarte Piet, want het is een discriminerende stereotype.

Maar de satire over moslims gaat verder dan het stereotyperen van moslims. Spotprenten worden gebruikt om de profeet Mohammed, die beschouwd wordt als het hart van de islam, te vernederen. Ondanks dat groepen mensen hebben aangegeven deze tekeningen als kwetsend en vernederend te ervaren, worden de cartoons herhaaldelijk gepubliceerd. Critici worden echter monddood gemaakt door de roep van media en politici dat het om vrijheid van meningsuiting gaat.

Ik heb niet eerder een grond-

recht zo misbruikt zien worden om de eigen machtspositie te demonstreren. Want het systematisch kwetsen en beledigen van groepen mensen in de samenleving is geen vrijheid van meningsuiting, maar een kwaadaardige behoefte van de machtigste partij om te kwetsen. De legitimatie 'vrijheid van meningsuiting' doet daar niets aan af.

Sommige moslims zijn van mening dat wanneer je de profeet beledigt zij 'gerechtigd' zijn om alles te doen om deze beledigingen te laten stoppen. In het uiterste geval leidt dit tot terreur, zoals we in Frankrijk zagen. Maar tegenover het extremisme van de dader staat een veel grotere groep moslims die zich van al het geweld distantieert en zich ook waardig opstelt onder het systematisch kwetsen en beledigen door de satire. Deze groep hoor je en zie je echter niet of nauwelijks in de media.

De zwijgende moslims lijken uit twee categorieën te bestaan: de ene conformeert zich aan de westerse opvatting dat elke belediging door westerlingen gelijk staat aan vrijheid van meningsuiting, de ander is het daarmee niet eens en zwijgt voor het verbale geweld van de meerderheid. Wie zwijgt stemt toe? Nee hoor, de zwijgende minderheid heeft niet de macht of het podium om zich te uiten. Waar wij nu mee geconfronteerd worden, is wat de Franse filosoof Alexis de Tocqueville 'de tirannie van de meerderheid' noemde.

We zijn in een vicieuze cirkel terecht gekomen van provocatie en terreur, waarin het Westen terreur bestrijdt met satirische vernederingen onder het mom van vrijheid van meningsuiting. Een vruchteloze aanpak die je bovendien bij andere vormen van extremistische terreur niet ziet. Om in de verstandige woorden van wijlen socioloog J.A.A. van Doorn te spreken:

'Indien terreur van weinigen minstens deels kan worden verklaard uit de existentiële vernedering van velen, is het zaak de terreur te bestrijden op een manier die velen niet nog dieper vernedert.' Maar dat lijkt vooralsnog een stille wens. Verstand is ver te zoeken, nu de tirannie van de meerderheid is omgeslagen in een Europese hysterie. •

**DAVE
ENSBERG-KLEIJKERS**

Directeur Jantje Beton.
Bestuurskundige.
Auteur van het boek
'Bezielde beschaving:
alles behalve een
multicultureel drama'
(2017).

Het BIJ1-programma is de moderne versie van het Communistisch Manifest

Ik heb er lang op moeten wachten, maar ik heb het *Communistisch Manifest* van Karl Marx en Friedrich Engels weer eens uit mijn boekenkast gepakt. Het verkiezingsprogramma van BIJ1 leest namelijk als een moderne versie van dit traktaat. Hun snoeiharde aanklacht tegen het kapitalisme is zeer vergelijkbaar met wat Marx en Engels in 1848 betoogden.

Ook de toelichting op het besluit van BIJ1 om het programma niet te laten doorberekenen door het Centraal Planbureau (CPB) is antikapitalistisch. 'Door van het bestaande systeem uit te gaan, houden CPB-berekeningen macht bij banken en bedrijven. BIJ1 wil macht bij burgers leggen', staat er. 'Burgers' klinkt nu eenmaal toegankelijker dan 'het proletariaat'.

Ergens ben ik wel blij met dit radicale programma. Hoe meer keuzemogelijkheden kiezers hebben bij de aankomende Tweede Kamerverkiezingen, hoe beter. En dan bedoel ik vooral écht verschillende keuzes. Teveel partijen willen ongeveer hetzelfde. BIJ1 onderscheidt zich met een eigen geluid.

Ook de Nieuwe Communistische Partij wil meedoen met de verkiezingen, maar haar kans op een zetel is nihil. Het marxistisch-leninistische programma van BIJ1, dat naar mijn inschatting serieus kans

maakt op een Kamerzetel, is daarom écht uniek. Bovendien is het doorrekenen van anti-neokolonialisme en de strijd tegen discriminatie en racisme.

Daar kenden we BIJ1 en partijleider Sylvana Simons natuurlijk al van. Maar het programma vertoont daarnaast ook sterke overeenkomsten met dat van de Partij van de Dieren. De aanklacht tegen de bio-industrie, de vurige wens om de planeet te willen redden van de klimaatcrisis en de verregerende voorstellen op het gebied van dierenwelzijn zijn een stuk radicaler dan bijvoorbeeld de voorstellen van GroenLinks.

Met dit verkiezingsprogramma mikt BIJ1 op SP-stemmers die de SP te gematigd, te 'mainstream' vinden. Ook moeten teleurgestelde GroenLinksers worden verleid. Een van de voorlopers van GroenLinks was namelijk de CPN. Ten slotte en vooral wil BIJ1 iedere Nederlander aanspreken die tot een minderheidsgroep behoort en zich niet politiek vertegenwoordigd voelt. Nederlanders met een migratieachtergrond, Nederlanders met een beperking en Nederlanders uit de LHBTQI+-gemeenschap. Hiermee gaat BIJ1 ook de concurrentie aan met de islamitische partijen Denk en Nida.

Misschien denkt u: 'Het échte argument om BIJ1 marxistisch te noemen heb ik nog niet gelezen.'

De agenda van BIJ1 is er een waar Karl Marx, Friedrich Engels, Rosa Luxemburg, Ché en al die anderen hun rode vingers bij zouden aflikken

Dat klopt. BIJ1 noemt zichzelf niet marxistisch en dat is begrijpelijk. Want extreemrechtse tegenstanders van BIJ1 beschouwen de partij als 'cultuurmarxistisch', en die wil je natuurlijk niet in de kaart spelen. Maar de agenda van BIJ1 is er een waar Karl Marx, Friedrich Engels, Rosa Luxemburg, Ché en al die anderen hun rode vingers bij zouden aflikken.

BIJ1 wil een eenmalige coronatax van vijf procent voor multimiljoenairs, een verbod op incassobureaus, nationalisering van woningcorporaties, banken, pensioenfondsen en het OV, supermarkten onder arbeiderszelfbestuur, afschaffing van de monarchie en terugtrekking uit de 'imperialistische' NAVO. Ook is BIJ1 heel kritisch op Israël en de Verenigde

Staten, die 'antidemocratische landen' worden genoemd. Over China, Rusland, Saoedi-Arabië en Turkije wordt dat niet zo expliciet gezegd.

In 2017 had BIJ1 minimaal 70.106 stemmen nodig om een Kamerzetel te bemachtigen. De partij, toen nog Artikel 1 genaamd, haalde slechts 28.700 stemmen, waarvan 40 procent uit de kieskring Amsterdam en 39 procent uit de rest van de Randstad.

De grote vraag is of er voldoende niet-Randstedelijke Nederlanders te vinden zijn die zich aangesproken voelen tot het uitgesproken linkse, marxistische gedachtegoed van BIJ1. Opvallend is dat van de eerste tien kandidaten op de kandidatenlijst van BIJ1 er maar liefst acht uit de Randstad komen. BIJ1 mikt daarmee opnieuw op de Randstedelijke stem.

Mijn inschatting is dat BIJ1 meer stemmen gaat halen dan in 2017. Misschien haalt de partij nu wel voldoende stemmen om die zetel te bemachtigen. Maar Nederland is in zijn geschiedenis nooit een uitgesproken communistisch of marxistisch land geweest. Daarnaast zijn er op links voldoende redelijke alternatieven. Alleen daarom al vrees ik voor BIJ1 dat het bij die ene zetel blijft en dat Quinsy Gario, Gloria Wekker, Anousha Nzume en al die anderen niet in de felbegeerde blauwe Haagse fauteuils zullen plaatsnemen na 17 maart. ●

BEELD: NEDERLANDS FOTOMUSEUM / BERTIEN VAN MANEN

SÜHEYLA YALCIN Redacteur Lilith
Magazine en podcast
Fufu & Dadels.

Wij 'diasporakinderen' moeten ons eigen fotoarchief vastleggen

Een vrolijke, jonge en strijdlustige vrouw kijkt opgewonden de camera in. Het is nu bijna een jaar geleden dat ik via social media op deze foto stuitte. Een weergave waarin ik de vrouwelijke Turkse migrant zie zoals ik haar nooit eerder gezien heb. Het beeld druipt in tegen de huidige stereotypering van de eerste generatie Turks-Nederlandse vrouwen. Maar deze foto doet meer: ze herinnert ons aan een vergeten geschiedenis. Deze eerste generatie vrouwen heeft hard gewerkt voor de kost en de arbeidsomstandigheden waren niet mild.

De foto stamt uit 1978 en is gemaakt door Bertien van Manen. In mijn podcastserie *NederTürk* vertelde fotograaf Cigdem Yuksel mij dat deze fotoserie het enige collectief bewaarde fotoarchief is van deze vrouwen. Yuksel: 'Ik heb archieven in het hele land gemaaid, van Deventer tot Eindhoven, en ik moet helaas tot de conclusie komen dat er heel weinig bekend is in de reguliere archieven.'

Deze constatering is het bewijs dat we niet enkel zouden moeten vertrouwen op landelijke instituties als het gaat om geschiedver telling. Maar ook leunen op de orale geschiedenis wordt steeds risicovoller. De vrouwen op de foto, die

het verhaal uit eerste hand kunnen vertellen, sterven uit. Dan rest de vraag: wat kunnen we wél doen?

Op Instagram vind ik de pagina Diasporaturk, een Duits platform waar geschreven wordt over de Turkse migratiegeschiedenis in Noord-Europese landen. Volgers van de pagina kunnen familiefoto's sturen, die vervolgens gedeeld worden met een breder publiek. De foto's zijn voor vele tweede en derde generatie personen een bron van herkenbaarheid.

Een andere Instagrampagina waar over de Turkse geschiedenis bericht wordt is Balkanism, waar vooral culturele tradities, oude films en muziek over de verschillende Balkanlanden voorbij komen. Deze pagina's zijn enorm populair onder 'diasporakinderen', waar ook ik onderdeel van ben. De posts brengen gesprekken over de digitale tafel. Met elkaar berichten we over posts die op de pagina verschijnen, we posten en reposten en even voel ik die collectieve verbondenheid. Een verbondenheid die deels bestaat door het gebrek aan informatie in regulier toegankelijke bronnen.

Ik moet terugdenken aan mijn schooltijd. Op de middelbare school en later op het HBO heb ik zelden les gehad over de migratiegeschiedenis in ons land. En dat is raar. De

De dominante groep heeft een gebrek aan interesse voor het perspectief van de minderheid

industriële arbeidsmigratie heeft invloed gehad op alle facetten van onze maatschappij: politiek, economie en zorg worden erdoor gekleurd. Verschillende industriële steden zouden niet zijn wat ze zijn zonder de komst van arbeidsmigranten. Zoals Yuksel beaamt: 'Ons land is gekenmerkt door (arbeids)migratie, dit is hoe het land is opgebouwd.'

Een Instagrampagina is leuk, maar niet voldoende. En een Nederlandse variant op Diaspora-Turk of Balkanism bestaat niet eens. Wat kunnen we doen voor de generatie onder ons, om te voorkomen dat ook zij zelf heel actief op zoek moeten gaan naar een deel van hun identiteit? Ik wil niet dat er over mijn geschiedenis onderwezen wordt als een hoofdstuk achteraf in

een van de keuzevakken.

Ook sprak ik met de Schiedamse geschiedenisdocente Figen Yurdem, die zegt dat inspecties nu beginnen na te denken over onderbelichte thematieken zoals de Nederlandse koloniale geschiedenis. Maar op het gebied van de Turkse migratiegeschiedenis is Nederland nog lang niet zover.

Yurdem: 'Onderwijsland is erg traag als het gaat om nieuwe ontwikkelingen, helemaal in het geschiedenisonderwijs. Ik voel mij als docent geschiedenis verantwoordelijk om het narratief van de geschiedenis van alle leerlingen te behandelen. Helaas zijn de eindtermen bepaald vanuit een Westers perspectief en is er in de praktijk weinig ruimte voor persoonlijke invulling.'

En zo creëren we willens en wetens weer een generatie waarin herkenning en representatie gebrekkig aanwezig zijn. De dominante groep heeft een gebrek aan interesse voor het perspectief van de minderheid. Maar dit zijn feiten waar we ons niet zomaar bij neer moeten leggen.

Laten we beginnen met het vastleggen van de verhalen. Zo is Yuksel nu zelf bezig met het fotograferen van de eerste generatie Turks-Nederlandse vrouwen. Ook jij kunt je bijdrage daaraan leveren. •

**INBRAAK ALARM INSTALLATIE - BRANDMELD INSTALLATIE
CAMERA BEVEILIGING - ELEKTROTECHNISCHE INSTALLATIE
LED VERLICHTING - PROJECTIE/ INSTALLATIE**

N-TEL TECHNIEK

Melbournestraat 46b
3047BJ Rotterdam

010 - 467 48 11

WWW.NTEL.NL - INFO@NTEL.NL

dK.Academie

voor **€29,95** p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform de Kanttekening.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek (Elementaire Deeltjes van Amsterdam University Press, waarover bijvoorbeeld Nederlands Dagblad recenseert: "beter dan Google en Wikipedia samen") ter waarde van €9,99 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van €12,50 per maand.
- Abonnement op de zaterdagkrant of het maandblad van de Kanttekening (naar keuze maandelijks te switchen) inclusief digitale toegang ter waarde van €12,95
- Toegang tot maandelijks meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introductie per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in de Kanttekening uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts €29,95 per maand.

In samenwerking met:

